L. Kalustian

SIMPLE NOTE

* *
*
*

Editura Eminescu

L. Kalustian

SIMPLE NOTE

IV

L. Kalustian

SIMPLE NOTE

IV

Editura Eminescu
București, 1985

Coperta de
Constantin Gheorghiu Enescu

S-a împlinit un secol de la apariția ediției princeps *Poezii* de Mihail Eminescu, scoasă la Editura Socec Teclu în îngrijirea lui Titu Maiorescu. Editorul specifică tipograficește limpede, pe pagina de gardă, ca an de apariție, *1884*, iar pe dosul ei se dă o fotografie medalion a poetului. Volumul se deschide cu o scurtă explicație a lui Titu Maiorescu — *Prefață la ediția dintîi* — datată : *București, decembrie 1883*, adunînd între coperți 61 de poezii, care încep cu „Singurătate" și se încheie cu aceea intitulată „Criticilor mei".

Reproduc, pentru cele ce voi avea de spus, cuvîntul lămuritor al lui Titu Maiorescu : „Colecția de față cuprinde toate poeziile lui Eminescu publicate în «Convorbiri literare» de vreo doisprezece ani încoace, precum și cele aflate pînă acum numai în manuscript, pe la unele persoane particulare. Publicarea se face în lipsa poetului din țară. (Eminescu se găsea internat la sanatoriul de la Döbling-Viena în tratamentul specialistului neurolog Profesorul Obersteiner, n.n.) El a fost totdeauna prea impersonal și prea nepăsător de soarta lucrărilor sale pentru a fi putut fi înduplecat să se îngrijească însuși de o asemenea culegere cu toată stăruința amicilor săi lite-

rari. Poeziile, așa cum se prezintă în paginile următoare, nu sînt dar revăzute de Eminescu și sînt prin urmare lipsite de îndreptările ce avea de gînd să le facă, cel puțin la cele vechi *(Venere și madonă, Mortua est, Egipetul, Noaptea, Înger de pază, Împărat și proletar, Rugăciunea unui dac, Înger și demon).*

Dacă totuși am publicat și aceste poezii împreună cu celelalte, așa cum se găsesc, am făcut-o dintr-un simțămînt de datorie literară. Trebuiau să devie mai ușor accesibile pentru iubitorii de literatura noastră toate scrierile poetice chiar și cele începătoare, ale unui autor care a fost înzestrat cu darul de a întrupa adînca sa simțire și cele mai înalte gînduri într-o frumusețe de forme al cărei farmec limba română pare a primi o nouă viață."

Aceasta este, așadar, prima ediție Eminescu, purtînd pe ea data de naștere 1884, tutelată de Titu Maiorescu — pe care scînteietorul cărturar Vasile Bogrea l-a definit atît de drept și de inspirat : *„părintele gustului și cestului estetic la români"* — și care constituie de o sută de ani tablele legii ale graiului și ale sufletului, ale minții, sensibilității și simțămintelor românești. Ediția trasă într-o mie de exemplare — ceea ce pentru epocă era o performanță ieșită din comun — s-a epuizat vertiginos, iar un an mai tîrziu — adică în 1885 — se tipărește cea de-a doua ediție, aidoma cu cea dintîi, în același tiraj care, dealtminteri, s-a păstrat pentru toate celelalte cîte s-au mai succedat, așa-numitele ediții Titu Maioreseu.

Cu a treia reeditare din 1888 numărul poeziilor sporește de la 61 la 64 adăugîndu-se celor incluse din edi-

ția primă și a doua : *La steaua, De ce nu-mi vii* și *Kamadeva.*

În ediția a patra, din 1889, — anul în care la 15 iunie Eminescu își va sfîrși zilele zbuciumului pămîntesc — Titu Maiorescu publică studiul *Poetul Eminescu* ce, după știința mea, fusese în prealabil tipărit la „Convorbiri literare" și care este în esență un răspuns indirect — fără să nominalizeze pe cineva — la acuzele ce se colportau verbal și apoi la atacurile ce își găsiseră loc în presa vremii împotriva prietenilor poetului și a grupării „Junimea" făcîndu-i moralmente responsabili deopotrivă pentru prea timpuria lui pierdere. Ediția a cincea din 1890, iarăși se îmbogățește cu patru poezii, și anume : *Diana, Sara pe deal, Sonet* și *Dalila,* care nu fuseseră cuprinse în precedentele, iar cea de-a șasea ediție, din 1892, aduce în plus : *Nu mă înțelegi, Pe un album, Între păsări, Fragment* și *Rugăciune.* De asemenea, Titu Maiorescu adaugă un *Post Scriptum* prin care un fost elev îi aduce la cunoștință data și locul de naștere al poetului, altele decît acelea acreditate pînă atunci și pe care magistrul și le însușește, rectificînd vechile aserțiuni.

Transcriu linie cu linie textul acestui *Post-Scriptum* pe care mulți din generația tînără desigur că nu-l cunosc ; „În notița biografică din edițiile anterioare însemnasem ziua nașterii lui Eminescu «la 20 decembrie 1849 în satul Ipotești lîngă Botoșani». Această însemnare se întemeia pe arătarea lui Eminescu însuși. D. Iacob Negruzzi păstrează un registru în care membrii societății literare «Junimea» și-au înscris data și locul nașterii lor. Pe pagina 2[a] a registrului în dreptul numelui Mihail Eminescu, stă scris *de propria mînă a poetului :* «Ignat»,

în adevăr martirul pe care Biserica ortodoxă îl serbează în ziua de 20 decembrie. Însă fostul meu elev d.N.D. Giurescu, absolvent al Facultății de litere din București scrie la 7 (19) mai 1892 dlui Negruzzi următoarele : «După o zadarnică excursiune ce am făcut în Ipotești, satul copilăriei lui Eminescu d. G. Cerchez (pe atunci prefectul județului Botoșani) a primit următorul răspuns la o scrisoare ce adresase maicăi Agapia Gherghel, stareța schitului Agafton unde trăiește o mătușă a poetului : *«1891 martie 29, Agafton. Domnule Prefect, dl. Poet Eminescu este născut în Botoșani; aceasta este foarte sigur, căci am întrebat pe maica Fevronia Iurașcu, care au fost față cînd s-au născut. Este cunoscut încă, că Botezul i s-au citit de către Preotul Dimitrie de la Ospenia, Agapia Gherghel»*. Am pornit spre biserica Uspenia, ce-i mai zice și biserica Domnească, — Catedrala din Botoșani. Am căutat pe preotul Dimitrie și după răscolirea cîtorva groase volume, prăfuite de vreme în care erau trecute numele tuturor botezaților de «Dumnealui Preotul Iconom Ion Stamati», acuma răposat, începînd cu anul 1832 am găsit în «metrica, partea I de nașteri și botezuri» următoarele rînduri pe care le dau în exactă transcriere : «născut la 15 Ghenarie 1850 din *părinți Gheorghe Eminovici,* proprietar și soția sa *Ralu,* născută Vasile Iurașcu, care primi Botezul în 21 Ghenuarie ; s-a numit *Mihail* avînd naș pe Dumnealui Stolnicul Vasile Iurașcu.» Acest volum se află în buna păstrare a Preotului Dimitrie, de la mai-sus pomenita Biserică. Rămîne (așadar) cu totul sigur că Mihail Eminescu s-a născut în Botoșani în ziua de 15 ianuarie 1850. N. D. Giurescu".

Iar Titu Maiorescu, relatînd toate acestea și iscălind cu inițialele „T.M.“, conchide astfel : „Și noi credem că trebuie primită rectificarea dlui Giurescu. Vechea însemnare a lui Eminescu însuși cu ziua de 20 decembrie 1849, va fi fost rezultatul unei informații inexacte a poetului din partea părinților“.

Și opresc — o clipă — șirul gîndurilor, semnalînd doar cît de tonică și de salubră se profilează peste timp lecția de onestitate intelectuală, de substanță etică și de stil a marelui pontif cultural și a severului dascăl Titu Maiorescu.

*

Cititorul atent sper să fi reținut că între ediția primă Eminescu din 1884 și cea de a doua din 1885 nu există nici o deosebire, ea repetînd-o absolut fidel pe cea dintîi. Cu ediția a treia din 1888, tabla de materii e mărită la 64 de poezii, cu trei în plus față de precedentele, număr ce se menține și la ediția a patra din 1889, care aduce însă ca element nou studiul lui Titu Maiorescu, *Poetul Eminescu*. În ediția a cincea din 1890 se publică 68 de poezii — deci cu patru mai mult — iar în a șasea din 1892 (unde se tipărește acel *Post-Scriptum* pe care l-am redat în întregime, privind locul și data nașterii lui Mihail Eminescu) cifra poeziilor ajunge la 73, urcînd precum se vede, cu încă cinci și definitivîndu-se astfel cuprinsul pentru cele care au mai urmat, adică edițiile VII, VIII, IX, X și XI — toate scoase la „Socec“ — respectiv în anii 1895, 1901, 1903, 1907 și 1913, considerate fără nici o posibilă controversă ediția Titu Maiorescu propriu-zis.

Între prima ediție și a doua trece vasăzică un an; de la a doua la a treia vor trece trei ani; de la a treia la a patra, ca și la primele două, intervalul e de un singur an, spațiu care se păstrează și pentru cea de-a cincea; ediția a șasea apare după doi ani de la a cincea, iar a șaptea după trei ani; între ediția a șaptea și a opta — cu care intrăm în secolul XX — se scurg șase ani; a noua ediție se ivește doi ani mai tîrziu, cea de a zecea peste patru ani, iar ultima, cea de a unsprezecea, iarăși după șase ani.

Ciclul edițiilor Maiorescu — inițiatorul și veghetorul lor — se încheie, ca un alt ciclu, pe aceleași urme, să se deschidă.

Desigur, în răstimpul acesta, în care uneori intervin pauze atît de lungi de la o ediție la alta, s-ar fi putut trage încă multe, cum s-au tras și atunci de către alții și după aceea de atîția, pentru că Eminescu nu-și poate slei niciodată sensibilitatea, substanța și muzica, hărăzite să dăinuie în eternitate, ca o necesitate psihomentală inexorabilă a seminției românești, — dar circumstanțele învitregite nu mai erau propice. Frămîntările social-politice, răscoala țărănească din 1907, războiul balcanic din 1913, ascuțita și congestiva perioadă a neutralității noastre și, în fine, marea conflagrație în care ne-am dat cu prisosință tributul hemoragiilor, pentru mereu treazul și rîvnitul ideal al întregirilor naționale, n-au mai fost de natură să asigure climatul de tihnă și de meditații pe care îl implieă poruncile spiritului și actul de cultură. Fiindcă se știe că ori de cîte ori încep să clănțăne mitralierele și să glăsuiască tunul încetează să mai vieze firescul uman și nevoia de frumos, de delectare și gratuitate.

Însă și pînă aici o observație mi se impune cu stringență: istorici și critici literari, eminescologi chiar, sîrguincioși în lucrările lor, au pornit să pună în circulație versiunea că ediția primă Eminescu a apărut în ultimele zile ale lunii decembrie 1883 și *nu în 1884* cum se știa, deschizînd calea unor discuții specioase, derutînd doar oamenii și proiectînd dubii asupra evidenței. E adevărat că au fost mai puțini în epocă și că s-au înmulțit odată cu apariția celor trei volume de *Însemnări zilnice* ale lui Titu Maiorescu, editate peste ani, tot la „Socec", de profesorul Ion Rădulescu-Pogoneanu, mai exact din 1939, cînd apare cel de al doilea op cuprinzînd notele maioresciene dintre anii 1881—1886 inclusiv.

Greșeala — după a mea opinie — e a lui Rădulescu-Pogoneanu, învățăcelul și discipolul lui Titu Maiorescu, care dintr-un exces de pedanterie și din ambiția de a aduce cu orice preț o contribuție nouă în problema Eminescu — elementele care-i erau proprii organicității lui — în muncita și migăloasa Introducere ce o face la volumul II din „Însemnările zilnice", adunînd notițele din diverse zile ale dascălului său și punîndu-le înnodate, cap la cap, ajunge la concluzia că data apariției *Poeziilor* lui Eminescu trebuie situată la *21 sau 22 decembrie 1883.* Și cunoscîndu-l foarte bine, parcă îl simt inundat în sinea lui de regretul că n-a putut stabili cu precizie și ora cînd a ieșit din tiparnițele editurii „Socec" cel dintîi exemplar al cărții lui Eminescu...

Osteneli merituoase dar inutile, ca să facă loc îndoielilor, confuziei și sterpelor polemici, pe care spațiul nu-mi îngăduie să le reactualizez, discutîndu-le logic și în amănunțime. Destul că greșeala a făcut prozeliți

și s-a conservat pînă azi vătămătoare. Și întreb, din multele întrebări ce se pot ridica, doar atît : Ce statornicește în fond, cu neclintire și cu siguranță, peste arguții, ipoteze și sibilinice interpretări, anul apariției unei cărți decît menționarea tipografică pe coperta ei sau pe pagina de gardă — așa cum se practica și pe vremuri ca și acum — unde în cazul de față găsim imprimat clar 1884 ? Dealtfel, în următorul volum de „Simple note", adică al V-lea, voi da publicității o bogată corespondență pînă acum inedită, purtată între strălucitul jurist și cărturar Mihail Antoniade și Livia Dymsza, fiica lui Titu Maiorescu, în legătură cu tipărirea „Însemnărilor zilnice" din care se vor vedea multe aspecte utile, bine luminate, ale istoriei noastre literare, istoriografiei în genere, ca și portretizări de oameni, așa cum au fost.

Și după aceste precizări, mă întorc la edițiile Maiorescu. În ce mă privește sînt dator să spun că n-am văzut niciodată ediția a cincea, a șasea și a zecea. Le-am avut în schimb pe celelalte care s-au pierdut în avalanșele vieții și ale istoriei.

Nu m-am dus la Academie — cînd puteam s-o fac — să le cercetez pe acelea ce nu le văzusem, fiindcă n-am fost nici istoric literar, nici eminescolog și m-am consolat, într-un fel, înregistrînd mărturisirea de mai tîrziu din primul volum *Opere*, scos de Perpessicius în 1939 la Fundații în albul acela marmorean — nepieritoarea și grandioasa lui zămislire eminesciană — că nici el nu văzuse ediția a cincea și a șasea, dacă nu mă înșel, și am presupus că lipsesc din fondul Academiei sau al altor biblioteci publice. Dar în intenția mea inițială, ca bibliofil, era să strîng — gînd nebunesc — toate edi-

țiile Eminescu. Reușisem să agonisesc destule. Pentru asta însă nu ți-ajunge o viață și orice fel de viață.

Visuri. Melancolii. Îndrăzneli nesăbuite. Zădărnicii. Și vremea nu mi-a fost prietenă și flacăra bibliofiliei s-a stins în mine. Iar cînd m-am reîntors din exoduri și singurătăți la răvășitele și împuținatele mele cărți, n-am mai găsit între ele dintre toate cîte le avusesem decît doar trei : ediția a șaptea a lui Titu Maiorescu din 1895, aceea a lui A. D. Xenopol tipărită la Frații Șaraga din Iași în 1893 și ediția secundă din *Poeziile lui Mihail Eminescu,* scoasă în două volumașe de Nicolae Iorga — ca o ediție critică — în colecția „Cartea Bună" în 1931—1932, la Editura „Ligii Culturale". Le păstrez în amintirea fragilelor, temerarelor și încenușatelor iluzii, care mi-au călăuzit atîtea drumuri ale dusei mele tinereți.

*

Am amintit fugitiv că, începînd cu ediția a IV-a din 1889, Titu Maiorescu își tipărește eseul *Poetul Eminescu* prin care, fără să numească pe nimeni, dă o ripostă argumentată și fermă celor care învinuiau — pe ocolite la început și mai pe urmă deschis — „Junimea" și „junimiștii" de a fi fost cauza reală care a dus prematur la tragicul epilog al existenței lui Mihail Eminescu. Sectarismul luptelor politice, înverșunata patimă nu cunoșteau nici o opreliște ca să facă ușor pasul de la insinuare la invectivă și de la denigrare și calomnie la acuzația directă.

Au trecut de atunci 96 de ani. Textul nu mai este de mult la îndemîna cititorului obișnuit de azi, și

aș fi fost ispitit — dacă spațiul mi-ar fi îngăduit — să-l dau în întregime. Mă voi rezuma să reproduc din el pasajele mai semnificative care vor reuși să contureze epoca și mentalitatea ei și să pună în evidență adevărul. Să-l ascultăm pe Titu Maiorescu: «A vorbi de mizeria materială a lui Eminescu înseamnă a întrebuința o expresie nepotrivită cu individualitatea lui și pe care el cel dintîi ar fi respins-o. Cît i-a trebuit lui Eminescu pentru ca să trăiască în accepțiunea materială a cuvîntului a avut el totdeauna. Grijile existenței nu l-au cuprins niciodată în vremea puterii lui intelectuale; cînd nu cîștiga singur îl susținea tatăl său și-l ajutau amicii. Iar recunoașterile publice le-a disprețuit totdeauna. Vreun premiu academic pentru poeziile lui?... Dar Eminescu ar fi întîmpinat o asemenea propunere cu un rîs homeric, sau după dispoziția momentului, cu acel surîs de indulgență miloasă ce-l avea pentru nimicurile lumești.

Regina României, admiratoarea poeziilor lui a dorit să-l vadă și Eminescu a avut mai multe convorbiri literare cu Carmen Sylva. L-am văzut și eu la Curte și l-am văzut păstrînd și aici simplicitatea încîntătoare ce o avea în toate raporturile sale omenești. Dar cînd a fost vorba să i se confere o distincție onorifică, un *bene-meventi* sau nu mai știu ce altă decorație el s-a împotrivit cu energie. Rege el însuși al cugetării omenești, care alt Rege ar fi putut să-l distingă? Și aceasta nu din vreo vanitate a lui, de care era cu desăvîrșire lipsit, nu din sumeția unei inteligențe excepționale — de care numai el singur nu era știutor — ci din naivitatea unui geniu cuprins de lumea ideală, pentru care orice coborîre în lu-

mea convențională era o supărare și o nepotrivire firească. Cine își dă seama de o asemenea figură va înțelege îndată că nu-l puteai prinde pe Eminescu cu interesele care ademenesc pe cei mai mulți oameni. Luxul stării materiale, ambiția, iubirea de glorie, nu au fost în nici un grad obiectul preocupărilor lui... Prin urmare legenda că mizeria ar fi adus pe Eminescu la nebunie trebuie să aibe soarta multor altor legende, să dispară înaintea realității..

...Dacă a înnebunit Eminescu cauza este exclusiv internă, este înnăscută, este ereditară. Cei ce cunosc datele din familia lui știu că la doi frați ai săi, morți sinucigși, a izbucnit nebunia înainte de a sa și că această nevropatie se poate urmări în linie ascendentă. Dealtminteri și în vremea în care spiritul îi era în vigoare, felul traiului său făcuse pe amici să se teamă de rezultatul final. Viața lui era neregulată ; adesea se hrănea numai cu narcotice și excitante ; abuz de tutun și de cafea, nopți petrecute în citire și scriere, zile întregi fără mîncare și apoi deodată, la vreme neobișnuită, după miezul nopții, mîncare și băutură fără alegere și fără măsură. Nu această viață i-a cauzat nebunia, ci germenele de nebunie înnăscut a cauzat această viață. Ceea ce o dovedește este că toate încercările, adeseori și cu stăruințe repetate de unii prieteni ai săi, nu au fost în stare să-l aducă la un trai mai regulat...

...Cînd venea în mijlocul nostru cu naivitatea sa de copil care-i cîștigase de mult inima tuturor și ne aducea ultima poezie ce o făcuse, o refăcuse, o rafinase, căutînd mereu o formă mai perfectă, o citea parcă ar fi fost o lucrare străină de el. Niciodată nu s-ar fi gîndit măcar să o publice : publicarea îi era indiferentă, unul sau al-

tul dintre noi trebuia să-i ia manuscrisul din mînă și să-l dea la „Convorbiri.“»

Și voi spicui, de asemenea, din prefața lui A.D. Xenopol cu care se deschide ediția îngrijită de el, scoasă la Iași la editura librăriei „Frații Șaraga“ în 1893, adică patru ani mai tîrziu după ce se publicase studiul *Poetul Eminescu,* și care ne pune în fața altui punct de vedere decît acela al lui Titu Maiorescu. Dar o precizare e necesară : Xenopol se despărțise de „Junimea“ și de „junimiști“ și devenise membru al partidului liberal. Trecuse adică în tabăra adversă. Să-l urmărim acum, fragmentar, și pe Xenopol cum glăsuiește păstrîndu-i sublinierile grafice din text, așa cum le-a făcut : „Pentru ce însă a înnebunit Eminescu ? Era dintr-o familie de nevroși, ni se răspunde. Un frate al său împușcat, o soră a lui a murit nebună, un neam al său este epileptic... Cum să nu înnebunească Eminescu ?

În gîndul său aprins și fierbinte valul poeziei se umfla și cădea necontenit ca fluxul oceanului. El simțea că este născut spre a plînge și a suferi pentru toată lumea, — soarta adevăraților poeți. Cînd Caragiale l-a întîlnit la Giurgiu, slujind la grajdurile unui boier de acolo, l-a găsit cu Schiller în buzunar, recitindu-i poeziile cînd dădea fîn la cai... Apoi un atare om cum putea el să trăiască în lumea sarbădă și fără simț în care ne aflăm ? Chiar după ce talentul său s-a manifestat în chip netăgăduit, cine îl citea, cine îl prețuia ? Cîțiva prieteni din cercul «Junimii» de la Iași. (Și Xenopol, cu un asterisc, face o trimitere în subsolul paginii unde scrie : «Cînd vorbesc de „Junimea“ înțeleg fosta societate *literară* din Iași, nu formațiunea *politică* închegată în București sub același nume»...) Eminescu cu *meseria* lui de poet nu

putea să-și cîștige traiul *și de altceva nu era bun*, căci dacă ar fi putut el fi întrebuințat la orice altă ocupație intelectuală, atunci nu ar mai fi fost un geniu...

Cine l-a înnebunit pe Eminescu, căci contest cu energie ca el să fi înnebunit de la sine? L-a înnebunit țara lui, poporul lui ce nu l-au cunoscut, ce nu au vrut să facă în folosul lui cît a trăit nici o jertfă, spre a-și procura mijloacele subzistenței, ci l-au lăsat să-și tîrască viața într-o neagră mizerie și să moară în o casă de nebuni! Iată cum știu popoarele îndeobște să-și răsplătească oamenii lor cei mari! Nu e vorbă, *după moarte*, le recunosc meritele, le înalță osanale și le ridică monumente; dar atunci e prea tîrziu, cel puțin, pentru nenorocita victimă."

Am redat două opinii contradictorii. Dintr-un dialog polemic fără adresă, pe care l-aș putea numi „dialogul surzilor". Și las lectorii să le confrunte și să-și facă singuri o idee de partea cui dintre aceste două mari personalități ale culturii noastre stau judecata dreaptă și rostirea adevărului.

COMEMORĂRI

Istoria fiecărui popor și al fiecărui stat organizat e alcătuită, în fond, dintr-o succesiune de date, faste sau nefaste, pe care cronicarii le-au consemnat din străvechimi în răbojul lor, ca să afle urmașii ce a fost, cum a fost și de unde venim, așa cum sîntem. Și în letopisețul neamului nostru, pe lîngă alte date faste, — fiindcă lor le sînt închinate gîndurile acestea — se înscriu în chenar de aur *1 decembrie 1918* și *24 ianuarie 1859*, adică Marea Unire a tuturor românilor în dreptele lor fruntarii și în rîvnita lor unitate națională și Unirea Mică a Moldovei și a Valahiei — sub sceptrul lui Alexandru Ioan I Cuza — care este de fapt matricea Marei Uniri, de la care s-au scurs 67 de ani și se împlinesc 126 de ani de cînd Milcovul n-a mai fost hotar despărțitor și vrăjmaș între cele două Principate de același sînge și de aceeași lege, tînjind după aceleași doruri. Ambele sărbătoriri, păstrîndu-și neistovite emoția și semnificațiile, au căpătat pentru totdeauna un caracter plebiscitar unanim și pot să spun în toată liniștea, fără să exagerez și fără să comit o eroare că de la leat la leat și de la generație la generație au intrat nu numai în veneratia, recunoștința și tradiția neamului, dar ne-au dat sentimentul că

fac parte integrantă din biologia lui și că amîndouă făuririle, cu vizionari și iluminați, cu luptători și împlinitori, sînt în esența lor un catehism pilduitor de simțăminte românești, o pedagogie și o școală de cel mai elevat și constructiv patriotism.

Am avut fericirea să cunosc pe cei mai mulți dintre aceia care au militat pentru Marea Unire ; și e singurul meu tezaur pe care-l conservă amintirea din risipirile unei existențe întregi ; și toți nu mai sînt ; toți s-au pierdut și unii dintre ei fără un semn al locului de veci la căpătîi, părăsind lumea asta cu conștiința doar că și-au făcut datoria. Dar ce drum lung și dur, încărcat de dramatism și hrănit de atîtea jertfe ! Nu-i nevoie să-i mai numesc pe corifeii Unirii, pentru că sînt îndeobște știuți. Voi nominaliza — reproducînd din Almanahul „Sfetea" scos în 1916, cuprinzînd întîmplările din 1914 și 1915, cînd noi eram încă în perioada neutralității, — pe românii din Transilvania trimiși pe fronturile din Serbia și Galiția de stăpînirea habsburgică, în linia întîi, și căzuți acolo pentru un ideal care nu putea fi al lor. Li se dă fiecăruia în parte și fotografia : Ioan Ciulei, Nicolae Munteanu, Dr. Iuliu Marcu, Octavian Opriș, prof. Horațiu Deac, Dr. Ștefan Chirilovici, Justin Hossu, Grigore Boca, Dr. Alexandru Bogdan, Dr. Fabiu Bontescu, Cornel Belei, Ion Lăzăroi, Nicolae Pârvu și Romulus Damian. Sînt primii morți ai Ardealului de la începutul războiului din 1914. Fac mențiunea că Ion Lăzăroi, ofițer, era fiul unui comerciant din Orăștie, care avea trei frați pe front și care nu s-au mai întors. Iar Dr. Alexandru Bogdan, profesor la gimnaziul din Brașov, era cumnatul lui Nicolae Iorga. cel mai mic dintre frații Bogdan : Ion — slavistul și istoricul, Bogdan-Duică — istoricul

și criticul literar și Ștefan Bogdan, mai puțin știut, profesorul de chimie de la Politehnică și de fizică experimentală de la Facultatea de medicină d n București. Sora fraților Bogdan era soția lui Nicolae Iorga care va scrie atunci în „Neamul Românesc" mișcătoare șiruri de unde citez : „Ni l-au omorît și pe dînsul. Nu rușii, ci ceilalți. Aceia care l-au băgat în focul ucigător pentru o cauză care era tot una cu sclavia lui și a neamului său... Noi nu i-am putut spune un cuvînt și nu i-am putut pune pe piept o floare. Acuma tu, Sandi, dormi acolo departe. Glasul tău de copil nu l-om mai auzi și nici lumina bună a ochilor tăi nu ne va mai alina în necazuri. Sărace erou fără de răsplată al unei cauze străine și odioase... Viitorul nu-l putem ști. Poate că niciodată visurile noastre nu se vor îndeplini. Poate că mai tîrziu numai. Poate că mîine... Dar dacă va fi ziua aceea și în Brașovul tău, liberat în sfîrșit, vom intra între steaguri și flori, te voi vedea pe tine colo sus înaintea bătrînei case părintești unde nu te-ai mai întors și voi auzi glasul tău spunînd liniștit și vesel : «vezi tu, pentru asta am murit și eu !»"

Și, fiindcă e vorba de anul 1914, mai este de vreo necesitate să arăt sălbatecul tratament căruia i-au căzut victime români din Transilvania spînzurați ca trădători, bunăoară cei din nordul Cetățuii-Cluj în septembrie 1914 ? Sau masacrul abominabil de la Beliș, un sat în Munții Apuseni, situat înspre izvorul Someșului, la o depărtare de 35 kilometri de Huedin în care au fost împușcați la 8 noiembrie 1918 și arși pe rug peste 40 de moți tineri și vîrstnici, episod care a contribuit la ruperea tratativelor ce se duceau la Arad între delegațiile oficiale de maghiari și de români ? Ori crîncenele schin-

giuiri la care au fost supuși juriștii Ioan Ciordaș și Vasile Bolcaș din Beiuș, care au fost azvîrliți în gropi mai dinainte săpate și acoperiți de pămînt fără să-și fi dat încă duhul, sub singura culpă că votaseră pentru Unire și cărora concetățenii beiușeni le-au ridicat în tîrgul lor o statuie ca să le eternizeze mucenicia și martiriul?

Dar mă opresc aici. Și mă întorc la Unirea din 24 ianuarie 1859 și parcurg filele unei cărțulii substanțiale scoasă sub îngrijirea lui Emil Gârleanu în colecția „Biblioteca românească" a Editurii „Socec" în anul 1909, adică la împlinirea unei jumătăți de secol de la înfăptuirea mărețului act, unde se face o amănunțită și exactă relatare a tuturor circumstanțelor în care s-a pecetluit Unirea dintîi, domnia lui Cuza și complotul care s-a soldat cu abdicarea lui forțată. Redau din bogatul material documentar cuprins în lucrarea lui Emil Gârleanu două elemente care mi se par mai puțin cunoscute sau deloc, publicului larg.

Era după marea reformă rurală din august 1864. Domnitorul se oprise pentru cîteva zile la moșia sa din Ruginoasa și mii de țărani din județele Moldovei de sus s-au scurs ca să-și aducă mulțumirile lor. Cuza le-a dat o tălmăcire asupra legii rurale și i-a sfătuit să fie oameni de bună rînduială și de hărnicie, fiind în adevăr liberi pe munca lor. Odată cu urările, sătenii au închinat domnitorului o pîine mare, purtată de șase bătrîni, cu sare, un berbec împodobit cu panglici în trei culori, înmînîndu-i și această adresă: „Prea Înălțate Doamne! Mare ești Tu Doamne! Prin actul din 14 august milioane de suflete care zăceau de secoli sub osînda boierescului și în desăvîrșită sărăcie, azi sînt eliberați și chemați la rîndul oamenilor; bunule părinte al plugarului român!

Tu ne dai lumina, Tu ne dai viața și Tu ești puternicul stăpînitor, unicul Domnitor carele ai fost menit de Dumnezeu sfîntul să fii mîntuitorul nostru, de la copilul din fașă pînă la bătrînul din cîrjă. Așa, Prea Înălțate Doamne, ne-ai făcut dreptate. Ai rupt în fine zapisul sclăviei, ne-ai dat ogorașul, hrana familiei noastre și ai făcut ca și în vatra țăranului să domineze liniștea și fericirea. Speranța de viitor Tu ai deșteptat în inima amorțită a locuitorului sătean ; și el cu totul pătruns de recunoștință pentru făcătorul lui de bine, de la altarul dumnezeiesc unde a ridicat glas de rugăciune, aleargă, vine să vă întîmpine cu bucurie și respect și jură la picioarele Măriei Tale credință, dragoste, recunoștință eternă. Uitate să fie Doamne suferințele trecute. Nici voim Prea Înălțate Doamne a ști cine au fost pricina îndelungatei noastre patimi în trecut și treacă cu toată ura ce i se cuvine. Inimi senine încoroane pe Suveranul Țării și de la toată suflarea auză glasul de bucurie și de binecuvîntare. Să trăiască Mîntuitorul țăranului pontaș ! Să trăiască Alexandru Suveran al românilor, dimpreună cu Măria Sa Doamna ani mulți și fericiți și în sprijinul brațelor noastre rămîne la fiecare de-a pururea încredințată tăria tronului Măriilor Voastre. Primește Măria Ta binecuvîntarea și jurămîntul de credință ce venim cu miile să depunem noi preaplecați și umiliții voștri servitori. Să facem urări ca totdeauna pe pămîntul românesc miile de țărani să se adune numai pentru a-și arăta recunoștința pentru dreptatea ce li s-a făcut."

Și transcriu, ca pe o curiozitate, după ce Cuza a dizolvat în 1864 Camera care îi era ostilă preluînd în mîinile lui responsabilitățile cîrmuirii, adresa pe care i-o trimite Titu Maiorescu, conservatorul de mai tîrziu, care

era rectorul Universității din Iași — cel dintîi al ei rector — dimpreună cu semnatarii membri ai consiliului profesoral: „Înălțimii sale Prințului Domnitor, Consiliul academic al Universității din Iași vine respectuos a vă ruga să primiți espresiunea de gratitudine de care este pătruns pentru constanta M. Voastre solicitudine în cestiunea rurală, pentru inițiativa ce Ați luat prin guvernul M.V. spre rezolvarea ei echitabilă și liberală precum și spre a înzestra România cu deplină reprezentațiune națională care să rezolve cestiunile vitale interioare de la care atîrnă tot viitorul poporului român. Rectorul Universității, T. Maiorescu. Membrii consiliului: Vladimir Suhopan, N. Ionescu, Jac Negruzzi, Gr. Cobălcescu, Gh. Mârzescu, V. Alexandrescu, I. Pop, Șt. Emilian, Șt. Micle, P. Suciu, N. Culianu."

Textele în sine glăsuiesc, sper, îndeajuns de elocvent ca să mai fie din parte-mi util vreun comentariu.

DOCTORUL IACOB FELIX

Am vrut să scriu mai demult despre doctorul Iacob Felix, unul dintre pionierii științelor medicale din țara noastră, despre care nici în generația mea nu se mai vorbea și pe care îl mai menționează doar tăblițele de pe strada ce începe din Piața Buzești și sfîrșește în Bulevardul 1 Mai și care-i păstrează numele ca indicativ poștal, sau ca un punct de reper pentru cine are o treabă acolo sau în zona respectivă. Atît. Și am vrut să scriu incitat mai ales de asemănarea biografică dintre el și celălalt precursor al medicinei românești — Carol Davila — cu care, de altfel, a conlucrat și care e mai cunoscut prin oralitate și urmași. Nici unul nici altul nu se obîrșesc de aici, dar amîndorura le-a devenit România patria adoptivă și s-au afirmat ca oameni de știință și ca savanți români pe plan internațional.

Doctorul Iacob Felix era ceh de origine, se născuse în tîrgul Horschitz din Boemia în ianuarie 1832, a făcut liceul la Praga și facultatea la Viena fiind proclamat doctor în medicină, în chirurgie și obstetrică în 1858, ca în același an să se stabilească la noi unde se va dedica — în principal — studiului igienei și demografiei, luînd parte la administrarea sanitară a țării. În 1860 a fost nu-

mit profesor de igienă și de medicină legistică la Școala Națională de medicină din București. Între 1861 și 1864 colaborează cu doctorul Carol Davila la organizarea serviciului sanitar civil, în 1865 i se încredințează postul de medic șef al orașului București, funcție pe care o va deține pînă în 1892, cînd va fi promovat director general al serviciului sanitar al țării. De asemenea, în 1869, va obține cetățenia română — odată cu transformarea Școlii Naționale de medicină în Facultate de medicină — trecînd ca profesor al Universității din Capitală, iar în anii 1883—1887 va fi decanul facultății.

În războiul din 1877—1878 a organizat împreună cu Davila spitalele pentru răniți din interiorul țării, a dirijat spitalele militare din Turnu Măgurele și etapele pentru transportul răniților de la Dunăre pînă la stațiunile de cale ferată ; în 1880 este ales membru al Academiei, cum de altfel era cooptat în diverse societăți străine de medicină și de igienă ca Sanitary-Institut din Londra, al Societății imperiale de medicină din Viena, al Societății regale italiene de medicină, al Societății de medicină publică din Paris, al Societăților de igienă din Madrid și Paris și al Societății regale de medicină publică a Belgiei.

A participat ca reprezentant și delegat tehnic al României la conferințele sanitare internaționale de la Dresda din 1893 și de la Veneția din 1897.

Au rămas de la el tipărite, lîngă bogata operă științifică, numeroase studii cu caracter social.

Încetează din viață la București în ianuarie 1905 în vîrstă de 73 de ani.

E de la sine înțeles că n-am avut cum să-l știu decît din vagi povestiri ale celor care l-au cunoscut. Să as-

cultăm, deci, peste timp, pe aceia care au venit în atingere cu el și de la care ne-au rămas mărturii care îl vor defini așa cum a fost.

În ședința de doliu care s-a ținut la Academie, Ion Kalinderu — președintele ei — a spus între altele: „Știința a fost pasiunea sa statornică. Ar trebui un memoriu lung pentru a-i învedera activitatea doctorului Felix, căci sînt puține ramuri ale învățămîntului medical, ale organizațiunii sanitare a țării, ale studiului igienic — mai ales cu privire la țăranul nostru — în care să nu fi lăsat o urmă luminoasă a spiritului său, a zelului său; în această privință a semănat mult cu neuitatul doctor Davila. El ne-a lăsat o nestemată comoară și amintirea neștearsă a unei vieți întregi de muncă, de împlinirea datoriei și de fapte bune, iar generațiilor viitoare pilda cea mai frumoasă a iubirii de patrie, a iubirii aproapelui și îndeosebi a celor săraci."

Iar în ziua înmormîntării, tot în numele Academiei, și-a rostit elogiul doctorul C. Istrate: „Iacob Felix a venit în țară atunci cînd entuziasmul era mai mare, caracterele mai numeroase, patriotismul mai influent, idealul mai înălțător, munca mai abnegată, graba spre progres mai vie; firea lui aleasă, cugetul său sincer, inima sa bună, judecata sa înaltă, toate îl făceau să tresalte la semnele văzute ale unui popor în renaștere. El se devotă acestei patrii noi cu toate calitățile firii lui alese. Asachi și Cihac în Moldova, Davila și Felix în Muntenia au fost inițiatorii dezvoltării științelor medicinii și îndrumării serviciilor publice preventive și curative. Igiena română pierde prin moartea marelui Felix pe singurul ei specialist în înțelesul larg și adevărat al cuvîntului, iar Academia Română pe fruntașul ei și al secției științi-

fice. Doctorul Felix rămîne în istoria țării un patriot ales care întotdeauna se gîndea la îndreptarea păturii celei mai simpatice și demne de atenția omului de bine : *săteanul român.*"

Nicolae Iorga, în splendidul său articol pe care i-l închină în „Semănătorul" cu numărul 5 din 30 ianuarie 1905, va scrie : „El n-a înțeles să vie în țara noastră pentru scopurile lui, ci să primească în sine pentru scopurile ei această țară cu limba ei, cu aspirațiile ei, cu dureroasele și strașnicele ei nevoi. Ca puțini dintre doctorii timpurilor noastre el nu făcuse în inima sa o zărăfie, ci un altar pentru buna sa zeiță Caritas. Înțelegînd și iubind în același timp țara noastră și neamul ei, el vedea bine că nimic trainic nu se poate rezema decît de sănătatea, bogăția și bucuria de viață și de lucru a țăranului. Și în mijlocul atîtor prefaceri îndreptățite și neîndreptățite, a atîtor creațiuni, în parte fără viitor, a atîtor jertfe pentru lucruri necugetate sau netrebnice uneori, în mijlocul acestei revoluții culturale zgomotoase, risipitoare și încrezute, el vedea că faptul care s-a uitat mai mult e prezența în România a peste patru milioane de țărani foarte săraci, foarte întunecați la minte și amenințată de toate bolile trupului și ale sufletului. În doctorul Felix țăranul român pierde unul din puținii săi prieteni adevărați și lacrima pe care în neștiința lui de oameni și de lucruri nu poate să o verse țăranul însuși, o plîngem aici noi cărturarii tineri care gîndim și scriem pentru dînsul și în numele lui."

Și reproduc în încheiere această însemnare olografă inedită a doctorului Felix din filele unui album din 1900 care e ca o sugestie și ca un avertisment pentru protipendada de atunci : „Malaria, paludismul, este boala cea

mai răspîndită, cea mai gravă, cea mai omorîtoare a României; ea constituie una din cauzele mizeriei a populațiunii agricole și pericolul cel mai mare nu constă în frigurile pernicioase și în alte forme trecătoare ale infecțiunii palustre, care dispar după luarea de cîteva doze de chinină, ci în forma cronică a malariei, care vătămă interesele economice ale statului prin slăbirea forțelor muncitorului de pămînt, care determină degenerarea fizică a țăranului, îl demoralizează, îl face leneș, apatic, steril, incapabil a munci și a cugeta, îl îmbătrînește înainte de timp, îi cauzează moartea prematură. Este dar de datoria proprietarilor de moșii, este în interesul lor ca să ia inițiativa pentru desecarea bălților, eleștaielor, iazurilor și a altor ape stătătoare aflate pe proprietățile lor și sacrificiul ce vor face va fi pe larg răsplătit, prin dobîndire de terenuri noi de cultură și prin îndreptarea puterilor slăbite ale muncitorilor de pămînt. Dr. I. Felix."

Acesta a fost savantul și omul, ctitorul Iacob Felix.

ELENA FARAGO

A, cîte întortocheri și cîte tulburătoare ciudățenii în căile vieții fiecărui om! Ca să ne întrebăm mereu zadarnic, fără un răspuns lămuritor — pe care nu l-a căpătat și nu-l va căpăta nimeni niciodată —, cine le hotărăște cu atîta neînduplecare, ce nevăzute forțe comandă și veghează să nu poată fi mai altfel decît au fost sorocite, în bine sau în rău, pentru fiecare în parte, ca o neiertătoare și implacabilă lege de fier?

Gîndul neastîmpărat mi-l ridică excepționalul om și excepționalul poet Elena Farago.

S-a născut la Bîrlad în 1878, ca fiică a soților Paximade, și își isprăvește zilele la Craiova — orașul ei de adopțiune — în 4 ianuarie 1954. Elena Paximade va deveni prin mariaj Elena Farago și cu acest nume va intra în sanctuarul istoriei literare și al spiritului românesc.

Debutează în 1906 cu volumul **Versuri** la Editura „Luceafărul" din Budapesta, după ce un an mai înainte, adică în 1905, ieșise tot acolo cartea *Poezii* — de început de drum — a lui Octavian Goga. Doi soli ai răzvrătirilor, mușcați de istorie și de viață — un transilvănean și o moldoveancă hrănită cu sevele Olteniei — ce se succed în interval de un singur an, cîntînd în auzul lumii, cu

timbru diferit, dar ambii logodiți cu marea poezie de durere și de obide, de nedreptate și de speranțe, de vitregii și de lacrimă.

S-au împlinit anul acesta trei decenii de cînd ființa pămîntească a Elenei Farago a fost restituită țărînii ; dar ea continuă să fie vie în mijlocul nostru prin toată armonioasa operă lăsată, de la poeme la cărțile de copii — univers de fermecătoare ingenuitate și de contagioasă neprihănire — pînă la echivalențele date în tălmăciri din graiuri străine, în întregime un vast și incomparabil latifundiu de ce ar trebui să fie eternul omenesc, de sensibilitate sufletească și de frăgezimi de cuget, în care ne vom regăsi întotdeauna dacă am păstrat în noi un grăunte de receptivitate pentru superb și bine și vom întinde, tînjitoare, mîinile spre el, ca după o visată, rîvnită și imposibilă pasăre albastră.

Îi răsfoiesc vechile volume de poezie ; după acela cu care a pornit în 1906 și pe care l-am menționat mai sus, a mai tipărit încă patru: **Șoapte din umbră** în 1908, **Din taina vechilor răspîntii** în 1913, **Șoaptele amurgului** în 1920 și **Nu mi-am plecat genunchii** în 1926; toate tipărite la Craiova ; și sînt uimit că nici un vers n-a fost ofilit de timp și că, după mai bine de jumătate de secol, reluîndu-le, mi-au dat aceeași vibrație estetică și aceeași înfiorare muzicală de parcă acuma le-aș fi descoperit. Poezia ei rezistă vremii, e scutită de oxidări și se situează dincolo de modă, de curente și de inovații, pentru că ne găsim în fața unui filon pur de poezie autentică. De altfel, în epocă, s-a bucurat de o recunoaștere unanimă din partea criticii și a istoricilor literari, a fost distinsă de cîteva ori cu premii de către Academie, i s-a decernat premiul național de poezie și a fost încu-

nunată cu laurii prestigiosului premiu „Femina“ al Franței.

În două rînduri, Editura „Casa Școalelor“ îi publică o culegere selectivă din operă — prima în 1924 și ultima în 1928, cu ocazia împlinirii celor 50 de ani de la naștere ; „Fundațiile“ îi vor scoate în 1937 în seria „Ediții definitive“, în îngrijirea autoarei, volumul care-i reunește zămislirea poetică — singura femeie tipărită în această frumoasă colecție.

Îmi mărturisesc mirarea că după eliberare nici un editor nu s-a aplecat cu temei și cu pasiune peste roadele străduaniilor ce ne-au rămas de la Elena Farago. Personal nu cunosc decît conștiincioasa ediție de poezie scoasă de Liviu Călin în 1957 la „E.S.P.L.A.“ și merituosul studiu biobibliografic de la „Scrisul românesc“ din Craiova în 1975 al profesorului C.D. Papastate. N-am idee, de asemenea, dacă din toată literatura ei — versuri și proză — pentru copii, care numără peste zece titluri, de un adînc și eficace sens pedagogic, s-a retipărit ceva care ar fi indiscutabil de o reală utilitate pentru învățătoare și pentru educatoare și ar trezi cert interesul și mirările fertile ale celor mici.

Și, fiindcă rîndurile mele coincid cu Ziua femeii, să-mi fie îngăduit să afirm că nu multe țări au dat atîtea femei cîte am dat noi, ca să se conserve o nobilă tradiție, de închinătoare Poeziei.

Le voi înșirui în ordine, așa cum îmi vin în minte fără nici un alt criteriu : Veronica Micle, Matilda Cugler-Poni, Maria Cunțan, Riria (soția istoricului A. D. Xenopol), Ana Conta-Kernbach, Cornelia din Moldova (cu numele la naștere Kernbach), Alexandrina Gr. Mihăescu (sora scriitorului N. Mihăescu-Nigrim, stinsă din viață

la 19 ani), Alexandrina Scurtu, Mia Frolo, Viora din Bihor (căsătorită cu doctorul Ioan Ciordaș din Beiuș, care a plătit cu viața votul său pentru Unirea de la 1 Decembrie 1918), Alice Călugăru, Claudia Millian-Minulescu, Otilia Cazimir, Sanda Movilă-Aderca, Agatha Grigorescu-Bacovia, Alice Soare, Ana Luca — actrița de la Național, Magda Isanos, Anișoara Odeanu și pictorița Margareta Sterian.

Am lăsat înadins la urmă pe Elena Văcărescu și Ana de Noailles — una descendentă din Văcărești, cealaltă din Brâncoveni — care au fost mesagere ale simțirilor românești în poezia de limbă franceză. Mai notez, ca să intru în actualitatea lumii de azi, pe Veronica Porumbacu, cu un atît de tragic destin, fără să-și fi isprăvit melosul, pe Maria Banuș, pe Violeta Zamfirescu, pe Nina Cassian, pe Constanța Buzea, pe Ana Blandiana, pe Anaïs Nersesian, pe Daniela Crăsnaru, pe Viola Vancea, pe Grette Tartler, pe Doina Uricariu și cer iertare și acelora care nu mai sînt și acelora pe care memoria jucîndu-mi feste le voi fi omis cu tot meritul care-l au, fără nici o intenție răuvoitoare.

Și ca să închei, mă reîntorc la Elena Farago ilustrîndu-i cîntecul pentru cititorii mei cu poemul *Era o fîntînă...*

Citiți-l : „Pe-o lungă și aspră și stearpă șosea / — Ca toate șoselele lumii — / Pe-o lungă și aspră și stearpă șosea / Era o fîntînă cu ciutura grea / Căci apa-și clădise. trecînd peste ea, / În straturi pojghițele humii... / ...Era o fîntînă cu cumpăna grea / — Ca toate fîntînile vieții — / Era o fîntînă cu cumpăna grea, / Cu apa sălcie și caldă și rea, / Dar furca cu brațele-ntinse pîndea / Momind de departe drumeții... / Zoreau însetații s-ajungă

să bea, / — Ca toți însetații din viață — / Trăgeau cu putere de cumpăna grea, / Dar apa sălcie și caldă-i gonea, / Și-ades cîte unu mai tînăr pleca / Cu lacrimi de ciudă pe față... / Și-ades cîte unul mai vîrstnic rîdea... / — Ca toți ce-o cunosc apa vieții — / ... Era o fîntînă cu cumpăna grea, / Cu apa sălcie și caldă și rea, / Dar furca cu brațele-ntinse pîndea / Momind de departe drumeții..."

NIGRIM

Numele lui real era Nicolae Gr. Mihăescu, iar *„Nigrim"* — pseudonimul literar — rezultat, cum lesne se poate observa, dintr-o anagramă, care — făcîndu-l știut și popular — l-a anexat ca o particulă la Mihăescu, semnînd N. Mihăescu-Nigrim, Mihăescu-Nigrim, sau Nigrim pur și simplu. Văzuse lumina zilei în comuna Gura-Sărății din județul Buzău la 22 martie 1871 și și-a sfîrșit existența în București la 17 noiembrie 1951. Și-a întemeiat o căsnicie exemplară din care au rezultat trei copii : un fiu — Vladimir — medic ginecolog la Brașov, care decedează în 1972 în vîrstă de 51 de ani, și două fiice — care trăiesc — Carmen și Yarodara Nigrim, cunoscuta actriță și talentata și sensibila pictoriță, logodită cu șevaletul și culorile, cărora știe să le smulgă atîta suavă poezie și atîta odihnitoare și nepieritoare frumusețe.

Mihăescu-Nigrim este înhumat la cimitirul Bellu, unde în 1981, aproape nonagenară, tovarășa lui de-o viață, care i-a mîngîiat și i-a încălzit statornic amintirea, supraviețuindu-i trei decenii încheiate, și-a luat locul în lumea tăcerilor, lîngă umbra adorată.

L-am cunoscut bine și ca om și ca scriitor. Bun și săritor, generos și receptiv, dotat cu o inteligență promptă și scînteietoare, gîndind evoluat, curajos și modern, stăpîn pe o cultură întinsă și variată, necontenit alimentată, avea la îndemînă tot instrumentarul necesar să vadă toate problemele în adîncimea lor, iar în discuțiile ce le purta era întotdeauna neprevăzut în riposte, în observații și-n argumentări. Asta a fost, în cîteva cuvinte, ca om; iar ca scriitor a atacat toate genurile — de la poezie la nuvelă și roman, de la note de călătorie la eseul de filozofie și de sociologie, de la teatru, la povestiri pentru copii, de la epigramă la numeroase traduceri, așa cum o atestă bibliografie cărțile ce-i păstrează numele pe copertă. Și trebuie să precizez aici că în afară de activitatea scriitoricească, era un pasionat muzician — interpret de vioară și de flaut, care a concertat — și totodată compozitor, care ne-a lăsat o sumedenie de partituri ce s-au cîntat la vremea lor cu succes, și că poseda în chip ireproșabil limbile franceză și engleză în toate subtilitățile și cheile lor.

Și-a luat licența în litere și filozofie la Universitatea din București și doctoratul la aceleași discipline la Universitatea din Bruxelles. Întorcîndu-se după doctorat în țară, este numit profesor de franceză la liceul „Petru și Pavel" din Ploiești, lăsînd faima unui dascăl de excepție, și de unde va pleca apoi în continuare cu o bursă de studii în Franța. Era diplomat în științele sociale și politice de la Paris și devenise membru, tot acolo, al „Societății de Sociologie", cum fusese cooptat, pentru merite recunoscute în sînul „Societății Oamenilor de Litere" din Londra.

Într-o scrisoare cu alt obiect pe care i-o trimite lui Mihail Dragomirescu de la Gura-Sărății la 20 decembrie 1912 Nigrim scrie: „Dta știi că de ani de zile eu stau retras cu totul, că n-am făcut și n-am căutat să fac parte din nici o societate sau grupare literară. Fire prea solitară, am rămas închis în mine însumi. Ba să nu mint, am fost ales, fără știrea mea, membru al «Societății de Sociologie» din Paris pe cînd eram profesor la liceul din Ploiești și aceasta în urma publicării unei lucrări pe care am trimis-o acolo și care a avut norocul de a fi citită de un sociolog care știe românește, d. Raoul de la Grasserie și care a făcut un studiu foarte elogios la adresa mea în *«Revue Internationale de la Sociologie»*. În țară s-a vorbit în *«România Junǎ»*".

A colaborat la periodicele „Convorbiri literare", „Revista Idealistă" „Adevărul literar", „Universul literar", „Rampa", „Lumea nouă", „Floare-albastră", „Clipa", „Dimineața copiilor", „Ilustrațiunea Română", „Convorbiri critice" și a întemeiat revistele „Intim", „Carmen-Sylva", și „Viața nouă".

Nominalizez de asemenea, pentru știința celor de azi, cîteva titluri din opera lui: în 1901 la Editura „Leon Alcalay", în colecția „Steaua polară" nr. 2, îi iese volumul de versuri *Astrale*; nr. 1, cu care se inaugurează frumoasa colecție, tipărise *Nocturne*, poezii de Dimitrie Nanu. Editorul menționează tipografic pe pagina de gardă: „Ediția I-a", iar între paranteze tirajul: *325 exemplare*, ceea ce pentru început de secol mi se pare meritoriu.

Poezia lui Nigrim, cum era și normal, e tributară influenței eminesciene, deși găsim în ea destule accente personale; ca bunăoară în cele opt strofe intitulate

Prometeu, închinate „transilvănenilor", din care redau două : „Nici zidurile-nalte clădite înadins / Nu vor putea înfrînge mînia-nflăcărată ; / Nu vor putea să stingă în sufletul aprins / Scînteia răzvrătirii a dorului ne-nvins / De-a libera din lanțuri, Frăția-ncătușată. / Hotarele ce-s puse sclaviilor fatal / Vor arăta cu fală, crescînd făr-de hotare / Al Daciei Imperiu întins pînă la mal / Departe, mai departe, sunînd din val în val / Un glas trezit din jalea durerilor amare."

În 1903 tipărește *Doctrina vieții unui... nebun* (reflecții și cugetări), în 1904 scoate la „Socec" în limba engleză *Wit and Humour* (eseu), apoi în 1906 două volume de note de călătorie care sînt două documente de epocă : *Londra* și *Constantinopolul*, la acesta din urmă adăugîndu-se pagini pe care le-a numit *Schițe din Bruxelles*, extrem de surprinzătoare, în care la un moment dat spune : „Nu cred să existe un oraș pe lume în care libertatea să fie mai desăvîrșită ca în Bruxelles. Căci nicăieri libertinajul nu e mai întins și mai comunicativ, mai molipsitor ca acolo. Tinerii de la 15 ani în sus au întîlniri amoroase cu blonde flamande de la 12 ani în sus." („Hipii" de la sfîrșitul veacului XX pot fi geloși pe precursorii lor belgieni de la 1900 — sobrii și liniștiții belgieni pe care i-am știut mai tîrziu — și pot gîndi cu melancolie că în adevăr nu e nimica nou sub soare !...)

Anul 1912 pare să fi fost cel mai fructuos pentru Nigrim. A tipărit : eseurile *Teoria supremației, Ideal și anarhie, Șarlatanii Științei, Beția morții* — cu o frumoasă copertă desenată de pictorul Petre Bulgăraș și dedicată ca omagiu „D-lui A. Vlahuță" —, *Humorul englezesc ; Cavalul fermecat* — nuvele și schițe —, *Gro-*

zăviile Parisului — nuvele —, iar după primul război mondial va face să apară două cărți cu povestiri pentru copii : *Zmeul* și *Ineluș*. Cred că cea din urmă a lui lucrare este romanul *În apele oglinzilor*, cu subtitlul „roman din viața studenților români de la Paris", care are — după opinia mea — un caracter autobiografic și care s-ar citi cu plăcere și astăzi.

Mihăescu-Nigrim, cu spiritul său acidulat, e știut acum mai curînd ca epigramist. Niciodată însă nu și-a strîns între coperțile unei cărți epigramele. Ele se găsesc în manuscris la Yarodara Nigrim ; ca și multe pagini de memorialistică și de literatură inedite.

Și îmi îngădui să supun moștenirea care a lăsat-o, atenției lui Valeriu Râpeanu și Editurii „Eminescu" care ar face — cum au mai făcut-o de atîtea ori — un act de dreptate unui om care a militat pentru dreptate, repunînd în circuitul cunoașterii într-un volum, sau două de *Scrieri* numele lui Nigrim, ostenelile, neliniștile și valoarea sa umană, peste care s-au așternut uitarea și zgura vremii. Ar merita-o cu prisosință !

CU NIGRIM ÎN CONTINUARE

Înfățișîndu-l în „Flacăra“ pe scriitorul N. Mihăescu-Nigrim, cîțiva cititori — cu certitudine că sînt tineri — mă solicită prin epistole să le dau lămuriri suplimentare. Aș fi făcut-o de la bun început, dacă „spațiul locativ“ de care dispun, ca să spun astfel, mi-ar îngădui o desfășurare mai largă asupra unor subiecte la care mă opresc. Nu întotdeauna, însă, reușesc să-mi ating gîndul dintr-o singură dată, oricîtă capacitate de sinteză aș dori să mă cîrmuiască. Oricum, sînt bucuros să constat că tineretul e avid să știe, că își ridică interogări și pune întrebări și că e foarte departe de a trăi apatic și larvar, cu candelabrele curiozității stinse.

Mi se cere mai cu seamă să dau o mostră din epigramele lui, fiindcă unii dintre corespondenți îmi mărturisesc că au luat la cunoștință din volumul scos la Editura „Minerva“ în 1972, în colecția „Restitutio“, cu opera lui Cincinat Pavelescu, de ripostele acestuia la înțepăturile lui Nigrim, de care au auzit cu acel prilej pentru întîia oară.

Erau, dealtminteri, — precizez — prieteni foarte buni, de aceeași vîrstă aproape, și duelul s-a purtat cor-

dial și exclusiv pe jocurile minții și promptitudinea de spirit, cum se cuvine într-o asemenea dispută.

Mă execut reproducînd unele din ceea ce am la îndemînă : „Cincinatus din vechime / Mîna boii dragi la plug / Cel de astăzi, din păcate, / Mînă rimele... la jug."

Alta : „Cincinate, ce faci spume / Și te legi de-un pseudo-nume ! / Căci din N. Gr. M. se-ncheagă /Un Nigrim, măi frate dragă. /Dar din C. P.-mpreunate / Ies doar Cepe... degerate."

Sau : „Aici zace Mihăescu / L-a pus naiba de-a mîncat / Pe poetul Pavelescu / Și-a murit intoxicat."

Și încă două, cu adrese diferite, una privind Academia de altă dată, iar cealaltă pe teoreticianul rasist de la Iași A. C. Cuza. Le redau în ordine : „Doarme dusă Academia / Rumegîndu-și tainic zelu' ;/ N-o treziți, — e fericită : / Se visează-n drum spre Bellu." și : „Aici zace A. C. Cuza. / Iartă-l Doamne și dă-i somnul : / A avut pe lume scuza / Numele lui Cuza Domnul."

Opresc aici eșantioanele epigramatice socotindu-le îndestulătoare, ca să definească o vocație și un talent, satisfăcînd — sper — doleanțele lectorilor mei. Și trec mai departe transcriind cuvintele lui Titu Maiorescu datate 4/17 iunie 1906, scrise pe o carte de vizită, care se află înrămată, în posesia Luciei Mihăescu-Nigrim la Brașov, soția decedatului medic Vladimir Mihăescu-Nigrim, fiul scriitorului : „Titu Maiorescu mulțumește foarte mult lui Mihăescu-Nigrim pentru monografia despre Londra pe care a citit-o cu mare interes, fiind de la început cuprins de inteligența și originala expunere care izbutește să dea o imagine clară a părților esențiale, din uriașa aglomerare de oameni și de lucruri."

De asemenea, puținele linii din 1939 ale lui Nicolae Iorga, în stilul lui concentrat pe care-l folosea obișnuit în corespondență, care se găsesc în „arhiva Nigrim" de la Biblioteca Centrală de Stat, și care sună așa : „Iubite Domnule Nigrim, am citit frumoasele dumitale fabule și le vom publica în *Neamul Românesc pentru Popor*, N. Iorga."

Și cu asta mă reîntorc la scrisoarea cu data de 20 decembrie 1912 pe care Nigrim o adresează lui Mihail Dragomirescu din Gura-Sărății a județului Buzău cu ocazia alegerii lui ca președinte al Societății Scriitorilor Români, din care am utilizat în prezentarea ce i-am făcut-o un crîmpei, și care dezvăluie practici și moravuri de odinioară din breasla scriitoricească.

Citez fragmentar pentru că iarăși mă lovesc de „spațiul locativ", deși ar merita pentru savoarea ei s-o tipăresc în întregime :

«Astă-vară — spune Nigrim — îndemnat de Gîrleanu, Moldovanu și alții am făcut, din naivitate, o cerere la Societatea Scriitorilor pentru alegerea mea ca membru. După întoarcerea mea din străinătate astă-toamnă, prin septembrie, eram la terasă cu doi-trei scriitori. Vine Caton Teodorian și-mi zice :

— Dă-mi 20 de lei.

— Pentru ce ? îl întreb eu.

— Dă-mi 20 de lei ! Ce-ți pasă ! Îți voi spune pe urmă.

Îi dau hîrtia și atunci mă lămurește :

— 10 lei pentru Chendi.

— Păi ăsta m-a înjurat într-o vreme și acum... zic eu.

— Și pe mine m-a înjurat și totuși am dat, îmi răspunde Caton.

— Bine, atunci ! Dar ceilalți 10 lei ?

— E cotizația dumitale de membru al Societății. *Ești ales*. La 25 noiembrie a rămas numai *să te proclamăm ales* în fața Societății, căci știi că singur comitetul alege.

— Va să zică comitetul m-a ales ?

— Da ! Conform statutelor Societatea doar primește vestea ca un fapt împlinit, zise Teodorian. Același lucru mi l-au confirmat și Gîrleanu și Moldovanu și alții.

La 25 noiembrie eram la țară, iar la 26 primesc spre marea mea nedumerire de la Caton Teodorian un mandat de 10 lei fără nici o explicație. Ce să fie asta ? Citesc în ziarele ce îmi vin scandalul de la Societate și văd aleși vreo doi... celebri necunoscuți. Despre mine nu se pomenea nimic. Atunci am înțeles. Peste cîteva zile cineva îmi comunică măgăria ce s-a făcut. După ce fusesem votat odată, un oarecare scriitor membru în comitet a găsit cu cale să-și retragă semnătura. M-a pufnit rîsul din toată inima. Iar prietenul mi-a dat și lămurirea. Iat-o : cu cîteva zile mai înainte Dragoslav avusese o șezătoare la Ateneu la care am fost rugat să citesc și eu ceva. N-aveam la mine nimic inedit. Mă duc la tipograful meu și iau la întîmplare volumul *Din grozăviile Parisului* și la șezătoare citesc chiar nuvela care face titlul volumului. O citisem și la Buzău la altă șezătoare în mai și avusesem mare succes. Ba unii scriitori au fost de părere că e unică în literatura noastră. Nu insinuez nimic aici relativ la părerea dumitale care poate fi alta. Dar vreau să motivez faptul de ce am ales acea nuvelă ca s-o citesc la Ateneu. Nu m-am

gîndit și nici n-am știut din cine se compunea majoritatea publicului din acea seară de la Ateneu. Pasămite erau prea multe fetițe de pension din acelea care ascultă cu multă cucernicie preceptele spuse cu emfază de profesorul de morală și de cel de religie iar sub pernă ascund, cu adevărată religiozitate, pe *Frou-frou* și pe *Zola*.

Făcusem ceea ce se cheamă o *gafă*. Fetițele, pudice din fire nevoie mare, s-au scandalizat. Directoarea — se zice că era a pensionului Moteanu — a făcut tămbălău, a reclamat, a țipat că se demoralizează fetele, că unde mai e morala publică dacă scriitorii o dezgolesc la Ateneu și-i arată rușinea... pardon, fără frunza de viță.

...Ei, spune acum dacă nu e tragic! Auzi dumneata ce putere politică exercită un pension de fete, ca să zic așa, asupra unui comitet de literați, ca să nu zic altfel.

...Ți le-am povestit întocmai ca să știi în ce harababură de Societate ai intrat și cum, sînt sigur, în curînd o să dai și o să fugi.

...Rămîn ca totdeauna și în vremuri rele și în vremuri bune, devotatul dumitale prieten Nigrim.»

Anii au trecut puzderie. În iunie 1971 s-a comemorat oficial centenarul nașterii lui Nigrim și la această reuniune Victor Eftimiu în cuvîntul pe care l-a adresat celor prezenți a spus între altele: „Vă mulțumesc din toată inima și vă felicit pentru inițiativa de a sărbători centenarul nașterii eminentului nostru coleg Nigrim, unul dintre scriitorii care a lăsat o frumoasă amintire atît ca om cît și ca literat. Noi ne amintim cu mișcată afecțiune despre prietenia pe care i-am purtat-o lui Nigrim și cu care ne-a onorat el însuși și sîntem fericiți să-l pomenim astă seară după cum nește a fost în

adîncul inimilor noastre în anii care s-au scurs de la moartea lui."

Și cred, în ansamblu, că n-am greșit cînd l-am propus Editurii „Eminescu" ca să-i retipărească opera și să-i repună numele în circulație cît mai grabnic, fiindcă ar merita-o fără doar și poate.

ALEXANDRINA MIHĂESCU

Scriind despre Elena Farago și splendida ei poezie, am înșiruit atunci din memorie atîtea merituoase femei de-ale noastre — de la acelea mai vechi, pînă la cele ce ne sînt contemporane, care au slujit și slujesc încă la Euterpe dintr-o vocație certă, ca să ne dea poemul de simțăminte și de cuget, de melodie și de miresme, de vibrație și de încîntări — și am numit între cele de demult pe Alexandrina Mihăescu (sora scriitorului N. Mihăescu-Nigrim), atît de grăbită să facă pasul spre neființă la nici nouăsprezece ani, ca o serie de cititori de-ai mei, prin epistole ori interpelări telefonice, să-mi ceară deslușiri și informații, fiindcă n-o știu și n-au auzit de ea niciodată. Încerc să răspund deoarece necunoașterea ei îmi apare mai explicabilă. Istoriile literare n-o menționează. Bibliografiile așișderea; pentru că nu ne-a lăsat o operă majoră sau importantă care să formeze obiect de studiu și de cercetare. Și nici n-a fost un nume de circulație, pe care să-l întîlnești frecvent parcurgînd publicațiile de altădată. Ea a fost totuși un „caz" — ca să spun așa — și a mai fost o mare sensibilitate care și-a gîngurit în stihuri pure și inocente, simple și amărui, traumatismele și durerea.

S-a născut la 20 august 1876 în comuna Gura-Sărății, care cred că mai pe urmă s-a numit Sărățeanca, din județul Buzău și își închide ochii în casa părintească — de oameni ai ogorului — la 21 iunie 1895. Toată învățătura ei oficială s-a limitat la absolvirea școlii primare din satul natal, însă, cît și-a trăit copilăria și mai ales adolescența, i-au fost mistuite de pasiunea lecturii, a muzicii, de povestirile și de cîntecele țăranilor care se vor resimți ca o undă a folclorului în versurile și proza ei, marcate în substanța lor de suferința ce va deveni obsesie, pricinuită de moartea celor două surori pe care le-a avut, mai mari ca ea, măcinate ca și dînsa de tuberculoză — maladia care făcuse atîtea ravagii pretutindeni în trecutul veac.

Transcriu spre exemplificare versurile intitulate *Vîntule !... :* „Vîntule rău și turbat / Multe flori ai scuturat ! / Moarte, moarte rea, pustie / Mulți ochi plini de veselie / Îi adormi pentru vecie / Sub o galbenă făclie !... / Multe glasuri, multe gînduri / Le-amuțești în patru scînduri ! / Toate-n lume au o lege / Rău de cel ce n-o-nțelege : / Vîntul mi-a stins florile / Și moartea surorile !“

Și-a presimțit sfîrșitul cum va spune în strofa ultimă din poezia *În zori...* „Încet-încet / În șoapta zorilor / Mă cheamă blînd / Glasul surorilor.“ Sau în cele cinci versuri *Vă las... :* „Vă las vouă florile / Eu mă duc cu zorile / Ca să-mi văd surorile. / Frații mă cer pe pămînt / Surorile în mormînt !“

Și, cu cîteva clipe înainte să-și dea duhul — perfect lucidă — întrebată de tatăl său dacă îi este frică de moarte, a mai răspuns cu o voce scăzută : „nu mi-e frică de moarte, ci de pămînt !“.

Trei ani mai tîrziu, după ce și-a luat locul nostalgiilor tînjite, lîngă surorile pe care necontenit le-a jelit — adică în 1898 — fratele Alexandrinei, scriitorul N. Mihăescu-Nigrim, va face să apară în Editura librăriei „G. Sfetea" de la R. Vîlcea și în tiparnițele Institutului de Arte Grafice „N. D. Miloșescu" din Tg. Jiu postum *Flori de zăpadă* cuprinzînd „Poezii, Proză, Poeme în proză, Gîndiri, Impresii și Scrisori", cu o notiță biografică deschizătoare de carte — din care am folosit informațiile solicitate de cititorii mei — reunind manuscrisele copilandrei ce au fost găsite — ascunse dintr-un soi de pudoare și de sfială, la locuința părinților din Gura-Sărății în diverse locuri și chiar în salteaua pe care zăcuse pînă ce i-a bătut ora expierii. O a doua ediție — amplificată — se tipărește în 1907 la București în Editura „Socec", iar cea de-a treia — care va fi și cea din urmă — se va scoate tot la București în 1926 la „Tipografiile Române Unite" cînd se împlineau 50 de ani de la nașterea Alexandrinei Mihăescu.

Spre deosebire de prima ediție din *Flori de zăpadă*, celelalte două care s-au mai imprimat sînt completate cu spicuiri reproduse din presa timpului sau din opiniile criticilor și scriitorilor contemporani cu ea.

Astfel, se vor scrie rînduri mișcătoare în „Viața" lui Al. Vlahuță, în „Jurnalul" și „Opinia" — ambele de la Iași, în „Tribuna" de la Sibiu și în „Adevărul", în „Epoca" semnează un lung și emoționant articol Al. Antemireanu — decedat și el la 33 de ani de aceeași maladie —, la Cîmpulung Muscel va conferența despre ea poetul Dimitrie Nanu, în „Convorbiri critice" Mihail Dragomirescu va face o amănunțită analiză a poeziei și a prozei Alexandrinei Mihăescu, iar în volumul întîi

din „Oameni care au fost“ Nicolae Iorga îi consacră un întins studiu din care citez : „De moarte se tînguiesc toate versurile ; viața o cîntă toate povestirile și descrierile. Un dualism care se lămurește ușor : de-o parte setea de a trăi, de altă parte jalea mărturisită de-un suflet în singurătate, *de a nu putea trăi mai mult*“ (sublinierea îi aparține lui N. Iorga. n. n.), pentru ca apoi să încheie cu : „Nu e numai o curiozitate psihologică și literară această cărticică, ci o parte integrantă a literaturii românești mai nouă.“

Asta a fost, pe scurt, Alexandrina Mihăescu, fata de țară care a filfîit meteoric sub cerul atîtor iaduri ale suferințelor omenești.

Și, la sfîrșit, îmi arăt o nedumerire : N. Mihăescu-Nigrim în „Notița biografică“ afirmă : „Tot ce a scris ea se cuprinde în două volume : *Flori de zăpadă*, scrieri proprii, și *Culegeri din popor*.“

Flori de zăpadă îl știam. *Culegeri din popor* nu l-am văzut și am convingerea că nu s-a tipărit niciodată.

Întrebarea continuă să subziste — și nu de acum — dacă undeva nu s-o mai afla, poate, manuscrisul.

CONSTANTIN BELDIE

Nu mai sîntem mulți care să-l știm pe Constantin Beldie. Cei din generația de azi desigur n-au cum iar cei din generația lui sau mai tineri decît el, rînd pe rînd, și-au luat locul în primitorul și nesăturatul latifundiu lutos al liniștilor și al încremenirilor plumbuite de unde niciodată nu ne va veni semn sau veste.

Tudor Vianu și Perpessicius, căror le-a fost prieten, au plecat și ei după el, ca și Octav Onicescu mai de curînd. Doctorul Nicolae Vătămanu memorialistul unui Bucureștiului dus — amic tîrzielnic al lui Beldie — s-a stins împreună cu soția în tragicul seism de la 4 martie 1977 dar în lucrarea lui găsită în manuscris în grămezile de dărîmături și de moloz și tipărită postum din gînduri cucernice, *Icoane și fotografii de bucureșteni,* îi schițează un tandru și colorat portret din ultimii ani de viață. Și cred — fără să greșesc — că mai supraviețuim foarte puțini dintre cei ce l-am cunoscut bine în activitatea lui, care i-am apreciat strădaniile și inteligența, cultura și talentul, inițiativele și omenia, cinstea intelectuală, generozitatea și sensibilitatea, și între aceștia îi voi numi pe academicianul Al. Rosetti, prestigiosul nostru lingvist și filolog și pe Șerban Cioculescu, rigurosul critic

și istoric literar care în suculentele lui „Breviare“ din *România Literară* continuă cu consecvență să fie același paznic credincios al adevărului și al exactității și același judecător prob și obiectiv al creației scriitoricești și care într-unul din obișnuitele lui eseuri de dată relativ mai recentă mi se pare — dacă memoria cumva nu mă trădează — că s-a aplecat peste amintirea lui încălzind-o și reactualizînd-o.

Constantin Beldie s-a născut în București la 8 septembrie 1887 și și-a sfîrșit zilele tot aici la 11 iunie 1954. De obîrșie țărănească, tatăl din comuna Stroiești-Argeș, iar mama de la Dopea-Brașov, amîndoi muncitori de ogor. Tatăl angajat ca pichier pe șoseaua care se construia în secolul trecut între București și Bolintin, părinții se strămută în capitala țării unde Constantin Beldie își va absolvi școala primară, apoi gimnaziul Șincai și o singură clasă la liceul Sava evidențiindu-se prin pasiunea de învățătură și printr-o ascuțime a minții ieșită din comun. Decesul neașteptat și prematur al mamei îl obligă să-și rostuiască singur destinul trecîndu-și examenele de liceu în particular în timp ce ocupa fiind încă minor funcția de învățător de sat la Șotrile-Prahova și la Mărtinești-R. Sărat. Bacalaureat se înscrie la Universitate unde își ia licența în litere și filozofie, remarcat de profesorul C. Rădulescu-Motru care și-l va apropia ca pe un destoinic colaborator.

După moartea mamei nu i-a fost ușor : a trebuit să-și cîștige existența singur. Așa încît în vremea studiilor universitare și-a asumat contra unui salariu derizoriu și funcția de bibliotecar al facultății.

Între 1908 și 1916 i se va încredința postul de secretar general de redacție al publicației *Noua revistă*

Română iar după cel dintîi război mondial, adică între 1919 și 1928 aceeași funcție a deținut-o și la revista *Ideea Europeană* ambele scoase și conduse de Rădulescu Motru unde și-a început o laborioasă și foarte prețuită prezență publicistică.

A mai ocupat același post — de secretar general de redacție — la cotidianul *Cuvântul* fondat de Titus Enacovici — primul ziar de factură modernă ieșit la noi — a cărui schemă grafică a rezultat din schimbul de păreri și din silințele exclusive ale lui Cezar Petrescu și Constantin Beldie. Transformările „Cuvîntului" ca directivă politică și ideologie au intervenit după decesul lui Titus Enacovici, cînd nici Cezar Petrescu, nici Beldie împreună cu mulți alții încă nu mai făceau parte din componența redacției.

Dar concomitent cu aceste munci el nu și-a părăsit profesoratul. Timp de 34 de ani, din 1913 pînă la pensionarea din 1947 pentru limită de vîrstă, și-a slujit catedra cu o abnegație și o conștiință exemplare numai în învățămîntul tehnic secundar din București, și anume la liceele industriale nr. 1 și 2, unde a predat limba română și un curs de „Organizarea întreprinderilor industriale" pentru care s-a titularizat cu examene și lucrări de specialitate și în care calitate a primit variate însărcinări de a da funcționalitate unor importante Servicii de stat ca : „Recensămîntul general al populației" din 1930 ; „Regia publică comercială a monitorului oficial și a imprimeriilor statului" ; „Regia publică comercială a loteriei de stat" și „Grupul mecano-grafie comun de mașini statistice ale statului".

Între 1924 și 1930 a lucrat la excepționala editură „Cultura Națională" ca să ne dea marile lucrări comemo-

rative *Dobrogea* și *Ardealul*, după ce mai înainte ne dăduse „Arhiva pentru știința și reforma socială“ și a publicațiilor economice, sociale și filozofice, apărute sub conducerea lui Virgil Madgearu, Dimitrie Gusti, Ion Răducanu și Rădulescu-Motru ca și cărțile didactice ireproșabil și atrăgător imprimate pentru prima oară la noi.

În perioada de după primul război mondial, mai precis în 1919, sub egida periodicului „Ideea Europeană“, inițiază și face să apară colecția „Cărților galbene“, o serie de broșuri care în fond erau eseuri și care au fost foarte bine primite de presă și de lectori. Prima e intitulată *Ce vrem* (catehism pentru suflete nehotărîte) și *Glosa spiritului cărturăresc* (Încercare anti-intelectualistă). amîndouă cu un caracter programatic, curajoase ca gîndire și punct de vedere, amîndouă scrise de Constantin Beldie. Citez din cuvîntul explicativ care inaugurează colecția : „Colecția Cărților Galbene își propune să alcătuiască o alegere selectă și critică în direcțiunea unei înțelegeri mai libere a chestiunilor culturale și politice, literare și artistice ale vremii ; cu deosebită atenție spre tot ce înfățișează un interes mai nou, o interpretare mai fecundă și o exaltare mai sinceră a Vieții.“

A treia broșură semnată de D. Ioanițescu, tot eseu, cu titlul : *Un apostol al vieții moderne : William James.* Sînt singurele pe care le-am văzut din mai multe anunțate că vor apare. „Glosa spiritului cărturăresc“ are o prefață datată „septembrie 1918“ și o dedicație „Băiatului meu, Alexandru“.

Este unicul copil al lui Constantin Beldie, Alexandru C. Beldie, om de știință merituos pe care îl știam doctor inginer și profesor în învățămîntul superior, conferen-

țiar sau titular de catedră la Institutul pentru studiul lemnului și șef de laborator la Institutul de cercetări forestiere. Nu știu dacă mai funcționează în aceste calități sau dacă va fi atins și el vîrsta pensionării. În orice caz, sînt două generații care vin din aceeași matcă rurală — Stroeștii Argeșului — care au dat în varii domenii încă destule valori.

*

Și am scăpat din vedere să arăt mai sus, adică acolo unde trebuia, că sarcina de secretar de redacție a mai îndeplinit-o și la „Insula", hebdomadarul înjghebat de autorul „Romanțelor pentru mai tîrziu" — la care, ca și la celelalte publicații, a și scris — dar care din păcate a avut o existență efemeră: au apărut doar trei numere, între 18 martie și 5 aprilie 1912, unde Bacovia își va tipări pentru întîia dată poemul „Nervi de toamnă" și unde, între alții, în afară de Ion Minulescu și de Claudia Millian, mai întîlnim semnăturile *Theo* (pseudonimul lui Tudor Arghezi), Mihail Săulescu, N. Davidescu, D. Karnabatt, D. Iacobescu, Adrian Maniu, Emil Isac, Victor Eftimiu, M. Cruceanu, Șerban Bascovici și C. Beldie. Și — fiindcă e vorba de „Insula", revista lui Ion Minulescu, — să-l pastișăm după cunoscutul său stih și să spunem ca și el „era prin anul una mie nouă sute doisprezece îmi pare..."

De asemenea, n-am pomenit nimic — asta însă n-a mai fost o inadvertență, ci un gînd deliberat, impus de spațiul pe care mă mișc, — despre idila literară mai întîi și apoi despre puternica afecțiune cu reciproce și egale iradiații ce se născuse în timpul studenției între

Constantin Beldie și Cora Irineu, ambii în aceeași serie la Facultatea de litere și de filozofie, la fel de prețuiți de colegii și de dascălii lor și care se va sfîrși mai tîrziu într-un deznodămînt imprevizibil, tragic și, pînă la urmă, inexplicabil.

Pe Beldie acuma, cît de cît, îl știți.

Cora Irineu (1888—1924) e mai cunoscută pentru că e autoarea unei cărți scoasă la editura „Cultura națională" în 1924 intitulată *Scrisori bănățene*, care s-a bucurat de succesul unanim al criticii și al lectorilor, și în care — pasionată de drumeție cum era — își strînge între coperțile ei, notele de călătorie dintr-o mai lungă zăbovire și mai adîncă cercetare în Banatul de după Unirea cea mare, pe care le publicase în *Ideea Europeană* unde fusese adusă de C. Beldie ca redactoare.

Pană strălucită, inteligență mobilă și promptă, ochi iscoditori, talent descriptiv remarcabil, temperament ardent să cunoască și să știe, avea în ea tot utilajul necesar ca să devină — cred cu temeinicie — un mare reporter al presei noastre, dacă nu și-ar fi curmat viața la 36 de ani cu un glonte de revolver care i-a străpuns inima.

Nicolae Iorga în *Istoria literaturii contemporane* — ca să nu mai citez pe alții — scrie așa: „Ca largă cultură, ca dar deosebit de a prinde ce e caracteristic, ca putință de a-l prezenta în forme de o scînteietoare noutate, se deosebea o tînără scriitoare care a isprăvit printr-o sinucidere, Cora Irineu."

Se poate, așadar, intra în istoria literară și cu o singură carte, — dacă este efectiv o carte. Au mai fost cazuri identice și la noi și aiurea.

Cora Irineu nu și-a mai îngăduit răgazul să-și vadă volumul tipărit fiindcă funestul gest — pentru care n-a lăsat scris nici un cuvînt lămuritor — l-a săvîrșit în chiar ajunul apariției lui ; prietenii însă, sensibili, care au însoțit-o pe drumul din urmă pînă la cimitirul Bellu, unde e înhumată, i-au așezat pe piept între mîinile înghețate primul exemplar ieșit din tiparnițele editurii „Cultura națională".

S-a scris mult și despre ea și despre carte cu prilejul acesta, de la Camil Petrescu la N. Georgescu-Tistu, de la bănățenii Traian Birăescu și Tiberiu Vuia pînă la Isabela Sadoveanu și Perpessicius, de la Barbu Lăzăreanu și Emanoil Bucuța la Bogdan-Duică și Horia Petrescu-Petra, toți închinîndu-i gînduri smerite și vibrante elogii pentru toate superbele ei însușiri de spirit, de comportament și de haruri scriitoricești. Dar dintre toți, care și-au încredințat hîrtiei simțămintele și durerea, mi se pare că idolul meu profesional din tinerețe — care nu obosește în amintire — scriitorul și gazetarul Dem. Theodorescu a scris în „Cuvîntul liber", de departe cel mai inspirat. Citez numai finalul articolului cu părerea de rău să nu-l pot reproduce integral : „Voi găsi alt moment ca să scriu despre activitatea așa de nobilă a Corei Irineu. Sînt prea copleșit acum de uimire, de neînțeles, de spaimă și de deznădejde. Și plîng prea exclusiv pe buna mea camaradă, ca să pot îndeplini azi funcția de critic...

Pe conșcolara Cora Irineu, colega isteață de la seminariile de filozofie, prietenia anilor de trudă fără deziluzie și de deziluzie fără trudă — fermecătoarea camaradă a popasului în acea Arcadie senină pe care tinerețea de azi nu știe s-o mai cînte — o soră frumoasă,

crescută lîngă același cămin de speranțe și năluci minunate, o mîndrie a micii noastre familii de amintiri... Atît pot să rechem azi. Cuvintele mele n-ar ști să laude fiindcă ele plîng."

Anul acesta s-au împlinit șase decenii de la moartea Corei Irineu, iar în 1975 — după ce se rotunjise o jumătate de secol de la voluntara și violenta ei evadare din lumea noastră — la editura „Facla" din Timișoara, în îngrijirea lui Petre Pascu, se tipărește a doua ediție din *Scrisori bănățene*, substanțial îmbogățită cu alte pagini de călătorie din periodicele timpului, cu o selecție din publicistica ei valoroasă, cu unele scrisori și cu mai multe file dintr-un jurnal intim pentru care ne simțim obligați să subliniem și meritele editurii și ale alcătuitorului ediției, și de unde am folosit unele date și texte pe care nu le aveam la îndemînă. Și deschid aici o paranteză ca să mă întorc la Constantin Beldie. Scriind cum am scris, în evocarea făcută, nădăjduiesc că cititorii mei vor fi reținut că Beldie se obîrșea cu bunii și străbunii lui din Stroeștii Argeșului și un prieten drag, eminent om de știință, dar totodată un împătimit al disciplinelor și zeniturilor umaniste, profesorul doctor inginer Nicolae Leonăchescu de la Facultatea de utilaj tehnologic a Institutului de construcții din București — și el stroeștean de baștină și orgolios că se trage din satul cu străvechi atestate — mă solicită telefonic pentru o întrevedere și mă previne că vine însoțit de un amic. Am acceptat cu bucurie — fiindcă întotdeauna va fi o bucurie să ai un interlocutor deschis la minte și cu o febră a zămislirilor în el — și nu s-au lăsat prea mult așteptați. Celui care-l întovărășea, de cum am deschis ușa și l-am văzut, i-am spus : „N-ai nevoie să-ți rostești

numele pentru că semeni leit cu tatăl dumitale. Eşti fiul lui Constantin Beldie.“ Şi închid paranteza.

Mi-au adus o amplă dactilogramă de cîteva sute de pagini după manuscrisul lui Constantin Beldie. Sînt memoriile lui inedite la care citesc de două zile pe nerăsuflate şi care sînt scoase din mîna unui mare scriitor. O lume întreagă, cu moravurile şi veleităţile ei, într-o alternanţă cromatică de alb şi de negru, un document de vremuri captivant, care te ţine încordat. Şi, fiindcă am scris astăzi mai mult despre Cora Irineu, redau spre exemplificare, din lungul capitol pe care i-l consacră, finalul în care Constantin Beldie imaginează un dialog cu umbra ei, scris în martie 1952. Iată-l :

„— Spune-mi, Cora, te rog, ai plecat cumva supărată pe mine, din acea ultimă noastră seară ?

— Da, Beldie, dar acum am iertat tot, nu mă mai preocupă ce a fost, ci ce va fi, cum voi evolua, bineînţeles după mai multe vieţi şi încercări.

— M-ai iubit cumva ? Şi atunci de ce ai făcut ceea ce ai făcut ?

— Da ! Dar nu asta este aşa de important.

— Spune-mi măcar ceva despre cartea asta pe care o scriu acum. Aş vrea să ştiu ce crezi, să-mi dai o părere, o îndrumare...

— Ai şi tu cap pentru asta ! Dar ia seama : o carte nu se scrie numai cu fapte petrecute cu adevărat. O viaţă de om nu poate provoca atîta interes, de vreme ce mai mulţi pot juca acelaşi şi acelaşi rol. Scrie ceva atrăgător ce nu se găseşte în orişice carte.

— Mai spune-mi te rog !... Dă-mi un sfat !... Un îndemn !... Nu pleca !...

— Am să mă gîndesc, Beldie!... Am să mă gîndesc!..."

Astfel se încheie peste timp, ca o rugăciune și ca un psalm — șoptite în chilia unui vis — simulatul dialog dintre Constantin Beldie și umbra Corei Irineu.

CORA IRINEU
ÎN EPISTOLE DE DRAGOSTE

Cîteva scrisori de-ale Corei Irineu către C. Beldie din călătoria bănățeană vor da o imagine mai exactă a sensibilității ei și a învăpăierilor afective, care-i făcuseră pe amîndoi captivi. Și n-am idee dacă semnele acestea de iubire care se găsesc dimpreună cu alte materiale la secția de manuscrise de la Academie au fost sau nu date pînă acum publicității.

Cred că nu. În prima ediție din *Scrisorile bănățene* de la „Cultura națională" n-au putut fi incluse, fiindcă, așa cum am arătat, ea apare în 1924, exact în ajunul neașteptatei ei sinucideri, — dar nu figurează nici în cea de a doua ediție din 1975 scoasă la Editura „Facla" de la Timișoara, în îngrijirea lui Petre Pascu, cu toate că aceasta este considerabil și util amplificată.

În 1946 însă, într-un număr din noua serie a „Revistei Fundațiilor", C. Beldie — care va închide ochii în 1954 — știu c-a tipărit ceva din corespondența ei și mai mult din paginile Jurnalului pe care-l ținea.

Nu am la îndemînă în clipa asta — pentru o confruntare — numărul respectiv din „Revista Fundațiilor", dar presupun că Beldie pe care l-am cunoscut bine și ca om și ca structură, lucid, delicat și cu un ascuțit spirit

de discernămînt nu putea să divulge singur cît a trăit textul unor epistole care îl implicau atît de intim în viața Corei Irineu.

• N-ar fi fost nici logic, nici estetic, nici uman și nu-l văd pe Beldie strivind sub tălpi ofranda gingașă a unui buchet de violete. Oricum, mă voi duce la Academie să mă edific și să-mi edific și cititorii. Și considerînd că epistolele — tandrele și mărturisitoarele epistole ale Corei Irineu — au fost sortite postumității amîndorura, le dau în ordinea datelor cu precizarea că toate sînt din anul 1922 : „28 iulie (în tren) Cățelușule drag, ți-am pus acum numele «Bubico». Nu știu ce mi-l sugerează dar mă amuză la nebunie. Nu mai poți spune că nu te-am trecut prin gama tuturor dezmierdărilor. Haide, fă puțin sluj și nu mai rîde javră !... Poate am să ațipesc. Noapte bună. Pa, javră răsfățată, Cora.

Bună dimineața, Beldie. E atît de frig acum că tremur toată. Lumea se deșteaptă și devine gentilă. N-aibi nici o grijă".

În aceeași zi ajunge la Caransebeș și scrie : „Sînt tare frumoși și pitorești bănățenii, Beldie... Sînt tare obosită, Beldișor, Cora.

...Un toboșar. Beldie, ce priveliște ! Mă duc la pretură. Am fost la primărie. La revedere".

La 4 august îi dă de veste din nou punînd în paranteze precizarea că este „Între munteni" : „Cum vezi, la o săptămînă de la plecare sînt încă în Lugoj... Ce mai faci tu, jivină netrebnică ? Te ții de blăstămății. Mi-e tare dor de tine. Aștept să aflu cîteva rînduri de-ale tale la Gheorghiu...

Țipau țiganii, înjura codreanul (pădurarul n.n.), îi batjocorea notarul și eu, Beldie, eram fericită... Plec acum la Buziaș...".

La 9 august de la Timișoara caligrafiază : „Dragă Beldișor, dar spune-mi ce faci de te absoarbe atîta și uiți de orice datorie, măgarule ? Țin mult să știu cum petreci ?... La revedere, dragul meu, veselește-te, dar fii cuviincios ; scrie-mi și mie cîteva rînduri și caută dacă se poate să-mi faci rost de reducere «pe C.F.R.». Arată salutările mele la prieteni. Ce face Nae ? (Nae Ionescu n.n.). Cum suportă lipsa mea ? Cu dragoste, Cora.

Beldișor, trimite-mi prin «Rador» (agenție oficială de presă n.n.) cinci sute de lei. Dacă-l întîlnești pe Bébé (Ion Vinea n.n.) spune-i și lui să-mi trimită. Știu că-l sug destul șerpoaicele".

Și urmează tot la 9 august și tot de la Timișoara șirurile astea : „Măgarule de Beldișor, poate că înainte ca aceste rînduri să se așternă cinstitei tale priviri, Marioara Gheorghiu să fie deja în București, — dacă se ține de hotărîrea ei de azi. I-am dat procură să te urecheaască. Nu zău, cînd am plecat m-ați țipat cu toții. Nici un cuvînt de nicăieri de parc-aș fi singură în toată lumea. Beldișor, eu mai aștept cîteva zile aici să-mi ajungă veste și parale. Am fcst ieri cu Marioara Gheorghiu și Sandu la strand... Semăna unul cu tine, Beldie, de mă nebuneam cu Marioara, dar era mai burduhănos și mai scurt în picioare. Tu ești zvelt pe lîngă el !... Dar nu zău, adu-ți aminte și scrie-mi repede. Salutări prietenilor. Cu dragoste, Cora".

La 14 august Cora Irineu găsindu-se la Arad începe o scrisoare pe care n-o isprăvește : „Dragul meu Beldie, m-am aflat în Arad într-un cerc de ostași sim-

patici și îndatoritori cum nu-ți închipui. M-au plimbat cu trăsura lor prin împrejurimi, la pescuit și la vînat, în păduri de stejar, locuite de cocoși sălbatici, prin crînguri ; am dejunat cu ei în lunca de tufe din marginea Cealei — smarald pierdut în stufăriș — pe cînd soldații întindeau năvodul. M-au plimbat pe ștranduri de scăldători, prin parcuri, pe undele Mureșului cel săltat de poduri mărețe. Cînd am cerut generalului Daschievici voia să vizitez cetatea, maiorul Măinescu, un abonat al «Ideii» (publicația «Ideea europeană» a lui C. Rădulescu-Motru n.n.) care se aflase în Caracal cînd cu conferințele noastre, se oferi să mă conducă. Ce să-ți spun ? Îl știi pe Procopiescu, e la fel și, potrivire ciudată, sînt concetățeni. Pune aceeași stăruință să venim aici cu conferințe, dorință care însuflețește și pe cei din Brașov, după spusa lui M-me Soreanu, cu care a fost ca să mă întîlnesc tot prin Măinescu, așa că se găsesc și aici covrigi pe stradă, cum vezi...".

Epistola rămîne așa și e reluată în continuare la 25 august, la Lipova : „Scumpul meu Beldișor, tot scriu la scrisoarea asta care parcă nu trebuie să mai sfîrșească. Mi-a scăpat din mînă firul povestirii, căci n-am mai avut răgaz să-ți însemn nimic. În sfîrșit, o scrisoare a ta! Te văd întreg și v-am văzut pe toți într-însa. M-am cutremurat de accentul vorbelor tale, elocventul meu Beldișor, care-ți nesocotești într-atît însușirile ! Încordarea mea s-a topit deodată și am simțit dulceața oboselii, sfîrșeala mea care te-ar face să închizi cu bucurie ochii pentru veșnicie. Dragul meu, noutatea e elementul care mă face să trăiesc cu atîta intensitate, să vibrez la toate emoțiile, de parcă-aș fi vizitată de un duh sfînt sau stăpînită de un diavol... Dragul meu Beldișor, trebuie

să închid scrisoarea asta, fără să-ți spun mai nimic din cîte vreau să-ți spun... Nimic din ce-am văzut și ce am auzit. Sînt obosită și timpul nu mă mai duce. Mă plec pe umerii tăi. La revedere. Multă frăție la ortaci, Cora".

Acesta e crîmpeiul epistolar din povestea de dragoste dintre Cora Irineu și Constantin Beldie care-și păstrează și azi după 60 de ani colbăiți, murmurul unei melodii pierdute, miresmele care vin de foarte departe și uitatele și desuetele langori de altădată.

FELIX ADERCA

Am pornit să-l citesc și l-am isprăvit pînă la ultima filă, pe un pat de spital — unde te pot arunca ostilitatea și grindinile vieții — proaspătul și masivul volum, ieșit din tiparnițele Editurii „Minerva“ — intitulat „Contribuții critice“ de Felix Aderca — și m-am reîntîlnit cu încenușata mea tinerețe și cu atîtea reminiscențe somnolînd în memorie și însuflețite brusc, ca într-un automatism, legate de om și de opera lui. Și mă grăbesc să spun de la început că această carte, singură, „Contribuții critice“, închizînd între coperțile ei doar „Mărturia unei generații“ — reeditarea integrală a aceleia de la „Ciornei“ din 1929, cu admirabilele chipuri ale scriitorilor executate de pictorul și graficianul Marcel Iancu (și regret că nu s-au mai reprodus, confirmîndu-mi încă o dată că în orice bucurie stă ascunsă ca să te zgîrie și gheara unui refuz) — dar la care, parcă în compensație, s-au adăugat alte interviuri luate de Felix Aderca altor colegi de tagmă, necunoscute pînă acum și selectate din publicațiile epocii, ca și o serie de articole, de cronici și eseuri dintre anii 1914 și 1926, — totalizează mai mult de opt sute de pagini ; iar munca asta laborioasă și epuizantă — și numai noi știm exact ce răbdare, ce

precauții și ce tenacitate implică — și-a asumat-o Margareta Feraru, ca să ne dea o lucrare exemplară care învie deopotrivă oameni și idei, atmosfera și cromatica vremilor duse și căreia i se cuvin, fără nici o reticență, satisfacția și felicitările, admirația și tandra noastră recunoștință. Menționez de asemenea că tot Margaretei Feraru îi datorăm excelentul studiu introductiv, ca și riguroasele note explicative din subsol — absolut indispensabile și pentru cercetătorul de istorie literară și pentru lectorul doritor să cunoască și să știe.

Dar — se poate întreba cu îndreptățire cititorul tînăr de azi — cine a fost, cum a fost și ce ne-a lăsat Felix Aderca? Încerc să răspund schițînd un cît mai succint portret biobibliografic.

S-a născut la 13 martie 1891 în tîrgușorul Pușești din fostul județ Tutova și a decedat în București la 12 decembrie 1962.

De o inteligență deosebită, într-un permanent neastîmpăr, înfometat și împătimit de bogate și variate lecturi, sensibil și talentat, debutează editorial cu un volum de versuri „Motive și simfonii" la editura „Benvenisti" din Craiova în 1910, care-i va tipări după aceea alte patru plachete nedatate, dar cred că sînt din 1915: „Stihuri venerice", „Fragmente — Romanțe", „Reverii sculptate" și „Prin lentile negre".

Transcriu spre edificare din volumul de debut „Motive și simfonii" o inscripție pentru Eminescu: „Mi-e teamă cartea să-ți atîrn în jos/ Căci rimele din versul cîntăreț / Din versul tău măestru, săltăreț / S-ar risipi și nici un cîntăreț / Nu le-ar mai potrivi așa frumos."

Aderca avea atunci 19 ani. Redau din „Reverii sculptate" două strofe care se cheamă „Epilog": „Cum de

crezui că în tiparul mic / Al stihului ar încăpea un suflet care vine / Descifrînd cu jocul liniilor fine / Legile care crecază din nimic? / Aritmetică, dicționar, geografie / Ce gînd nesăbuit avui / Să încerc în cadența vorbelor să pui / Ritmul viu și linia ta vie...“

Și reproduc și celălalt „Epilog“ de pe placheta „Prin lentile negre“: „Ochiul obosit / ațipește / în sita de aur a genelor; / și-n marginea arenelor / parcului umbrit / un pom / îndoit / pare un om / ce gîndește...“

Se simt — nu-i așa? — adierile simbolismului.

Tot în 1910, și tot la Craiova, cu titlul „Naționalism? (Libertatea de a ucide)“ semnat cu pseudonimul Oliver Willy își tipărește întinsul eseu care se imprimă doisprezece ani mai tîrziu, adică în 1922 la „Socec“ cu titlul inițial devenit de data aceasta „Personalitatea“ și cu subtitlul „Drepturile ei în artă și viață“, care se bucură de o foarte elogioasă prefață semnată de C. Rădulescu-Motru al cărui colaborator Aderca era la publicațiile ce prestigiosul profesor și omul rarissim le întemeiase și le conducea („Noua revistă română“, seria a doua dintre anii 1908—1916 și „Ideea europeană“ care apare din 1919 pînă în 1928). Era o replică impecabil fundamentată logic și extrem de documentată pe care o dădea, fără să fi atins încă majoratul, cărții „Naționalitatea în artă“ a lui A. C. Cuza, absurdul și maniacul teoretician rasist, care cu agitațiile lui zgomotoase a înveninat atît de retrograd și atît de penibil viața publică românească.

În 1915 tipărește la editura „Samitca“ din Craiova — deci în perioada neutralității noastre — „Sînge închegat“, cu subtitlul „Note de război“, o culegere de articole trimise de la Paris și publicate în ziarele și re-

vistele din țară. Citez un pasaj lămuritor din lapidara introducere pe care o face: „Ținem să spunem de la început că restabilirea adevărului în ce privește unele neamuri în luptă nu trebuie să creeze autorului avantajele sau prejudiciile unor opinii asupra politicii românești. Am notat acest lucru pentru că azi a fi germanofil sau rusofil înseamnă a fi sau a nu fi pentru întregirea neamului. Spre a risipi o confuzie autorul declară că nu e nici germano, nici ruso, ci numai și numai românofil." Și Aderca a dovedit-o cu arma în mînă la intrarea noastră în război, fiind decorat pe front pentru acte de bravură și de unde s-a întors în minte cu romanul „1916" scos la „Socec" douăzeci de ani mai pe urmă, adică în 1936.

Mă opresc aici, deocamdată, cu excursia bibliografică ce va trebui făcută odată de cineva așa cum se cuvine fiindcă opera lui numără peste treizeci de titluri în atîtea domenii variate ale creației și ale gîndirii.

A fost poet și prozator, a fost dramaturg și eseist, estetician, cronicar literar și plastic, de teatru și de muzică, gazetar de opinii și traducător, în sfîrșit a îmbrățișat atîtea zone unde îl ducea spiritul lui în veșnică tălăzuire, a vehiculat întotdeauna idei cu o modernitate în ele, și de substanță și de stil, care nu s-au perimat și a adus într-o perioadă de zvîrcoliri înverșunate și de patimi negre o conștiință intelectuală senină și o onestitate de cuget și de comportament cu desăvîrșire pilduitoare.

N. D. COCEA

Nu-mi este niciodată ușor să vorbesc sau să scriu despre un om cu care am avut strînse și întinse relații, pe care l-am cunoscut bine în toate articulațiile lui sufletești și în toate reacțiile lui mintale, pe care l-am prețuit, l-am stimat și l-am iubit, și pe care l-am considerat prieten apropiat de ceasuri albe și de zile negre — așa cum e viața fiecăruia dintre noi — și care a pășit în nepătrunsul tărîm al liniștilor și al nopților iremediabil oblonite. Și cu atît mai greu îmi vine s-o fac cu N.D. Cocea, care a fost un împătimit de viață și un frenetic luptător, un insurect și un revoluționar neobosit prin toată organicitatea, comportamentul și manifestările lui.

Dar, înainte de a încerca — cum mi-am propus — o sumară schiță de portret, să mi se îngăduie să-l las pe N. D. Cocea să glăsuiască peste timp.

Redau din „Jurnalul" lui, apărut în 1970, însemnarea de la pagina 40 pe care o face la 21 septembrie 1939 — ziua în care a fost asasinat de legionari Armand Călinescu. E adevărat că nu mă numește și, ca să zic așa, mă deconspir, fiindcă despre mine e vorba. Iat-o, cuvînt cu cuvînt : „Dimineața la ziarul *România*, în cabi-

netul directorului de fapt. Vorbim de una de alta. Ne întrerupe țîrîitul telefonului. Din răspunsurile prietenului meu, băiat frumos, cu bani acum și incapabil să reziste o clipă ispitelor lumești și trupești, pricep că cineva de sex potrivnic e la celălalt capăt al firului. Surîsuri. Dulcegării. Aluzii în doi peri. Proiecte de întîlniri. Aud deodată pe prietenul meu exclamînd :

— Dar ce mai vrei, dragă, nou ? Nu-ți ajung știrile din ziare ? Avioane doborîte ! Vapoare scufundate ! Mii de morți ! Zeci de mii de prizonieri ! Război în Asia ! Război în Polonia ! Ce vă mai trebuie ? Doar o bombă în mijlocul Europei ca să sară tot continentul în aer, v-ar satisface setea asta înfrigurată de nou, veșnic nou.

Și, lăsînd pîlnia aparatului din mînă, bietul meu prieten mi se plînge :

— Iaca, așa-i toată ziua. Nu trec zece minute fără să nu fiu întrerupt din lucru. Și mereu aceeași întrebare : «Ce mai e nou ?» Ce naiba vor să mai fie nou ?!"

„— A fost totuși ceva nou pe ziua de azi" — își sfîrșește Cocea șirurile pe care mi le consacră în însemnarea din 21 septembrie 1939.

În ce mă privește, ar trebui să aduc unele precizări. Nu e însă cazul aici și acum, unde spațiul nu-mi permite lămuriri prea întinse, chiar dacă ele ar reprezenta o secvență dintr-o ipotetică istorie a presei care se așteaptă să fie scrisă. O voi face poate cu alt prilej. Și mă întorc la ideea cutezătoare cu care am pornit să-l portretizez. La care, însă, din multiplele lui aspecte care-i alcătuiau personalitatea să mă opresc și să stărui ?

Cocea — omul, receptiv constant la nevoile și dorurile oamenilor ? Cocea — înflăcăratul vorbitor atît de

gustat și atît de aplaudat la conferințele pe care le ținea la cercul socialist „România muncitoare“ ? Cocea — scriitorul, care a debutat editorial la 18 ani cu micul roman *Poet — Poetă* tipărit în 1898, iscălit *Nelly*, cu o prefață semnată de Grigore Pișculescu (numele real al lui Gala Galaction), sau *Vinul de viață lungă*, acea amplă nuvelă în care se resimte influența lui Anatole France, pentru care avea o fidelă și inuzabilă admirație ? Ori la romanele de mai tîrziu, de aspră satiră socială și politică : *Pentr-un petec de negreață*, *Andrei Vania*, *Fecior de slugă* și *Nea Nae* ? Se mai poate vorbi, desigur, de Cocea — traducătorul, care ne-a dat acea impecabilă echivalență în graiul nostru după *Thaïs*, romanul lui Anatole France ; și despre Cocea — freneticul îndrăgostit de teatru și judecător de spectacole, ale cărui cronici de specialitate, semnate *Ion Nicoară*, ori *Nicoară al lumii*, scrise acum mai bine de șapte decenii și care, adunate între coperțile unei cărți, nu și-ar pierde nici astăzi valoarea și savorile. Sau, mai ales, de neastîmpăratul Cocea, întemeietor de ziare și de reviste, unele de durată, altele cu existența efemeră, bunăoară *Dezrobirea*, săptămînal sindicalist scos la Brăila între 1 februarie și 13 mai 1907, *L'Entante* de la Petrograd din 1917, scris în limba franceză și rusă, ducîndu-se să vadă pe viu revoluția, *Omul Liber* scos la Iași în 1918, împreună cu excelentul ziarist Mihail Mircea, stins din viață tînăr la Davos, de *Chemarea* și de *Victoria* de la București de după primul război mondial, de *Reporter* preluat de la Aurel Grama și de *Era Nouă*, ca să nu mai pomenesc de *Facla* veche, de *Facla literară*, de *Viața socială*, care au rămas repere incandescente în presa

noastră. Toate îi definesc — absolut toate — strălucita, febrila și complexa sa individualitate.

Dar în amintire e mai cu seamă viu ziaristul de fiecare zi. Fiindcă N. D. Cocea a fost mai presus de orice gazetar. Gazetar din tălpi pînă-n creștet. Prin toată țesătura lui nervoasă și temperamentală. Și l-au dus la acidul pamflet candorile lui ulcerate, dorința sa de *un mai bine*, pentru cohortele cenușii și anonime ale sărăcimii și ale exploataților, ale masei de obijduiți și de împilați, care au găsit totdeauna în el — în linia întîi — un vrednic și neînfricat apărător, ferment de noblețe, de speranțe și de onestitate umană. Nu scria ușor. Avea elaborarea mai dificilă decît a altora, iar citindu-l, fluența scrisului și verva lui nesecată te fură și-ți lasă impresia eronată că e o pagină realizată dintr-o bucată și dintr-o răsuflare. Cît îl chinuia însă fiece cuvînt ca să lovească exact la țintă și cît muncea la fiecare articol! Și cînd îl felicitai pentru vreunul din ele care-ți plăcuse în mod special, el îți răspundea că n-a avut o zi propice meseriei adăugînd: „*Totdeauna nădăjduiesc că articolul de mîine va fi mai izbutit și mai bun, va fi mai Cocea. Nu reușesc decît rareori și atunci e o întîmplare...*"

Închei cu o reminiscență foarte în stilul lui: dejunasem împreună la „Continental" și discuția a alunecat spre cenzura din epocă, ce era condusă de militari și care-și făceau de cap. „Militarii ăștia sînt niște idioți — ripostează Cocea — ți-o spune asta un fiu de ofițer. Dar sugerează — dregătorilor civili, miniștrilor care ne cîrmuiesc și pe care-i vezi, poate s-o găsi unul care să priceapă: să lase cît mai multe comedii la teatru și la cinematograf, cît mai mult humor în ziarele și revistele

noastre și cît mai multe comentarii în linii de desen și cu legende ironice de calitate, pentru că un popor care zîmbește ca să-și alunge încruntările și care știe să rîdă se guvernează infinit mai ușor."

Așa era Cocea care în memoria celor ce l-am cunoscut va fi mereu nepieritor și fără pereche.

GIB I. MIHĂESCU

În anul ce a trecut, mai exact spus la 23 aprilie, s-au împlinit nouă decenii de la nașterea lui Gib I. Mihăescu, iar în acest an, 1985, în ziua de 17 octombrie, se va rotunji o jumătate de veac de cînd neîndestulatul, neiertătorul și neobositul Charon, cu luntrea lui — care nu cunoaște nici piedici și nici întoarceri —, l-a transferat de cealaltă parte a Acheronului. Scriu negru pe alb : *50 de ani* care stau să bată la grelele porți ale timpului scurs și mi se pare de necrezut că au putut să treacă atît de vertiginos, ca un zbor de vrabie speriată parcă, și ca o săgeată slobozită dintr-un arc, și să-mi rămînă totuși — în pofida imuabilei și neschimbătoarei realități — sentimentul că plecarea lui grăbită din mijlocul nostru s-a petrecut mai deunăzi. Și nu știu de ce mă trezesc murmurînd dumnezeiescul distih arghezian : „Atîta amar de ani e de atunci / Glicină tu, — tu florile-ți arunci...“

Sărmanul, modestul și sfielnicul Gib, incomparabilul om și coleg de redacție, care ne potolea cu judecățile-i cumpănite și cu bunătatea lui inepuizabilă în reacțiile și revoltele ușor inflamabile ale tinereții noastre zvăpăiate, care ne încuraja cu stăruință, cu grijă și delicatețe, și

care — cu firul vieții tăiat la 41 de ani — n-a mai avut răgazul să ne dea completarea operei ce se aștepta de la marea lui sensibilitate, de la ascuțitul lui har de observație și de la vigurosul lui talent scriitoricesc.

A debutat în literatură cu nuvela *Linia întîi* la „Luceafărul" în 1919 — vechea revistă de la Budapesta și de la Sibiu, care reapare bilunar la București după primul război mondial, sub direcția lui Octavian C. Tăslăuanu —, iar editorial își începe cariera cu două cărți, ambele scoase la „Scrisul Românesc" din Craiova, în 1928 : volumul de nuvele *La Grandiflora* și piesa *Pavilionul cu umbre*, care fusese încununată cu premiul „Asociației criticilor dramatici" încă din 1926, înainte de a se reprezenta. Se succed apoi : *Vedenia* — tot nuvele — și romanele *Brațul Andromedei, Femeia de ciocolată, Rusoaica, Zilele și nopțile unui student întîrziat* și *Donna Alba*.

Asta e zestrea de spirit pe care ne-a lăsat-o ; și toată proza lui e aleătuită obsesiv din explorarea apelor mîloase ale subconștientului uman și cu fiecare pagină scrisă parcă ar cădea cîte o stea ca să despice întunericul din noi și să-l lumineze o clipă. Și mai însemn cîteva amănunte legate de *Pavilionul cu umbre*, care nu au cum să mai fie știute de tineretul de azi.

Piesa s-a reprezentat pentru prima oară pe scena Teatrului Național din București în seara de 3 martie 1928 în regia lui Soare Z. Soare, director al teatrului fiind scriitorul Corneliu Moldovan. Distribuția era excepțională. Rolul principal l-a interpretat Marioara Ventura, iar dublura ei — fiindcă Ventura era societară a Comediei Franceze și trebuia să joace și la Paris în re-

pertoriul în care fusese repartizată — a fost asigurată de marea noastră actriță Aura Almajan-Buzescu. Celelalte roluri masculine și feminine au fost încredințate actorilor Romald Bulfinsky, A. Pop Marțian, Eugenia Zaharia, G. Calboreanu, Grigore Mărculescu, H. Polizu și Alexandrina Gusty.

Succesul a fost eclatant. Și Marioara Ventura va pleca după aceea cu spectacolul într-un turneu triumfal în toate orașele principale ale țării : iar Gib Mihăescu, atent și recunoscător, cînd își tipărește piesa, pe pagina de gardă, imprimă următoarea dedicație : *„Domnișoarei Marioara Ventura, care a făcut să răsune sub degetele puterii sale vrăjite, pînă la supremele înălțimi și intensități, vagile acorduri de rîs și de amar, închise în slovele de față, închină această carte, autorul.“*

Și-mi mărturisesc mirarea că în anii noștri nici o conducere de teatru nu s-a gîndit să repună *Pavilionul* pe afiș, fiindcă am convingerea certă că lucrarea ar interesa și ar place. Și în aceeași ordine de idei, după știința mea, în biblioteca și arhiva Teatrului Național ar trebui să se mai găsească două-trei piese de-ale lui Gib Mihăescu, care au fost scrise și n-au mai apucat să fie jucate, dacă eventual nu vor fi căzut pradă flăcărilor ignobilului bombardament hitlerist din preajma Eliberării, cînd a fost incendiată și s-a distrus vechea clădire a Naționalului.

Dar, cititorul neștiutor, încheind puținele mele șiruri are dreptul să întrebe ce a determinat finalul negru și neașteptat al lui Gib Mihăescu la 41 de ani ? Răspund : o imprudență. Avusese în tinerețe un proces pulmonar care se aranjase și, fără să consulte vreun medic, crezînd

că nu riscă nimic, s-a dus la mare, expunîndu-se soarelui cîteva săptămîni, ore întregi în fiecare zi. A fost destul. Vechiul proces s-a redeschis cu o virulență sporită și dușmănoasă și asta a dus la tragicul și precipitatul deznodămînt, spre nevindecabilul regret al prietenilor și al tuturor acelora care l-au cunoscut și-l îndrăgeau.

GEORGE MIHAIL-ZAMFIRESCU

Am isprăvit de curînd lectura celor două volume, scoase de Editura „Minerva", totalizînd aproape o mie trei sute de pagini și care cuprind exclusiv opera teatrală jucată și nejucată — cunoscută sau inedită — a lui George Mihail-Zamfirescu și *„Mărturii în contemporaneitate"*, reeditarea celei vechi de la „Fundații" din 1938, substanțial și inspirat amplificată cu o culegere de cronici și conferințe despre teatru, eseuri și interpretări ale actului de cultură, articole cu caracter literar, social și politic, toate risipite și pierdute în publicațiile cotidiene ori hebdomadare ale timpului, ca să avem, în sfîrșit, o imagine rotundă și integrală a omului și a scriitorului de un neobosit zbucium, de o frenetică ardoare și sensibilitate și de o tenacitate fără egal în pasiunea și lupta sa de a impune frumosul și utilul, noul și elevația, adevărul și cunoașterea.

Laborioasele și stăruitoarele trude, ca să ne dea această excepțională ediție — de altfel pe mai vechi preocupări chiar pentru cazul de față — și le-a asumat istoricul și criticul literar Valeriu Râpeanu, ca să traseze parcă peste voia lui la capătul înfăptuirii, un drum pe care să se umble, c rețetă și un model al genului,

o construcție fastuoasă la care zadarnic vei tinde dacă nu ești călăuzit și nu simți vibrînd constant în tine o conștiință a acribiilor, o probitate și o responsabilitate a profesiunii, în toată sobra și marmoreana ei gravitate.

Am întreținut cu George Mihail-Zamfirescu, încă de la începuturile mele gazetărești, calde și statornice relații de amiciție — niciodată umbrite — și m-au bucurat izbînzile, cîte și cînd le-a avut, mai mult decît în modestia și sfielile lui le-ai fi putut observa la el însuși. Și am prețuit și iubit deopotrivă și omul și scriitorul pentru toate elanurile și receptivitățile lui, pentru firea sa francă și deschisă, pentru onestitatea și pentru caracterul, pentru curajul moral cu care știa să înfrunte și să stigmatizeze injustiția și nepăsarea, samavolnicia și bunul plac, rătăcirile și minciuna și în care cei mici și anonimi, loviți și neajutorați, își aflau în el un credincios și consecvent apărător; dar ceea ce îl captivase și-l captase — dincolo de resursele lui de prozator care ne-a lăsat atîtea admirabile nuvele, ca și romanele de apăsătoare atmosferă și de largă respirație epică — a fost, fără îndoială, teatrul. Magia scenei îl fascinase ca să-i devină principalul rost al existenței. Și stăpînea meșteșugul în toate tainele și în toate aspectele, ajutorat de o stratificată cultură pe care și-o însușise — ca s-o numesc astfel — de specific teatral și de doctrină teatrală. Pregătirea lui îl va duce în postul de director de scenă la Teatrul Național din Cernăuți și, apoi, ca prim-director de scenă la „Naționalul" din Iași, ca după aceea să întemeieze la București — gest insurect — două companii de teatru de avangardă: „Masca" și „Treisprezece și unu" și să militeze — fără

succes — pentru înființarea unui teatru muncitoresc. Citez, spre edificare, cîteva linii din „Mărturii în contemporaneitate": „Cînd am pus împreună cu doamna Tatiana Nottara în primăvara anului 1931 bazele companiei «Masca» am avut în vedere în primul rînd acest comandament al realității. Ne propusesem să jucăm și am jucat pe scenele tuturor ateneelor populare bucureștene spectacole de matineu pentru copii și spectacole serale pentru adulți...

...Nu trebuia ocolit nici un sacrificiu, ca să convingem că un teatru se poate realiza fără milioane, dar cu multă muncă și oarecare pricepere.

...Am fost (și doamna Tatiana Nottara alături de mine) regizor, cortinier, actor, conferențiar și plasator, uneori hamal și afișier.

...Compania dramatică «Treisprezece și unu» a fost formată numai din elemente tinere, entuziaste, dornice de muncă și conștiente de opera pe care voiam s-o realizăm, dispuse la orice sacrificiu pentru victoria finală a visului comun."

Teatrul căruia i se dăruise cu o patimă înverșunată îi va da nimbul de autor dramatic cu *Domnișoara Nastasia*, comedie tragică în trei acte, cărcia îi vor urma *Sam* (Poveste cu mine, cu tine, cu el...), *Adonis* (Parabolă cu o haimana, o portocală și un vis) și *Idolul și Ion Anapoda*.

George Mihail-Zamfirescu se născuse în 1898 și încetează din viață în 1939. Mama lui murise la 21 de ani contractînd o tuberculoză, căreia îi va cădea victimă prematură și fiul ei. Și, mi se pare destul de stranie identitatea de destin — ca să n-o semnalez aici — dintre George Mihail-Zamfirescu și celălalt prieten al meu,

mereu prezent în amintire și neîncetat regretat, floralul Gib Mihăescu (1894—1935), amîndoi consacrați de scenă, unul cu *Domnișoara Nastasia*, altul cu *Pavilionul cu umbre*, amîndoi prozatori de certe și mari resurse, răpuși de aceeași maladie și redați succesiv peticului de pămînt, ca la o scadență dijmuitoare, la aceeași exactă vîrstă de 41 de ani.

Ce forțe oarbe și năpraznice — de nimeni niciodată tălmăcite — sorocesc cu atîta aprigă și implacabilă ostilitate aceleași asemănări leite în năzuințl, în idealuri și în finalități la aceeași făurari de sublim și de emoții, ca să ne răpească, parcă, minții și sufletului, dreptul de a mai aștepta de la ei, dărabul azimei de zămisliri al încîntărilor, al artei și — de ce n-aș spune-o ? — al împăcărilor noastre cu noi înșine ?

Pun, tulburat, doar întrebarea ca să-mi reîmprospătez sensul și realele dimensiuni ale nevolniciilor noastre. Și, închei fugarele mele rînduri mulțumind Editurii „Minerva" și lui Valeriu Râpeanu pentru bunul gînd ce l-au avut de a-l readuce pe George Mihail-Zamfirescu în circuitul public, așa cum a fost ca scriitor și așa cum opera îl va defini ca om.

UN OM DE BINE : DEMETRESCU-BRĂILA

Pe numele lui întreg Vasile G. Demetrescu-Brăila ; era de profesie medic și nu mai sîntem prea mulți în viață care să-l știm cum a fost, ce a reprezentat și ce a înfăptuit în toată existența lui pusă cu abnegație și cu statornicie în slujba celor mici și nevoiași, ca să fie nu numai tămăduitor de boli și de precarități fizice, ci și vindecător de maladii și de nedreptăți sociale.

Se născuse în București la 1 ianuarie 1875 și a decedat la Brăila în februarie 1941. Școala primară a făcut-o la Brăila, unde a absolvit și liceul „Nicolae Bălcescu", iar Facultatea de medicină la Universitatea din București, fiind coleg de an cu profesorul și savantul de mai tîrziu Francisc I. Rainer, cu care va lega o strînsă și afectuoasă prietenie, — înrudiți în suflet și în spirit de aceleași inexorabile nevoi de muzică și de poezie, de artă în genere și de cultură. Activează în cadrul Ligii Culturale, iar ca student se impune repede prin cunoștințele generale, pe care le căpătase din neobosite lecturi și prin ascuțime mintală, și este ales președinte trei ani la rînd al Comitetului Național Studențesc, în care calitate participă la cel dintîi congres internațional de la Torino din 1898 și la cel de-al doilea de la Paris în 1900.

Terminîndu-și studiile, se stabilește ca doctor în 1902 la Brăila, într-o vreme cînd medicina nu era profesie ci apostolat și curînd va deveni o figură populară și iubită a localității, de care oamenii se apropiau cu încredere, că vor găsi sprijin și soluții în necazurile lor.

Va fi președinte al Colegiului medical din Brăila și membru în Consiliul general de 5 pe întreaga țară.

Fascinat de personalitatea lui Take Ionescu, cînd el se desprinde de vechii conservatori și întemeiază în 1909 Partidul Conservator Democrat, va fi cîștigat de acesta pentru viața politică unde desfășoară o laborioasă activitate.

Se va alege în mai multe legislaturi deputat începînd din 1912 și se va remarca prin talentul de vorbitor, prin substanță, prin logică, prin culoarea expunerii și printr-o înaltă atitudine etică și de intelect care-l vor face întotdeauna ascultat cu cel mai viu interes.

În 1915, într-un vibrant și patetic discurs din Parlament, cere cu hotărîre intrarea României în război alături de puterile Antantei, iar în cel dintîi cabinet — care va fi și cel din urmă — prezidat de Take Ionescu, ce n-a durat decît o lună, adică de la 17 decembrie 1921 pînă la 19 ianuarie 1922, Demetrescu-Brăila va figura ca ministru al cultelor și al artelor.

Într-o altă cuvîntare, rostită în adunarea deputaților la 21 iulie 1920, pe care o am la îndemînă și în care se punea chestiunea exproprierii și a condițiilor de viață ale muncitorilor, Demetrescu-Brăila își spune gîndul deschis și fără menajamente. Citez : „Este o lege istorică, fatală, că pămîntul să reintre în mîna primului lui proprietar, care a fost țăranul și care în lungul vremii a fost rînd pe rînd expropriat și bineînțeles fără despăgu-

biri.“ Și, ceva mai încolo, adaugă : „În materie de greve cred că ar trebui să nu pornim de la ideea preconceputâ că ele se datorează unor instigațiuni, ci să pornim de la principiul că orice om ce își oferă munca lui fie statului, fie particularului, are dreptul la un salariu care să reprezinte cel puțin un minumum al existenței. Fără acest lucru lași pe om sub imperiul necesității fizice care nu cunoaște legi și care este totdeauna cel mai rău sfătuitor. Nu putem tăgădui că muncitorii de la orașe înainte de război și în special micii funcționari salariați de Stat după război nu au un salariu care să reprezinte acest minimum de existență. Mizeria există. Sîntem datori s-o îndreptăm. Căci așa cum spunea Victor Hugo : mizeria și fericirea pot admirabil conviețui cu o singură condiție, să nu se vadă niciodată. În ziua cînd mizeria privește în față fericirea și măsoară distanța care le separă, fără ca fericirea să zărească măcar mizeria — necum să se înduioșeze de ea — în ziua aceea conflictul și catastrofa sînt inevitabile. Să căutăm să evităm catastrofa. Avem posibilitatea s-o facem și avem și datoria de a o face.“

Dar vreau să mai menționez aici două-trei din înfăptuirile care s-au născut în epocă, din inițiativa, cugetul și persistentele lui stăruințî, fiindcă omul de bine care era doctorul Demetrescu-Brăila nu considera că ajutînd un om năpăstuit sau o familie împovărată e destul ca să-ți dea conștiința că ți-ai făcut datoria. El milita statornic pentru binele colectiv. Așa, din ideea și prin osîrdiile lui, s-a ridicat la Brăila palatul Casei Asigurărilor Sociale, o clădire monumentală înzestrată cu tot aparatajul modern al timpului. Construcția a început în

primăvara lui 1937 și s-a terminat la 25 septembrie în același an. Cred că mai dăinuie și astăzi ca să depună mărturie. Tot lui i se datorează, fiind coleg de școală cu inginerul Cezar Mereuță, care devenise director general al căilor ferate, linia feroviară Babadag — Tulcea, asigurînd legătura orașului cu restul țării, care obișnuit în timpul iernilor, rămînea izolat. Și tot lui îi revine meritul cînd, după ce a luat contact cu sindicatele portuare, s-a adus Legea așa-numită a Marinarilor, care obliga pe armatori să aibă pe vasele lor 90 la sută din personalul navigant român, iar în cazul cînd nu erau cereri pentru restul de 10 la sută, să se recurgă la personal străin. De asemenea, în ipoteza desfacerii contractului de muncă, armatorul își asuma sarcina să-i dea marinarului concediat salariul pe trei luni și readucerea lui la portul de bază.

Mai dau amănuntul că era un fidel și nedezmințit prieten al lui Nicolae Titulescu, că era — în amator — un extrem de dotat sculptor cu haruri impresionante în el pentru meșteșug, care a lăsat destule lucrări remarcabile fără să mai știu dacă se mai păstrează pe undeva sau nu. Ceea ce știu însă, fără putință de tăgadă, este că în locuința de pe șoseaua Kiseleff a regretatului și marelui nostru diplomat — unde acum găzduiesc „Asociația de Drept Internațional și de Relații Internaționale" și sediul „Comisiei Naționale UNESCO" — am admirat două piese superbe ale lui Demetrescu-Brăila pe care i le dăruise bunului său amic: bustul lui Take Ionescu și acela al lui I. G. Duca. Nădăjduiesc că ambele există.

Asta a fost, în cîteva vorbe, omul care își făurise un catehism din fiecare zi trăită, ca să fie util tuturor.

Poate că a năzuit mai mult și a putut mai puțin. Oricum, am ținut de datoria mea morală să-l amintesc — și celor de ieri, care vor mai fi, și celor de azi, care n-au de unde să-l mai știe — ca pe un exemplu vibrant de omenie, de dezinteresate idealuri și de curate simțăminte, care vor înnobila întotdeauna speța umană.

MARGARETA STERIAN

Îmi amintesc de cea dintîi expoziție personală din sala Mozart și de vernisajul ei din 1929. Lume multă. Venisem cu Cezar Petrescu, cu Gib Mihăescu și cu sculptorul O. Han. Sala s-a umplut repede. Și între cei prezenți Ion Minulescu și Claudia Millian, Liviu Rebreanu, Ion Vinea, Marcel Iancu, M.H. Maxy, Olga Greceanu, H. Daniel, Lucia Demetriad-Bălăcescu, Mihaela Eleutheriade, Militza Pătrașcu, C. Baraschi, Mac Constantinescu, Petre Iorgulescu-Yor, A. Demian, Ștefan Constantinescu, Riza Propst-Kraid, Rodica Maniu, Samuel Müntzner, N. Dărăscu, I. Al. Steriade, Lucian Grigorescu, Ion Pillat, Victor Eftimiu, M. Sorbul, Ion Marin Sadoveanu, Al. Busuioceanu, Camil Petrescu, Tache Soroceanu, Ștefan Nenițescu, Lucrezzia și Dimitrie Karnabatt, Sandu Tudor, Camil Baltazar, Ion Călugăru, caricaturiștii și desenatorii Aurel Dragoș, I. Ross, I. Anestin și Sell, Eugen Crăciun, Ioachim Botez, Romulus Dianu, Sergiu Dan, I. Peltz, Tudor Teodorescu-Branițte, M. Conitz, Mircea Grigorescu, Horia Roman, Costache Băleanu și alții și alții pe care nu-i mai nominalizez, ca să nu lungesc pomelnicul atîtor umbre din ferecatul și insondabilul imperiu al tăcerilor. Îi am pe toți cei spe-

cificați proaspeți în retină, așa cum erau atunci — deși s-au scurs cincizeci și cinci de ani — și-i conserv în memorie cu observațiile, reacțiile și încîntările lor. Și o văd pe Margareta Sterian micuță, subțire ca un lujer de stînjenel, alertă, mișcîndu-se peste tot, cu un neastîmpăr al emotivității în ea pe care l-ar fi voit parcă ascuns, ușor fîstîcită că atîția oameni au putut veni să-i admire rodul studiilor și al ostenelilor cu care se înfățișa public pentru prima oară.

I-am vizitat după aceea destule expoziții, cînd am putut și cît am putut, fiindcă pictura ei m-a cîștigat de la început, mi-a plăcut și m-a interesat.

Vremurile, însă, istoria — treptat-treptat — s-au întunecat, s-au zbîrlit și s-au convulsionat și n-au mai fost propice deliciilor și înfiorărilor estetice. Un nou război, cu tot ce aduce el întotdeauna, ne-a proiectat în hiatusurile timpului, în dislocările lui, în înfrigurate așteptări cu existența încremenită, unde nu mai e loc să răsară bucuria unei flori, ritmul unui vers, crîmpeiul de melodie dintr-o partitură, culorile și lumina dintr-o pînză — aceste aprige, mirifice și gratuite necesități ale spiritului uman. Și iată că, după o lungă și precară întrerupere, mă reîntîlnesc zilele trecute la Galeria națională a Muzeului de arta al țării noastre, din nou, cu creația Margaretei Sterian. Nu este o retrospectivă. Dar este bogat reprezentată zămislirea ei dintre anii 1975 și 1983, numărînd aproape o sută cincizeci de tablouri, toate în ulei, pe placaj, pe lemn, pe carton și pe hîrtie de calc.

Sentimentul încercat dintr-o dată — s-o spun deschis — a fost de uimire pentru capacitatea ei de muncă la 87 de ani — fiindcă este un efort considerabil și în

afară din comun — să te dăruiești fără preget și fără să-ți impui armistiții în îndatoririle tale profesionale. Margareta Sterian o face cu dezinvoltură și seninătate, ca și în plină tinerețe, și-i doresc s-o ducă tot așa, biruitoare peste calendare și peste veac.

Pictura ei, care tulbură și farmecă, este a unui mare meșter. Și țin bine minte că și în epocă critici de specialitate căutau să-i stabilească filiațiuni cu „fovismul" și cu „foviștii", cu Matisse și Marquet, cu Vlaminck și André Derain, cu Rouault și Dufy. Alții au vrut s-o plaseze între ultra-moderniști. Eu însumi, după ce-i văzusem cîteva din expoziții, am rămas cu impresia eronată că vine din curentul „cubismului" și mi-o sugera, nu știu de ce, pe Marie Laurencin, amica lui Guillaume Apollinaire. Și nu era nici adevărat, nici drept. Margareta Sterian — prin căutările, prin soluțiile și prin mijloacele de expresie atît de caracteristice — era Margareta Sterian pur și simplu. De sine stătătoare și inconfundabilă. O dovedesc de altfel cu prisosință lucrările din acești opt ani reunite la Muzeul de artă; și mulțumim călduros atît conducerii Muzeului, cît și Ioanei Beldiman care a primit sarcina să organizeze expoziția — și a împlinit-o cu gust — și să alcătuiască catalogul ei, oferindu-ne prilejul să ne desfătăm într-un autentic festiv al Frumosului și al Armoniilor.

Margareta Sterian, care a fost și a rămas prin excelență o cerebrală, care a pictat idei și a știut să însufletească nuanțe și noțiuni — dincolo de ceea ce ne-a dat ca subiecte consacrate în meșteșugul picturii — abordează de data asta cu precădere în tematica aleasă motive folclorice : vreau să spun că s-a aplecat peste străvechimi și datini, adică peste ceea ce e nepieritor în

istoria fiecărui neam și definește esențialitatea lui. A transferat pe șevalet într-o magie de culoare și de lumină chipuri și alaiuri, măști și carnavaluri, un ceremonial de mituri și ritualuri, de legende și mitologii, de superstiții și eresuri, de caricatural și bufonerie, învăluite toate într-o irizare parcă de fum și de abur care proiectează pe compoziții o neliniște, o halucinație și un mister.

Expoziția obligă să reflectezi asupra ei și îmbie la îndelungi și fructuoase meditații. Și îndemn pe cît mai mulți s-o cerceteze pe îndelete, cu convingerea că nici unul nu va avea ce să regrete.

POST-SCRIPTUM LA MARGARETA STERIAN

Am scris mai înainte despre vernisajul de la Galeria națională a Muzeului de artă care adăpostește într-o somptuoasă și magnifică reprezentare prodigioasele silinți și împlinirile de pictor ale acestei nesecătuite sensibilități, energii și tenacități care o definesc pe Margareta Sterian și o exprimă atît de omogen și de sudat în toate zămislirile ei.

Dar am omis în fugarele mele însemnări ce i le-am consacrat să spun, mai ales pentru cei tineri de azi, care e bine să știe și n-am făcut-o împiedicat poate și de ideea să nu mă îndepărtez de la obiect, că Margareta Sterian în concomitență cu pictura s-a dăruit cu egale fervori scrisului — poeziei, prozei și traducerilor — și că întreaga ei existență s-a consumat parcă zălogită, între șevalet și călimară.

N-am putut cerceta la inaugurare în amănunțime exponatele, piesă cu piesă, pentru că un vernisaj rămîne pînă la urmă strict o festivitate cu tot ce implică ea: aglomerare de oameni, tumult, rumoare, vuiet, discursuri și aplauze pe care sălile muzeului le amplifică stînjenitor și pentru capacitatea de percepție și pentru climatul

psihic și pentru arabescurile mentale. Și m-am dus cîteva zile mai tîrziu, dimineața, imediat după deschidere.

Altă atmosferă și altă ambianță. Liniște și reculegere. Perechi sau grupuri de trei-patru vorbind încet, fermecați. Ca și în 1929, la debutul Margaretei Sterian în fața publicului de la Mozart, ca și mai apoi în celelalte manifestări pe care le-am văzut, prind în scoica urechii, căzînd, cîte un nume : Vlaminck, Matisse, Signac, Chagall, Van Dongen, Braque, Friesz, Utrillo. Altă lume, după mai bine de jumătate de secol, cu aceleași preocupări de filiațiune, trimeasă de opera Margaretei Sterian — care-i a ei și numai a ei — la asemănări și sugerări și poate că în asta consistă în fond valoarea reală a unui mare meșter și eternitatea picturii. Din nou, nimic nou sub soare.

Am părăsit sălile după aproape patru ore, răvășit de atîtea delectări, — dulcile, dulcile, și seraficele poveri ale splendorilor. Și am revenit a treia oară împreună cu trei prieteni vechi de generație, chiar dacă nu aparținem aceluiași leat : cu pictorul Ionescu-Sin și cu N. Carandino, care n-au nevoie să-i mai prezint și cu mezinul dintre noi de 72 de ani Petre Boldur, eseistul, cronicarul literar și plastic de la rebela publicație lunară „Discobolul" cu o existență efemeră din care au apărut doar șase numere între septembrie 1932 și februarie 1933 și unde Eugen Ionescu, cu temperamentul lui iconoclast, într-un articol intitulat *Criticii bătrîni și critica tinerilor*, lapidează pur și simplu, pe Ibrăileanu, și pe Eugen Lovinescu, pe Mihail Dragomirescu și Bogdan-Duică, pe Paul Zarifopol și H. Sanielevici, pe M. Ralea, Pompiliu Constantinescu și George Călinescu.

Am plecat de-acolo toți patru îndestulați de frumos și vizibil emoționați de ce ne-a putut oferi în străduaniile de creație Margareta Sterian, iar discuțiile purtate, noi în de noi, pînă ne-am despărțit, referitor la pictura ei și la pictură în general, m-au făcut să regret că n-am avut nici unul la îndemînă un magnetofon ca să le înregistreze.

Fiindcă la Margareta Sterian cromatica e vocabular și e sunet: în fiece pînză stăruie parcă o strofă dintr-un poem sau o frază muzicală dintr-o partitură și ne livrează în linii și culoare nesfîrșite povești de oameni și de viață, desfătîndu-ne privirea ca să ne dea constant stări sufletești surprinzătoare și febrile reacții ale minții. Și pentru că am arătat că și în cea dintîi expoziție din 1929 ca și în aceasta din 1984, lucrările ei continuă să suscite încercări de variate similitudini, voi preciza din nou că Margareta Sterian nu vine din nici un pictor oricît de mare ar fi fost el, din nici o școală, din nici o modă, și din nici un curent, ci exclusiv din harurile și din frămîntările ei lăuntrice; și dacă se vrea cu orice preț o opinie personală și-o înrudire, voi mărturisi că aplecarea ei de-data asta spre mituri și legende folclorice mi l-a înviat în amintire pe vestitul dansator și mim Harald Kreutzberg în recitalurile lui tipic expresioniste, cu incomparabilul joc al mîinilor, cu unduirile, poantele, sublinierile și mișcările lui aeriene, cu mimica sa și cu gesturile sale atît de elocvente și de grăitoare, în alternările de tristețe și de bucurie, de speranță și de deznădejde, de revoltă și de neputință, de bufonerie și de grotesc, și am înțeles mai bine după cincizeci de ani trecuți și peste

vîltorile timpului strălucitul și inimitabilul eseu al lui Paul Valéry : *Degas, Dans, Desen.*

Îl voi relua iarăși la lectură, din mai multe puncte de vedere și îi mulțumesc Margaretei Sterian că peste vreri le ei mi l-a sugerat.

„JURNALUL“ LUI LIVIU REBREANU

Sîntem în cel de-al patruzecilea an de cînd Liviu Rebreanu și-a zălogit sufletul nevăzutelor vămi ale văzduhului, patruzeci de ani, de cînd nu mai e decît umbră, amintiri și tăceri. A fost sortit însă să ne lase zămislirile lui, care vor continua să vorbească, de la generație la generație, cu același timbru ferm și durabil în eternitate fără să-i scadă interesul și fără să-i sleiască sevele. Și iată că după patru decenii, din gingășiile de gînduri ale fiicei sale — Puia Florica Rebreanu, în colaborare cu destoinicul și meticulosul istoric literar Niculae Gheran, — avem prin intermediul Editurii „Minerva“ tulburătorul, melancolicul și masivul prim volum — mesaj de dincolo de timp si de viață — din *Jurnalul* vigurosului nostru creator epic care ne-a dat *Ion* și *Pădurea Spînzuraților*, *Adam și Eva* și *Ciuleandra*, *Răscoala* și *Jar*, ca să nu menționez mai mult din bogata și variata lui bibliografie.

Jurnalul dimpreună cu *Addenda* — foarte inspirat venită și util alcătuită — cuprinzînd 521 de pagini și este de la sine înțeles că atît notațiile lui Liviu Rebreanu întinse pe opt ani — adică între 1927 și 1935 inclusiv — ca și materialele din *Addenda* nu pot fi nici

povestite, nici rezumate. Ele trebuie citite cu atenție — cu o mare și supravegheată mereu atenție — fiindcă învie o lume din pulberile vremii, oameni și mentalități, moravuri și năravuri, culori și stiluri, practici și reacții.

Cunosc bine epoca; ea este oarecum și a mea și vă asigur că am privit-o cu ochii deschiși, ca să depun mărturie în toată liniștea și cu tot seninul cugetului, că Liviu Rebreanu — care știa să vadă și să cumpănească, să emită o judecată etică și estetică de valoare, să stabilească un diagnostic social și să sesizeze cu ușurință psihologia omului pe care-l avea în față — spune cu strictețe adevărul, fără să eșueze o singură dată măcar în caricaturizare, în cancan, ori în ironie, necum să cultive invectiva sau diatriba, pe care prin temperament și linia sa de conduită le repudia.

Temeiuri ar fi avut; și, dacă mă gîndesc puțin, pot afirma fără să risc o dezmințire — că nici un alt reprezentant al breslei scriitoricești n-a fost cu atîta statornicie și cu atîta violență și cupiditate atacat, pîndit necontenit de interesele și ambițiile unora, de neputințele și de ratările altora, împroșcat cu tot ce secretează patima, răutatea și calomnia, el care n-a conceput nici ura, nici răzbunarea — precarele și sordidele mătrăgune ale existenței. Și ce admirabilă lecție de comportament, de omenie și de generoasă noblețe servește postum, exprimîndu-și testamentar dorința expresă ca *Jurnalul* să nu fie dat publicității decît după ce se vor fi scurs un minimum de treizeci de ani de la decesul său — îl avem după ce au trecut patruzeci — cînd toți cei implicați nu mai sînt, și care și așa apar ici și colo, în însemnările zilelor, estompați parcă într-o briză anticipativă a iertărilor! Și e locul să precizez că toată campania

de denigrare și toată vărsarea de dușmănie acerbă au fost întreținute — în exclusivitate și cu consecință — de mistagogii ideologiei de dreapta și din extrema dreaptă. Nu l-au intimidat. Nu l-au încovoiat și nu l-au sustras predestinării.

Liviu Rebreanu a rezistat neclintit și falnic — cum l-am cunoscut — știind să primească loviturile fără să coboare în zădărnicii, în piezișurile și în mlaștinile nemerniciilor vieții.

Celor care, dîndu-ne *Jurnalul* la capătul ostenelilor depuse l-au reînsuflețit pe Liviu Rebreanu așa cum a fost și cum era structurat, li se cuvin mulțumirile și fierbintea noastră recunoștință ; și, fiindcă prin densele lui file intrăm în laboratorul său de creație, să-mi fie îngăduit să relev pe de o parte că lectura strictă a notelor zilnice ne-a făcut să auzim din nou vuietul și larma timpului dus, iar pe de altă parte ne-a sugerat — ca o concluzie, recomandarea — și pentru cei care efectiv nu știu, dar mai ales pentru aceia care se prefac a nu ști și care au considerat și poate mai consideră actul scriitoricesc în afara noțiunii de muncă — să parcurgă acest breviar de cazne și de istoviri al făuritorilor de frumos și să afle, ca să se dumirească, prin atestările unuia dintre cei mari din cîți am avut, cîte reveniri pe fiece pagină implică zi de zi și cîte versiuni din fiecare carte se adună pînă la urmă pe *„masa osîndelor“* — cum o numea Cezar Petrescu — înainte de a porni manuscrisul definitivat spre tiparniță. Și prejudecata, sau greșita opinie, ori necunoașterea —, sînt convins, vor dispare ca și chiciura de pe o creangă sărutată de soare.

Cîteva cuvinte încă, în încheiere, pentru Puia Florica Rebreanu și pentru Niculae Gheran.

Lectura *Jurnalului* m-a trimis, după mai bine de o jumătate de secol, să recitesc o altă carte a lui Liviu Rebreanu — *Calvarul* — scoasă în 1919 la Editura „Alcalay". Este ediția princeps, tipărită pe o hîrtie proastă, ca după prima conflagrație mondială, în care-i închisă propria lui poveste, minus epilogul. Și, folosind — prevenindu-și cititorii în *Avertismentul* care deschide cartea — o rețetă care se uzita, că manuscrisul e al unui poet sinucis, își deapănă odiseea personală așa cum s-a derulat, ca în esență să fie o patetică spovedanie intimă, net autobiografică. E crîmpeiul întreg din viața și zbuciumul scriitorului în perioada celui dintîi război, mușcat de dezamăgiri, de nedreptate și de nerost, și dacă — în vreun caiet mai vechi — s-ar găsi însemnări ale momentului, ar întregi fericit într-o *Addenda* spicuiri importante care ar duce negreșit la cunoașterea omului și a marelui nostru scriitor. Oricum, îl țin la dispoziția editorilor cu multă plăcere, dacă vor crede că le-ar putea fi într-un fel util.

TUDOR TEODORESCU-BRANIȘTE

Sînt 15 ani împliniți — cît de vertiginos ne carbonizăm orele și zilele vieții, ca să realizăm aspra și dramatica realitate numai cînd socotim și măsurăm timpul scurs, că atît de pe nesimțite și de atît de perfid înșelător s-au putut aduna, totuși, atîția ani! — de la plecarea din mijlocul nostru a scriitorului și a strălucitului ziarist care a fost Tudor Teodorescu-Branișteu (1899—1969), rarul produs uman ce va stărui veșnic viu în memoria acelora care apropiindu-l nu l-au putut decît stima și îndrăgi cu statornicie. Și, prilejul de a-l rechema din amintire mi-l servește lăudabilul gest al Editurii „Eminescu" de a aduce recent iarăși în librării romanul său *Prințul*, epuizat și de data asta în doar cîteva zile.

Este, în ordine, cea de-a patra ediție după prima, din 1944 de la „Socec", căreia i s-au succedat alte două în 1961 și 1965; iar această ultimă apariție se deschide cu un amplu, sîrguincios și avizat studiu introductiv datorat lui Valeriu Râpeanu, care prezintă și cartea și scriitorul, ca și întreaga sa creație lierară, în toată cu-

prinzătoarea lor semnificație, ca să nu mai fie necesare nici o observație și nici un adaos.

Mă voi mărgini, deci, cum am spus, folosind pretextul, să înfățișez în cît mai reduse linii omul și în principal gazetarul, — amîndoi de mîna întîia.

Pentru generația mea Braniște a fost și a rămas un exemplu nepieritor de cinste sufletească și de nobilă omenie, de curaj moral și civism, de inflexibilă consecvență în idei și atitudine, un om și un gatezar de convingeri tari și neînduplecate, din care și-a făcut crez de existență și ideal de profesie, fără șovăire și fără să ostenească. Și n-ai fi bănuit niciodată, dacă n-ai fi cunoscut vijelioasele bătălii purtate, că prietenul delicat și loial, prevenitor și tandru, modest și sfios, are în el resursele impresionante de energie cu care se avînta dîrz și hotărît în luptele pentru dreptate și drept, pentru libertate și democrație, pentru bine și frumos, totdeauna alături de cei umili și anonimi, de exploatați și de obidiți de cei fără apărare și loviți și flămînzi, ca să dea parcă o splendidă întruchipare valahă unui aforism pe care ni l-a lăsat acum un pătrar de mileniu cugetătorul și moralistul francez Vauvenargues : *„Gîndurile înalte vin din inimă“.*

Tot ce a scris Braniște și unde a scris — la „Aurora“ și la „Izbînda“, la „Chemarea“ și la „Curentul“, la „Adevărul“ și la „Dimineața“, ca să nu mai vorbesc de „Cuvîntul liber“ — poartă sigiliul acestor „gînduri înalte venite din inimă“.

Prin articolul de fiecare zi se exprima omul dintr-o bucată, care își striga toate năzuințele și toate adevărurile, oricît de neplăcute vor fi fost stăpînitorilor, omul onest, de etică austeră, străin de orice feudă, de orice

coterie și de orice ghișeu, oricît de ispititoare ar fi fost ofertele și oricît de încîntătoare perspectivele. Branișteа știut să le întoarcă spatele.

L-a dus la jurnalistică — la o jurnalistică strict de opinii — vocația; și a dat meseriei noastre, prin toată dragostea lui frenetică și conștiința sa imaculată, o ținută și un stil, un nimb și un blazon.

S-a bucurat și el, cum s-au bucurat și alții din breaslă, de prețuirea și de afecțiunea personalităților politice din epocă. Voi cita pe C. Stere, pe dr. Nicolae Lupu, pe Grigore Iunian, pe Armand Călinescu și încă destui de numeroși, care nu mai sînt nici ei și pe care nu-i mai numesc.

Cu Armand Călinescu — piteștean ca și el — era prieten, cum eram și eu, fără să fiu... piteștean. Armand Călinescu ținea la el și îl aprecia pentru toate calitățile lui de minte și de suflet. Și cînd avea vreo problemă de rezolvat, putea să-i scrie sau să-l sune la telefon. Dar, o scrisoare ce i-o trimesese, rătăcită probabil, nu-i parvenise lui Armand Călinescu și Branișteа, știind că eu îl vedeam în perioada aceea frecvent, m-a rugat de mai multe ori — pentru certitudinile lui — să-i îndeplinesc oficiul de curier și să-i înmînez personal scrisorile ce i le adresa și pe care mi le aducea la redacție. M-am executat de cîte ori a avut nevoie.

Călinescu obișnuia, în genere, să-și noteze în agenda lui problema care făcea obiectul epistolei și s-o rezolve pe loc, ori telefonic, sau cel tîrziu a doua zi, cu o rezoluție pe o cerere uzuală, dacă chestiunea implica o petiție și o apostilă.

Mai multe din aceste scrisori Armand Călinescu, știindu-mă cu slăbiciunea colecționării, mi le-a lăsat după ce

luase la cunoștință despre ce era vorba. Am dat între coperțile unui dosar peste trei din ele, scrise toate pe hîrtie de corespondență cu antetul „Adevărul" cînd, bineînțeles, „Adevărul" nu mai apărea. Una este din 25 mai 1938 și iată conținutul ei: „Dragă Armand, La toate mulțumirile lui Fănică, dă-mi voie să adaug și caldele mele mulțumiri pentru bunăvoința ce i-ai arătat. *(Este vorba de fratele lui Braniște, magistratul Ștefan I. Teodorescu — n.n.)* Îmi permit să adaug, în altă ordine de idei, cîteva lucruri pe care ți le supun spre examinare: 1) Nu știu care sînt rapoartele tale în această privință, — însă eu am impresia că opinia publică n-a fost suficient lămurită în procesul ce se dezbate. *(La Tribunalul militar al Capitalei se desfășura procesul intentat lui Corneliu Zelea Codreanu, care a dus la condamnarea și întemnițarea lui — n.n.)* 2) Față cu depozițiile care aflu că s-au produs ieri după amiază, poate că ar fi bine ca acuzarea să citeze cîțiva martori de mare prestigiu. Mă gîndesc la Istrate Micescu — nu știu dacă este în țară — care ar putea face o strălucită depoziție. *Istrate Micescu, marele nostru jurist, care fusese ministru de externe în scurta guvernare Goga și care era net antilegionar — n.n.)* Sau la oricare altul de același calibru și căruia să nu i se poată contesta naționalismul. Cu cele mai calde salutări, Tudor Teodorescu-Braniște."

Cea de a doua, e din 5 iulie 1938 și privește un alt frate al lui Braniște, profesorul Alexandru I. Teodorescu. Armand Călinescu deținea atunci și interimatul Ministerului educației naționale. Dau textul, respectînd sublinierile din conținut, care aparțin lui Braniște: „Dragă Armand, Știu cît ești de ocupat și, ca să nu-ți mai răpesc și eu timpul cu o audiență, îmi iau îngăduința de a-ți

scrie. Iată rugămintea pe care o supun atenţiunii tale: fratele meu Alexandru I. Teodorescu este în Ministerul educaţiei naţionale inspector-şef al regiunii Oltenia. Are în acest post o vechime de patru ani jumătate. El solicită o delegaţiune de *inspector general* al aceleiaşi regiuni — Oltenia Craiova. Actualul inspector general — Batist de la Piteşti — poate rămîne *exact cu atribuţiile de azi* (controlul şcoalelor), fratele meu profesorul Alex. I. Teodorescu avînd mai departe conducerea inspectoratului cu delegaţie de inspector general. Te rog să ai amabilitatea de a examina această cerere. Informaţii despre activitatea fratelui meu poţi lua de la directorii generali Bratu, Purcaru, Ştefănescu. Îmi voi permite să te deranjez la telefon ca să aflu un răspuns. De altfel chiar zilele acestea se va prezenta în audienţă la tine fratele meu. Cele mai bune salutări, Tudor Teodorescu-Braniște."

În fine, transcriu şi a treia epistolă, ţinînd seama, de asemenea, de sublinierile lui Braniște. Ea nu e datată. Dar, judecîndu-i cuprinsul, mi se pare logic s-o situez contingentă acelorași circumstanţe şi zile, cînd avea loc procesul lui Corneliu Zelea Codreanu.

Braniște nu mai scria. Presa democratică, presa de stînga, fusese suprimată şi rămăsese suprimată. El însă se simţea dator, — nemaiavînd nici o gazetă unde să-şi publice punctul de vedere de fiece zi, în fierbinţile probleme care frămîntau obştea noastră — să sugereze măcar, pe cale particulară, măsuri şi acţiuni ce i se păreau necesare momentului şi să-şi ajute astfel prietenul ce-şi asuma riscul — în împrejurări extrem de grele — să lichideze sucursala hitleristă din ţară şi care, pînă la urmă, a plătit temerara sa încercare cu viaţa.

Să-l lăsăm, așadar, pe Braniște să ne grăiască : „Dragă Armand, Nu cumva să crezi că am căzut la mania scrisorilor! Genul epistolar n-a fost genul meu favorit niciodată... Îți scriu, ca să nu-ți răpesc timpul cu o audiență. Inutil să te felicit pentru campania pe care o duci împotriva curentelor extremiste. Văd pentru prima dată că se iau măsuri serioase. Știu că te lupți cu presa, care nu dă suficient concurs acestei acțiuni de asanare a societăților românești. Îmi permit să-ți supun o propunere : Direcția Presei să întreprindă *repede* o amplă anchetă pe tema mișcărilor extremiste. Să se ceară articole și interviuri de la personalitățile politice (Mareșalul Averescu, Istrate Micescu, Grigore Iunian etc.); de la oameni recent ieșiți din armată (generali pensionați de curînd ca Rizeanu și cei care nu s-au încadrat în partide politice); de la literați (Sadoveanu, Rebreanu, Cezar Petrescu etc.) de la rectori și decani de facultăți, de la șefi de instituții, de la președinți de asociații profesionale (ingineri, arhitecți etc.). Aceste articole să fie trimise *spre publicare* prin cenzură diferitelor ziare. Unele din ele să fie redate — integral sau în rezumat — la radio. Altele să fie imprimate în broșuri și distribuite la țară, în atelierele muncitorești etc., etc. În felul acesta *vei solidariza* întreaga intelectualitate românească cu opera de asanare a societății românești și vei da material de propagandă presei. Ziarele nu vor avea decît să *comenteze* aceste declarații. Totul trebuie făcut repede, — nu ca la... stat. Azi avem joi. De luni înainte se pot publica primele articole și primele interviuri care vor risipi atmosfera de acum. Îți supun propunerea. O poți realiza prin Direcția Presei, fără cheltuială, fără întîr-

ziere. Cu cele mai bune sentimente, Tudor Teodorescu-Braniște."

Astea sînt veștile pe care, după 46 de ani de cînd au fost scrise, ni le dă Braniște din depărtările lui peste grăbitul timp, luminîndu-i umbra și amintirea — ca o horă tăcută și cucernică încinsă parcă de meteoriți — și să-l aducă din nou, o clipă, între noi, așa cum era și cum dăinuie : Coleg și Prieten neasemuit, etalon de Caracter și Demnitate, Combatant neînfricat și Stegar neobosit pentru toate marile idealuri și rîvniri ale omului și ale umanității din totdeauna și de pretutindeni.

DIMITRIE MURĂRAȘU

Și-a isprăvit răbojul zilelor, aproape nonagenar, încă unul din puținii cei vechi care mai rămăsese, profesorul, cărturarul și istoricul literar Dimitrie Murărașu.

L-am știut bine de-o viață și m-am simțit onorat întotdeauna de constanta prietenie ce mi-a arătat-o și de calda sa afecțiune.

Moldovean de obîrșie, se naște la Botoșani în 26 noiembrie 1896 și decedează recent la București, mai exact spus la 19 octombrie 1984. A fost un om de caracter și de conștiință, structurat dintr-un aliaj metalic, pe care nu l-au oxidat nici vremea, nici vremurile. Și, dincolo de îndatoririle catedrei, împlinite cu exemplară probitate, întreaga lui existență și-a consumat-o în inepuizabile cercetări de bibliotecă și lîngă călimară, învățîndu-se necontenit pe el însuși, ca să poată învăța pe alții și să ne ofere astfel dimensiunile silințelor pe care le implică actul de cultură, onestitatea și rigoarea intelectuală, și să fie celor tineri pildă și îndemn, așa cum o atestă cu elocvență bogata bibliografie însumînd atîtea titluri din strădaniile sale, închise între coperțile volumelor lăsate, și care își iau singure sarcina să-i perpetueze numele și fapta.

Evident că laborioasele și meticuloasele eforturi le-a îndreptat către clasicii spiritului românesc, de la Dosoftei la Dimitrie Cantemir, de la Gheorghe Șincai la Gheorghe Asachi, de la Grigore Alexandrescu și Hasdeu la Caragiale, Dimitrie Anghel și Șt. O. Iosif — ca să nu menționez decît cîțiva din cei ce au intrat în cîmpul mintal de explorări mai întinse ale istoricului și exegetului literar.

Dar, osteneala de căpetenie a lui Dimitrie Murărașu a fost absorbită toată de Mihai Eminescu, pentru care nutrea — fac afirmația în deplină cunoștință de cauză — o adevărată idolatrie. Toate discuțiile porneau și se sfîrșeau cu steaua polară a cîntecului, a visului și a graiului nostru, și stăpînea perfect timpul lui Eminescu, confirmînd parcă o condiție obligatorie, formulată de Ibrăileanu, că pentru a-i înțelege mai bine înălțimile pînă la care s-au ridicat cugetul și simțirea lui Eminescu trebuie să ne transpunem în epoca lui și să ne umplem de timpul respectiv, numai așa putîndu-i măsura cu exactitate geniul și explica eternitatea.

Cît sănătatea i-a permis, Dimitrie Murărașu — ca să-și conserve atmosfera și ambianța eminesciană — zi de zi, în fiece dimineață, lua drumul Academiei la cabinetul de manuscrise și documente și întîrzia ore întregi pe textele caligrafiate de mîna miruită de zei. Și se întorcea acasă fericit că putuse din nou să le mîngîie cu privirea, să le adulmece miezurile și să gloseze pe marginea lor.

Într-o zi, însă, — o zi inevitabilă, cu scadența ei care nu exceptează și nu iartă pe nimeni — a constatat că picioarele nu-i mai ajută să troteze și că distanța de

la el pînă la Academie s-a ridicat între ei ostilă și încăpățînată.

Capul îl funcționa ca și înainte — perfect lucid —, judecățile îi erau sănătoase, memoria fără goluri, dar în picioare se strînseseră toate poverile de tuci ale celor 88 de ani.

S-a resemnat. Stătea la masa lui de lucru și scria, iar între două spitalizări — astă primăvară — mi-a trimis lungul și admirabilul eseu *„Luceafărul" lui Eminescu la o sută de ani după apariție*, ce s-a publicat pe o pagină și jumătate din *Flacăra* cu nr 13 din 30 martie 1984. Este ultima semnătură, cu care își ia parcă rămas bun de la generații succesive de cititori, în josul unui text și acela închinat lui Eminescu ; lui Eminescu pentru care și-a cheltuit cu evlavie și recunoștință toate rîvnele, ca atîția alții pînă la el, odată cu el, și care nu vor înceta să vină de-a pururi după el, ca să-i ctitorească amintirea.

Superbă și reconfortantă consecvență !

Au urmat cu intermitențe alte internări și între ele l-am mai vizitat în două-trei rînduri la locuința sa, cu statornicul și devotatul amic comun, gazetarul Marin Matei, și pe urmă nu l-am mai văzut decît cu mîinile încrucișate, încremenit în racla de la biserica Boteanu, cînd a fost restituit pămîntului acestuia căruia i-a dăruit cu o credință neclintită toată puterea lui de iubire, care era incomensurabilă. Și pe masa lui de lucru, din odaia suferințelor și a singurătăților, filele de hîrtie, care-si așteptau meșterul să le înnegrească, vor rămîne mereu albe...

DASCĂLUL DUMITRU BRAHARU

Aflu cu întîrziere că și-a mîntuit zilele, la 26 iunie 1934, în vîrstă de 86 de ani, la Cluj-Napoca — orașul lui de adopțiune — destoinicul profesor, eminent cărturar și istoric, Dumitru Braharu, moldoveanul prin naștere din satul Cut, comuna Dumbrava Roșie a județului Neamț, dar a cărui seminție pe linie paternă vine din Transilvania. Astfel că transplantarea lui de după primul război mondial — cînd se împlinise în sfîrșit visul multisecular al românilor de pretutindeni — trebuie considerată mai exact și mai firesc nu ca o strămutare, ci ca o întoarcere la matca originară. În orice caz, în teritoriul național abia eliberat din cătușele imperiului habsburgic, și-a rostuit destinul, și făcut studiile universitare, luîndu-și licența în specialitatea istorie și limba română cu mențiunea *Magna cum laude* și și-a desfășurat întreaga, laborioasa și rodnica sa activitate în învățămînt, cu o abnegație, o conștiință și o capacitate de dăruire absolut exemplare.

Fiu de plutaș pe tumultuoasa și repedea Bistriță, poate că ancestralitatea asta să-l fi hărăzit valurilor vieții atît de aprige și de spumegoase și încercărilor unei învolburate și măstere istorii cu mendrele și cu mean-

drele ei, cărora s-a străduit să le pătrundă miezurile și sensurile, ca să le fie cu simțămintele, cugetul și știința lui un interpret neobosit, să proiecteze mereu o lumină peste zonele neguroase și să rînduiască întîmplările din letopisețul nostru cu un riguros respect al adevărului și cu o evlavie în fața documentului pe care-l considera întotdeauna și pentru toate timpurile în afara controverselor, inalienabil și sacru. Și cred că nu comit nici o eroare afirmînd că viața lui Dumitru Braharu — ea însăși istorie — s-a completat armonios cu Istoria propriu-zis ca știință, așa încît să nu fie cu putință să disociezi pe om de disciplină și disciplina de om.

Fiindcă ce înseamnă în definitiv decît Istorie peregrinările sale cu catedra în țara veche la început, apoi de la Unirea cea mare în Sighetul Marmației și la Cluj, la diferite școli și licee, ca următor monstruosului dictat de la Viena să poposească — în refugiu — dascăl la Craiova și să revină în Clujul din nou al nostru, eradicat în fine de sub neagra dominație a hoardelor hitleriano-fasciste care-l cotropiseră și, în al cărui pămînt pe care-l îndrăgise cu toată puterea lui de iubire, acuma odihnește după o existență de tălăzuiri, de zbucium și de înfăptuiri ? Și cum ar putea fi considerată opera pe care ne-a lăsat-o altfel decît Istorie, întîmpinată la vremea ei măgulitor și elogios de Nicolae Iorga și bizantinologul Nicolae Bănescu, de Alexandru Lapedatu și Ioan Lupaș, de Sextil Pușcariu și Ștefan Meteș, de Silviu Dragomir și C. Daicovici, de Teodor Bălan — istoricul și editorul de documente bucovinene — și de eruditul profesor Alexandru Marcu — italienistul ?

În volumul omagial scos la Cluj-Napoca, sub egida „Societății de științe istorice" din R. S. România de către

Nicolae Trifoiu și V. M. Ungureanu, — închinat lui Dumitru Braharu cu ocazia împlinirii a 80 de ani de viață și 60 de ani de activitate didactică și științifică — la secțiunea bibliografică găsesc menționat, între multe alte titluri, studiul său mai amplu : *Chestiunea română in Italia în timpul Memorandului,* care cuprinde trei părți : *Procesul Memorandului și opinia publică italiană ; Chestiunea română în Italia după procesul Memorandului* și, *Activitatea în România a ziaristului italian Roberto Fava,* care a dus o luptă susținută în favoarea memorandiștilor întemnițați.

Lucrarea apare în 1942 ca a ripostă la atitudinea lui Mussolini care, prin ginerele și ministrul său de externe Galeazzo Ciano, a sprijinit cu dîrzenie revendicările hortiste din care s-a născut aberantul dictat de la Viena.

Braharu îi trimite valorosul studiu profesorului Alexandru Marcu care, după cum se știe, ocupa atunci demnitatea de subsecretar de stat la ministerul propagandei. Citez din volumul omagial la care m-am referit, dedicat lui Dumitru Braharu, scrisoarea de răspuns pe care i-o adresează la 17 februarie 1943 Alexandru Marcu : „Stimate Domnule Profesor, am primit lucrarea D-voastră privitoare la Memorandul și Italia. Vă trimit mulțumirile mele cele mai deosebite pentru această operă folositoare cauzei noastre naționale și vă rog să luați înțelegere cu Dl. Zenobie Pâclișanu, directorul studiilor și documentării din ministerul nostru căruia i-am vorbit de a trata cu D-voastră pentru o broșură rezumativă în limba italiană a lucrării pe care mi-ați prezentat-o. Primiți, vă rugăm, stimate Domnule Braharu asigurarea înaltei noastre considerațiuni. Ministru subsecretar de stat, Alexandru Marcu.“ (Zenobie Pâclișeanu — 1886—1957 — spe-

cialist în problemele transilvănene, istoric și membru corespondent al Academiei române, are numeroase scrieri privind istoria românilor din ținuturile de peste Carpați, cu luptele lor politice și cu viața oamenilor de acolo în asupririle și aspirațiile lor. n.n.)

Asta a fost — într-o cît mai succintă prezentare — Dumitru Braharu, veneratul și conștiinciosul dascăl de atîtea promoții de învățăcei. Ca să nu mai vorbesc de cealaltă preocupare a lui de căpătenie, tangentă Istoriei — pe care, scriind despre el am relevat-o cu alt prilej — de a depista casele și locurile pe unde a trecut Istoria și individualități care îi aparțin, și pe care le-a marcat cu cîte o inscripție pe tablă sau în marmură și în Țara Moților — în orașe și sate — și la Cluj-Napoca, în totalitatea lor mai mult de patruzeci, semne făcute din osîrdia și exclusiv pe a lui cheltuială.

Plecînd din lumea aceasta aproape nonagenar, Dumitru Braharu căruia îi vom fi dat măcar sentimentul stimei, prețuirii și dragostei — pentru toate marile lui însușiri și pentru cîtă energie și împătimire creatoare a dovedit — ne lasă ulceranta părere de rău că în Clujul pe care-l vom revedea și în care nu-l vom mai vedea, ca să ne strîngem mîinile cu bucurie, nu va mai fi decît o pildă incandescentă, iar în amintire o absență prezentă, mereu hrănită și umezită de duioșia și lacrima celor care l-am cunoscut.

REVENIRE LA PICU PĂTRUȚ DIN SĂLIȘTE

Nu intră în regula mea profesională și nu e nici pe gustul meu să revin asupra unei teme pe care am mai discutat-o, pe care m-am străduit s-o fac cu limpezime înțeleasă și pe care am semnalat-o cu toată cuviința și cu toate explicațiile necesare factorilor hotărîtori, ca să-i dea curs și întruchipare.

Dar... Fiindcă există, se vede, un „dar" pîrdalnic, care e mai tare deseori decît vrerea noastră și decît normalul, care se ivește cînd nu trebuie și unde nu trebuie, ca să încurce doar și să șicaneze, sau — în cazul cel mai fericit — să temporizeze fără un scop meditat, fără un țel utilitar și, evident, fără justificări scuzabile. E, ca să zic așa, un soi de fruct păduret și amar ce se va naște întotdeauna din simbioza dintre dispreț și nepăsare, dintre grabă și superficialitate și, ineluctabil, te obligă să te întorci la subiect pentru că — de! — sîntem oameni și semințiа noastră se mișcă, pînă la urmă, vrînd-nevrînd, pe actul de conștiință.

Sper, poate, că unii măcar dintre cititorii mei să-și mai aducă aminte că în locul acesta — au trecut de atunci patru, ori cinci ani, nu mai reținexact, — am încredințat tiparului cîteva gînduri despre paraclisierul

— cum se spune curent, „crîstnicui“ — cum e numit în Transilvania și „pălămarul“ — cum era apelat în Moldova din vechime, *Picu Pătruț* (1818 — 1872) din Sălișteа Sibiului, țăran autodidact, miniaturist de clasă, stihuitor și tîlcuitor de povestiri — pe scurt, răspînditor de cultură, de cunoaștere și de frumos în micul lui univers unde a trăit — ale cărui superbe manuscrise le-a descoperit încă din anul 1905 prestigiosul dascăl universitar Onisifor Ghibu și pe care le-a păstrat cu o grijă evlavioasă, ca pe un tezaur sacru, fiul său Octavian O. Ghibu.

Istoria e, așadar, veche și n-am intenția s-o reîmprospătez; în epocă s-a zbătut să-l popularizeze în principal Onisifor Ghibu și apoi s-a ocupat elogios de el, ca de-un miracol, istoricul literar și profesorul N. Cartojan, amîndoi ostenindu-se să-i tipărească opera.

Împrejurări vitrege i-au împiedicat să-și împlinească gîndul.

În vremea noastră Picu Pătruț a devenit mai cunoscut. Și vreau să precizez aici, pentru respectul adevărului, că n-am fost nici primul nici ultimul care am scris despre el. Cel dintîi, care a deschis drumul publicității, a fost Paul Anghel și au urmat după el Ilie Purcaru, Vasile Drăguț, Mircea Tomuș, Mircea Deac, Ion Alexandru, Florența Albu și am citit după aceștia și pe Aurel-Dragoș Munteanu cu excelenta lui prezentare a miniaturistului, ca și întinsul interviu, publicat în „Luceafărul“, cu Octavian O. Ghibu luat de Sânziana Pop — această tînără și dotată colegă întru pană și călimară, care nu are nimic tern sau uzual, în dialogurile ei și care știe să le redea viu și colorat în toate semnificațiile și substanța lor. Toți, dar absolut toți, fără nici o reti-

cență, au propus tipărirea *Operei* lui Picu Pătruț — document inestimabil și mărturie palpabilă de ce poate zămisli o sensibilitate umană a satului românesc, care a fost dintotdeauna matricea de suflet și de spirit a neamului acestuia.

Cum era și legitim, editura care s-a sesizat cu precădere a fost „Dacia" de la Cluj-Napoca. Asta se petrecea, dacă nu mă înșel, în 1981 sau 1982. Anii trec. Trec repede. Și am crezut — o spun cinstit —, fiindcă n-o văzusem, că a dispărut vertiginos din librării, cum se întîmplă în genere cu atîtea lucrări după care tînjesc lectorii de azi. N-a fost, însă, așa. Cartea nu ajunsese în faza de tipar. Ea figura în catalogul de tipărituri al Editurii „Dacia" abia în 1983. Mi-am zis: nu e rău nici în 1983, care coincide cu un secol de la nașterea lui Onisifor Ghibu, descoperitorul manuscriselor lui Picu Pătruț, și care — pentru meritele lui științifice și culturale — a fost inclus în calendarul UNESCO și comemorat în cadrul acestei organizații cu caracter internațional.

Cartea, însă, n-a ieșit pînă la sfîrșitul anului 1983 și mi se aduce la cunoștință că i-a fost transferată apariția în 1984.

Întreb descumpănit: de ce atîtea amînări? Ce piedici se pot ridica mereu cu obstinație ca să nu se dea la iveală opera lui Picu Pătruț?

Sînt 112 ani de la moartea lui. Și n-a greșit cu nimic față de neamul și clasa din care se obîrșea decît că și-a imortalizat în cuvînt, în linie și în culoare naiva lui puritate și candorile.

Și, îmi închei șirurile de revenire pentru Picu Pătruț din Săliștea Sibiului adresînd o rugăminte personală

Editurii „Dacia“, să ia în mînă opera lui Picu Pătruț și s-o pună în vitrinele luminilor, asigurînd-o că — făcînd-o — va avea în compensație recunoștința neperisabilă a tuturor iubitorilor de armonii și de frumusețe.

„NIȘTE ȚĂRANI"

Încep cu o mărturisire : cînd în 1974 îi apare la Editura „Eminescu" lui Dinu Săraru cartea care marchează, ca să spun așa, debutul său nu de scriitor, ci acela de romancier propriu-zis, și am purces la lectura ei, mi s-a întîmplat un lucru cu totul straniu și tulburător, pe care nu-l pot radia din memorie și merită să-l fac cunoscut. Pe măsură ce înaintam cu cititul în singurătatea camerei mele de lucru, sustras adică tumultului, forfotei și preocupărilor vieții — așa cum cere munca intelectuală — ca la o poruncă irezistibilă și parcă guvernat de-un automatism, m-am trezit împins să mă întorc asupra filelor parcurse și să le recitesc, dar de data aceasta cu vocea deschisă, tare, ca și cum în odaia mea convocasem un auditoriu.

Am reluat cartea mai tîrziu — obsedat de ciudățenia pățaniei mele — și din nou am constatat că fenomenul se repetă aidoma și nu o singură dată, pe parcursul întregului volum. Și n-am înțeles — mereu va trebui să învățăm cîte ceva — de unde venea comanda asta inexorabilă, ca anumitor pagini din urzeala densă și aspră a romanului să le dau glas ? În orice caz, nu de la autenticitatea care strigă, de la verismul crud sau de la

realizarea lui estetică. Nu. Nici de la curajul moral al lui Dinu Săraru de a se apleca peste un moment crucial din istoria contemporană, politică și socială a satului românesc, pe care l-a trăit și îl cunoaște foarte bine și pe care l-a păstrat intact în suflet, în minte și-n priviri, așa cum s-a derulat. Nu. Nici de la vigoarea lui de prozator, cu sensul și spiritul narațiunii, cu vocația de a portretiza în culori vii tipologia lumii rurale din circumstanțele acelea, confruntată de îndoieli și de spaime, de îngîndurări și de multe și chinuitoare întrebări, — o lume care se trage din străfunduri de timpuri și care n-a știut decît să dea roadă pămîntului acestuia și pîine seminției românești. Și în fine mi-am deslușit nedumerirea după zece ani abia, asistînd dăunăzi la spectacolul *„Niște țărani"* care împlinea o sută de reprezentări la *Teatrul Mic;* și mi-am alungat obsesia și am priceput mai limpede că proza lui Dinu Săraru se cere ascultată, că romanul lui are o încărcătură dramatică neobișnuită, o substanță teatrală care te obligă s-o interpretezi și de aceea am simțit trebuința să revin peste filele străbătute și să le dau glas — cum am spus — de unul singur. Este indiscutabil forța magnifică și derutantă a teatrului, care subjugă, cînd e realmente teatru. Și este ceea ce a văzut și a intuit cu harurile ei pentru meșteșugul scenei regizoarea *Cătălina Buzoianu,* care nu e la cea dintîi a ei admirabilă reușită și care într-o distribuție sărbătorească a adus la rampă un scenariu grav cu *„Niște țărani"* veridici prin toată psihologia și reacțiile lor, absolut inubliabili, care sînt porniți pe viață lungă.

Țăranii, *țărani,* așa cum îi știm și i-am văzut, — nu fabricați de circumstanță pentru alegorii și festivități —

ci logodiți cu pămîntul pe care-l trudesc și cu cerul la care se uită, ca la un tezaur al ancestralității lor, din buni și străbuni.

Și vreau sfîrșind puținele mele cuvinte să mai adaug cîteva pentru împătimitul de faptă care este Dinu Săraru. Ce a realizat el din aceste două teatre pe care le conduce, *Teatrul Mic* și *Teatrul Foarte Mic*, cu zbuciumul, cu tenacitatea și vrerile lui de fiecare zi și de fiecare oră iese neîndoios din comun. Dar ceea ce mi se pare personal că este marea lui însușire și necontestatul său merit e că s-a străduit — și a izbutit — să-și alcătuiască o strălucită echipă de actrițe și de actori în care arde constant focul sacru al teatrului, care trăiește emoția fiecărei ridicări de cortină și despre care se va vorbi întotdeauna cu admirație, putînd astfel, fără dificultăți, să atace oricînd orice repertoriu, oricît de dificil, clasic sau modern.

Are la îndemînă un bogat buchet de talente ireproșabil sudat, cu care nu poate risca niciodată eșecul sau reprosul. Și consider asta o performanță care-i răsplătește pe drept și integral toate splendidele lui eforturi, ca să-i dea sentimentul compensatoriu că ostenelile ce le depune nu sînt sortite zădărniciei.

CĂRTURARUL AUGUSTIN Z. N. POP

„Întregiri documentare la biografia lui Eminescu" se numește ultima carte ieșită recent la Editura „Eminescu" a eminentului dascăl, de liceu mai înainte și pe urmă de universitate — pe sub privirile căruia au trecut atîtea generații de învățăcei, meticulosul eminescolog și exemplarul istoric literar Augustin Z. N. Pop, care-și încununează osîrdiile și trudele de investigații și de cercetări migăloase — pornite încă din tinerețe și întinse pe jumătate de secol, cu smerenie, cu ardori și cu pasiuni neobosite — închinate strălucitului și de-a pururi incandescentului nostru astru de la Ipotești.

Roadele acestor merituoase și stăruitoare osteneli de documentare și de arhivistică începe să le tipărească sub titlul *„Contribuții eminesciene"*, primul volum în 1938, cel de-al doilea în 1940, cărora le urmează *„Din Eminescu necunoscut* în 1942 — și *Aglaea Eminescu sora poetului"* în 1943.

În 1962 scoate în Editura Academiei R. S. R. *„Contribuții documentare la biografia lui Mihai Eminescu"* și în 1969, la aceeași editură, *„Eminescu — noi contribuții documentare la biografia* lui", după ce, în 1964, tipărise studiul *„Ipotești — vatra poetului"*, iar în 1967

și 1969 — în două ediții, deci, — *„Mărturii : Eminescu — Veronica Micle“*. Se succed apoi în 1973 *„Eminescu în etapa ieșeană“* și *„Profilul eminescian“*, iar în 1978 *„Pe urmele lui Mihai Eminescu“*, pentru ca un an mai tîrziu — adică în 1979 — să ne aducă eseul *„Eminescu și biserica străbună“*. Și, între fanteziile unora și voluptățile cancaniere ale altora, în mărăcinișul de presupuneri intime și de multe ori de un gust îndoielnic, Augustin Z. N. Pop nici n-a fabulat, nici n-a literaturizat, nici n-a polemizat, ci s-a mulțumit să lase să grăiască adevărul și exactitatea, — documentul — care va rămîne întotdeauna peremptoriu și incontroversabil.

Etica omului, care la el e organică, și rigorile cărturarului l-au ținut departe de gîlcevile sterile din arena publică și de zgomotul publicitar, ca să-și consacre toată existența în liniștea bibliotecilor și în depozitele arhivelor și să ne aducă de acolo cu regularitate știri noi și aspecte necunoscute din viețile și operele acelora care au ilustrat spiritul românesc, ca să știm ce reprezentăm și de unde ne tragem.

Și, nu știu de ce, l-am asemuit mintal în stilul lui de lucru și în onestitatea sa intelectuală, cu regretatul Perpessicius, cu care, dealtminteri, se înrudește în lăuntrica lui economie ca și în consecințele muncii asumate : și unul și celălalt și-au pierdut vederea descifrînd manuscrise, texte ilizibile ca grafie și vechi hrisoave, scrisori cu cerneluri decolorate de timp și documente cu petele de rugină pe ele, semn că hîrtia, inerta hîrtie s-a îmbolnăvit — să nu vă miraţi deloc — fiindcă și ea e sortită să contracteze maladii și susceptibilă de contaminări, ca orice vietate.

Bibliografia lui Augustin Z. N. Pop numără peste patruzeci de titluri și citez la întîmplare spre exemplificare din cuprinsul ei : „Neamul mitropolitului cărturar Varlaam al Moldovei“ care apare în 1938 și „Biografia mitropolitului Varlaam al Moldovei“ în 1940 ; în același an scoate studiul „Grecismul lui Dosoftei“, iar în 1943 „Glosări la opera lui Dosoftei“.

În 1960 face pentru Editura Academiei R. S. R. catalogul „*Corespondența lui Mihail Kogălniceanu*“ — atît de necesar — iar în 1967 publică „*O corespondență inedită Kogălniceanu*“.

N-am menționat decît cîteva din operele lui.

Cartea aceasta nouă însă, „*Intregiri documentare la biografia lui Eminescu*“ — atît de variată în compoziția ei și cu atîtea elemente de informare și amănunte pînă acuma nescoase la iveală și nefolosite — fructul integral al rîvnelor și silințelor lui — completează efectiv și util zbuciumata viață pămîntească a eternului Eminescu. Și pun punct fugarei prezentări înclinîndu-mă cu toate sficlile mele și cu toată admirația mea în fața omului Augustin Z. N. Pop, a modestiei și a conștiinței lui profesionale, ca să i se cuvină, pe bună dreptate, stima de intelect, recunoștința și dragostea tuturor lectorilor de ieri, de azi și de mîine.

DUELUL

Nu știu cu exactitate cînd și cum s-a născut ideea duelului, ca o modalitate de a tranșa conflictul dintre două persoane, unul care aruncă celuilalt în toiul unei discuții o acuză privind moralitatea și onoarea lui, o jignire sau o ofensă, o insultă, prin vorbă sau prin publicitate — mai ales prin publicitate — și care nu se putea repara decît printr-o ieșire pe teren, schimbînd focuri de pistol sau încrucișînd sabia, după reguli și canoane prestabilite. Dar cred că ține de foarte îndepărtate vremuri și moravuri, — un soi de desuet cavalerism medieval, care a făcut de-a lungul timpului destule victime, care în trecutul secol și la începutul acestuia chiar, cu toate interdicțiile legiuitorilor de pretutindeni, s-a mai practicat încă și aiurea și la noi, pînă ce o altă etică mai „bărbătească" și mai simplă, să-ți pîndești adversarul și să-l răpui pe la spate a venit să spulbere vechea cutumă cu iz ridicol, într-o romanțioasă amintire, ca poștalionul și birja în domeniul transportului, ca malacovul la femei și ca redingota la bărbați în materie de modă vestimentară. Și nu am nici o cunoaștere în ce constau sancțiunile stipulate în codurile penale din țările europene ; dar două din ele nu-mi sînt străine.

Codul penal român în vigoare la 1900 prevedea pedepsirea unui duel cu închisoarea de la 15 zile la 6 luni și cu amendă între 200 și 1000 lei aur, dacă el s-a soldat fără rănire și fără deces și cu temniță de la 15 zile la 4 ani dacă a rezultat rănirea, în funcție de gravitate, sau uciderea unuia dintre combatanți și dacă lupta s-a purtat fără respectul regulilor ei, adică fără martori, secundanți și medic, culpa este sancționată după dispozițiile referitoare la omor sau alte vătămări fizice. Cînd un militar accepta să se bată în duel cu un civil se supunea automat jurisdicției ordinare a tribunalelor civile.

Legea penală din Imperiul habsburgic stipula pedepsele de la o zi pînă la 5 ani detențiune și anume pentru următoarele situații: provocarea la duel și acceptarea lui, ieșirea pe teren și încetarea luptei prin rănirea ușoară a adversarului, rănirea mai gravă sau mortală. Martorii dacă au încercat împăcarea părților nu erau pasibili de vreo pedeapsă și se prevedea în schimb sancțiunea de pînă la maximum un an închisoare și pentru cei care incitau în anumite cazuri la duel pe unii sau defăimau pe alții, că nu provoacă la duel.

Și-mi aduc aminte ce spumegoasă indignare și ce descumpănitoare revoltă am putut înregistra la începutul adolescenței mele cînd, nu mai reținem din ce prefață la o cărțulie în traducere din „Biblioteca pentru toți" sau din „Biblioteca Minerva", am aflat că Pușkin, precocele poet și scriitor și marele clasic rus, a fost ucis la 38 de ani într-un duel de către cumnatul său.

Cu pasiunea de a răsfoi colecții de ziare și de tipărituri vechi am dat și peste alte cazuri pe care le-am însemnat fără nici un scop propriu-zis ci ca pe o sim-

plă ciudățenie a timpurilor și care s-au soldat cu epiloguri dramatice. Primul duel mortal la noi a avut loc la Iași sau domnia lui Ghica Vodă, între colonelul austriac Stolberg și ginerele domnitorului, care ocupa funcția de agă în capitala Moldovei, Constantin Balș. Arma aleasă a fost pistolul și conform cu regulamentul s-au schimbat două focuri fără nici un rezultat. La a treia comandă care era și ultima, glontele slobozit de colonelul Stolberg îl lovește în frunte pe Constantin Balș care se prăbușește mort. Aceeași soartă o va avea în 1875 la București căpitanul de cavalerie Drăgănescu, ucis de locotenentul Vidrașcu și în același an tot la Iași un sfîrșit identic capătă comisarul de poliție Leon Ghica în ieșirea pe teren cu inginerul Charles Vârnav.

În anul 1893, un alt litigiu mai bizar care a stîrnit destulă vîlvă în epocă s-a petrecut la Burdujeni, care în țara mică era punct de frontieră și de vamă cu Bucovina noastră de sub stăpînirea Austriei. Doi cetățeni austrieci din Lemberg — Lvov cum este cunoscut astăzi și aparținînd R. S. S. Ucraineană — pe numele lor Eugen Brotzchi și Alexandru Medwey ca să eludeze vigilența poliției austriece au venit în țară dimpreună cu martorii lor, doctorii, arbitrii, solicitînd și un medic român Gheorghe Mihail să-i asiste, iar la primul schimb de focuri Eugen Brotzchi primind glontele lui Alexandru Medwey în inimă se prăbușește cu viața încheiată. A urmat un proces la tribunalul din Botoșani care a adus o sentință de achitare pentru toate persoanele implicate iar procurorul făcînd apel la Curtea de la Iași, aceasta a respins cererea menținînd decizia primei instanțe cu motivarea că nu există intențiune culpabilă de a înlesni duelul, ci doar de-a observa ca lupta să fie

leală și legală în spiritul statornicit de regulile duelului. Și mai menționez ieșirea pe teren a lui Nicolae Filipescu, tumultuosul și neînfricatul luptător politic, și a lui Gheorghe Em. Lahovari, diplomat și ziarist, străpuns de spada adversarului său la 29 noiembrie 1897, în vîrstă de 43 de ani.

*

Și trebuie să amintesc aici că alt clasic al literaturii ruse — Lermontov (1814—1841) — a căzut, ca și Pușkin, victimă a duelului.

Sînt împletiri stranii de destin. Ofițer de carieră din garda imperială a țarismului, este pedepsit pe timp de un an — un fel de domiciliu obligatoriu — în Caucaz pentru poezia pe care a scris-o la moartea lui Pușkin și care n-a fost pe placul despoților stăpînitori.

În 1840 Lermontov e sancționat iarăși, pe aceeași durată de un an, în același loc de surghiun și de ispășire din Caucaz, pentru vina de a fi susținut un duel, iar acolo are un al doilea și e ucis de adversarul său în 1841, cînd avea doar 27 de ani.

Două mari pierderi stupide și premature, care au îndoliat deopotrivă literatura rusă și cea străină, sărăcindu-le prin ce n-au mai putut da, — ambii cu viața și tinerețea curmate violent în pline și fertile elanuri creatoare.

La noi, cele mai multe ieșiri pe teren au fost generate de atacurile din presă și de invectivele azvîrlite în împătimitele încăierări politice. Am numit mai sus duelul dintre Nicolae Filipescu și ziaristul și diplomatul Gheorghe Em. Lahovari care, devenind proprietarul zia-

rului „L'Indépendance Roumaine" și susținînd politica guvernului liberal, declanșează o violentă campanie împotriva lui Nicolae Filipescu și a gazetei lui „Epoca". Rezultatul a fost, cum am arătat, că primind provocarea la duel a lui Nicolae Filipescu și-a pierdut viața.

O altă confruntare, după aceleași norme și obiceiuri, cu răsunet la vremea respectivă, s-a petrecut la Iași în 1904 între doi ziariști cu desăvîrșire necunoscuți lumii de astăzi. Voi insista asupra episodului reactualizîndu-l. Numele eroilor: Spiridon Prasin și V. Scînteie. Spiridon Prasin avea în 1904 patruzeci de ani și era redactor la „Evenimentul" iar V. Scînteie avea treizeci de ani și colabora cu regularitate la „Gazeta Moldovei".

O notiță scrisă de Prasin și tipărită în „Evenimentul" e considerată de Scînteie jignitoare pentru persoana sa și își constituie imediat cei doi legiuiți martori care-i aduc lui Prasin la cunoștință hotărîrea clientului lor de a lichida incidentul pe calea armelor; Prasin acceptă provocarea fără să ezite, își designează și el martorii săi, iar discuțiile purtate de împuterniciții ambelor părți în biroul avocatului Mihai Codreanu — unul și același cu poetul Mihai Codreanu — nu reușesc să aplaneze conflictul și să evite confruntarea, — toate formulele de împăciuire propuse fiind rînd pe rînd respinse cînd de unii, cînd de alții.

Duelul are loc la Copou și arma aleasă a fost pistolul. Semnalez detaliul că Scînteie, cu o miopie congenitală, era handicapat în această dispută de două inferiorități: de distanța ce trebuia observată cu strictețea regulamentară să separe combinații pe de o parte, iar pe de alta că nu manipulase niciodată unelte uci-

gașe ; Prasin, în schimb, mai sportiv, mai matur și pe deasupra exersat în trageri, era considerat de toți cei de față net avantajat și că va avea în provocatorul lui o pradă facilă. Dar hazardul are grijă să dispreţuiască presupunerile, judecățile și logica omenească. La comanda dată de conducătorul luptei, primul foc declanșat de Scînteie — se spune doar că glontele e orb ! — îl nimerește pe Prasin în plin, apucînd să mai spună atît : „Sînt lovit.“ Transportat cu birja de la Copou spre spital, încetează din viață pe drum în urma unei puternice hemoragii interne.

De prisos să mai relev emoția și durerea stîrnite în patriarhalul Iași de la 1904, unde amîndoi ziariștii erau apreciați și iubiți, și nici să mă opresc la relatările și controversele iscate în presa noastră pe marginea întîmplării. Citez numai, ca pe un document, din „Săptămîna“ — revista bătăiosului, curajosului și temperamentalului Gheorghe Panu, pe care o scria singur — încheierea comentariului său de la bătrînețe, care desigur că va distra pe cei ce îi cunosc activitatea gazetărească : „Dacă redactorul «Evenimentului» ar fi fost mai puțin violent și mai puțin pătimaș în felul său de a se exprima, desigur că nenorocirea nu s-ar fi întîmplat și n-am fi fost puși în poziția s-o regretăm cu toții.“

Amuzantă evoluția spre ponderațiune, urbanitate și autocontrol din care face o recomandare ziariștilor, el care în ziarul său „Lupta“ dusese o campanie constantă, de o violență uluitoare, în contra dinastiei și unde făcuse să apară ucigătorul și neuitatul pamflet intitulat *Omul primejdios* împotriva regelui Carol I. Și, e de la sine înțeles că nefastul final de la Copou n-a putut rămîne din punct de vedere juridic fără consecințe. Justiția s-a

sesizat, s-a procedat la reconstituirea duelului, s-au audiat martorii, Scînteie a fost întemnițat și întreaga anchetă a fost încredințată lui Osvald Teodoreanu, tatăl scriitorilor Ionel și Păstorel Teodoreanu, care atunci ocupa funcția de judecător de instrucție la Tribunalul din Iași.

N-am idee ce sentință a adus completul de judecată, fiindcă un proces cu certitudine că a urmat, și ce osîndă i s-a rezervat lui Scînteie. Ceea ce știu e că doi ani mai tîrziu, adică în toamna lui 1906, Scînteie începe să publice în ziarul „Dimineața" o serie de savuroase reportaje cu atmosfera din penitenciar, cu viața deținuților, în marea lor majoritate delincvenți de drept comun, extrem de colorate și de pitorești, presărate cu termeni pe care i-a folosit și i-a explicat din argoul specific acestei lumi de vițioși intratabili ai infracțiunii.

Scînteie, eroul de dramă nedorită de la Copou, moare la 63 de ani în 1937, cînd duelul nu se mai practica prin dispariția atîtor noțiuni care își epuizaseră în scurgerea vremii substanța și sensul și, implicit, — ca să nu spun altfel — din lipsă de combatanți.

Cu începutul veacului XX murea și romantismul.

STROEȘTI-ARGEȘ ȘI STROEȘTENI

Prezentîndu-l aici pe Constantin Beldie, sper că lectorii care ne-au urmărit însemnările au memorizat amănuntul că se trăgea din Stroeștii-Argeșului, — multiseculara și splendida așezare rurală de pe Valea Vîlsanului; cum iarăși cred că n-au trecut cu vederea cu toate că l-am pomenit doar incidental, că tot de-acolo vine — altă generație desigur — bunul și distinsul meu amic Nicolae Leonăchescu, profesorul universitar de la Facultatea de utilaj tehnologic a Institutului de construcții din București, despre care vreau să notez astăzi cîteva cuvinte.

Nu-i o vedetă pe care lumea să-l știe din fotografii la gazetă sau fiindcă publicațiile i-ar vehicula numele.

Nu. E un om de știință temeinică, un om retras în sanctuarul muncii și al silințelor — cum vor fi atîția încă — fără ifose și fatuități.

E cunoscut și apreciat de colegii lui universitari și de școlarii săi. Și e destul.

Personal îl consider din alt punct de vedere însă un „caz". Toți ne iubim firește — și fiecare în felul lui — locul unde ne-am născut; dar cum își iubește Nicolae Leonăchescu vatra, satul de unde se obîrșește — Stroe-

ştii-Argeşului şi băştinaşii lui — este absolut unic şi ţine parcă de-o osmoză rezultată din fuziunea unui fanatism cu iluminarea.

Pentru el Stroeştii sînt şi microcosm şi macrocosm.

L-am văzut — şi nu numai o singură dată — extenuat de îndatoririle catedrei şi de travaliul la preţuitele lui lucrări de specialitate sau înnegurat că a vrut să realizeze mai mult şi a putut mai puţin ori muşcat de-o dezamăgire şi umbrit de mîhnirea ei — de care viaţa nu ne scuteşte — şi-aducînd vorba doar de Stroeşti să-i dispară brusc, ca într-o magie, oboseli şi deziluzii şi amărăciuni, să se reînvigoreze şi cu norii de pe frunte şi ceaţa din priviri alungate, s-o ia de la capăt cu puteri sporite, pentru noi ţeluri şi înfăptuiri. Şi stroeşteanul Nicolae Leonăchescu, dincolo de toate obligaţiile lui profesionale care îi absorb tot timpul — nu-şi uită alveola de unde şi-a luat zborul, mereu simţind apriga trebuinţă să se reîntoarcă la matcă, şi-l dau ca pe-o strălucită şi luminoasă pildă de dăruiri fertile şi de neostenită dragoste filială, pentru petecul de pămînt unde şi-a scos primul ţipăt venind pe lume şi şi-a deschis ochii.

Acolo, în satul lui, unde Nicolae Leonăchescu a întemeiat „Societatea Cultural-Ştiinţifică-Argeş“ al cărei preşedinte activ este, în fiece vară de 13 ani se organizează pe durata unei săptămîni cîte o sesiune cu caracter cultural-ştiinţific unde se dezbat probleme, se citesc referate şi se fac comunicări, cu teme din variate domenii, susţinute de universitari, de sociologi şi istorici, de medici şi muzeografi, de pedagogi şi dascăli, oameni de ştiinţă în genere şi de cultură şi cercetători cu înaltă calificare. Dar Societatea stroeşteană duce concomitent şi o acţiune educativă şi stimulatoare acordînd anual din

fondurile cotizate de la membrii ei premii „pentru cel mai bun elev la învățătură", „premiul educației", premiul pentru „cel mai harnic gospodar" și premiul „mama și copiii ei, exemplu pentru locuitorii comunei".

Acum cinci ani, adică în 1980 aceeași societate a făcut să apară sub patronajul și în regia ei, excelenta lucrare a profesorului Mihail M. Robea, intitulată *Folclorul poetic din Stroești-Argeș*, care numără aproape 250 de pagini, foarte serios alcătuită după cele mai moderne criterii științifice. Cartea se deschide cu un „Cuvînt înainte" de Nicolae Leonăchescu din care citez.: „Societatea cultural-științifică *Stroești-Argeș* încearcă să valorifice bogatul și frumosul tezaur al istoriei și etnografiei acestui sat argeșean. Ea inițiază și onorează publicarea prezentului volum de folclor, sprijinind astfel activitatea desfășurată în acest domeniu de valorosul cercetător profesorul doctor Mihail Robea. Rezultatele cercetărilor sale se cer cunoscute deoarece ele marchează o dată în plus fecunditatea creației populare stroeștene și nobilul său mesaj".

Ar fi, evident, încă multe de arătat. Mă opresc însă aici și sfîrșind cer iertare prietenului meu Nicolae Leonăchescu că l-am divulgat cititorilor mei ulcerîndu-i poate aibă careva sentimentul nedreptății.

LIVEZI ȘI PODGORII

Dînd curs unei invitații pe care n-o voi uita atît de ușor a delicatului meu amic, merituosul inginer doctor Ilarie Isac — fiul exemplarului dascăl de țară și neînfricatului luptător democrat din tinerețea mea Ion D. Isac, pe care l-am mai pomenit și cu alte prilejuri și a cărui amintire nu cunoaște ofilirea în memoria celor ce l-am știut și l-am prețuit — am vizitat în una din zilele de început ale acestui octombrie triumfal, poleit cu aur și smălțuit de irizările seninului, stațiunea de cercetare și producție pomicolă și viticolă „Strejești-Sîmbureștі“ din județul Olt, care înglobează în grija, în pilduitoarea ei funcționalitate și administrare, nenumărate alte ferme cu același profil din același perimetru geografic.

E o sărbătoare purificatoare pentru privire și pentru suflet, parcurgînd drumul cu mașina, să vezi în stînga și în dreapta șoselei asfaltate cum urcă în trepte pînă la temeliile dealurilor podgoriile și livezile, inundate de lumină și culori, ca să-ți lase în ansamblu mirifica impresie că sînt acoperite parcă de o străveche, inimitabilă și gigantică țesătură oltenească, nu lucrată de mîini omenești, ci făurită de sensibilitatea, de tainele și de dăruirile nevăzute și nepătrunse ale firii.

Priveliștea — de care ochii nu se mai satură — este pur și simplu fabuloasă și te tămăduiește de mîhnirile, de contrarietățile și de ulcerările vieții. Și am făcut o haltă de cîteva bune ore la Strejești bătînd cu pasul întinsul viilor și al livezilor de pruni și de meri, întovărășit de Ilarie Isac și de bravul și pasionatul director al Stațiunii, inginerul Ioniță Nicolaescu ambii — încîntătoare coincidență — foști studenți și mai apoi colegi de breaslă ai blîndului și valorosului meu prieten, profesorul universitar doctor docent Vasile Sonea, astăzi pensionat, dar care se poate mîndri la ideea că și-a făcut cu prisosință datoria la catedra pe care a deținut-o în învățămîntul superior scoțînd asemenea elemente de căpetenie în domeniul specialității lui.

Firește că în întreaga zonă predomină prunul și mărul de cele mai variate și mai căutate soiuri, care se și exportă în cantități foarte mari. Asta nu înseamnă că celelalte specii de pomi, cum ar fi cireșul și vișinul, caisul, piersicul și părul nu sînt prezente în livezile fermelor.

Sînt. Nu însă pe întinderea sutelor de hectare de pruni și de meri, care au găsit aici — în sol și în climă — mediul propice de dezvoltare și de rodnicii, ca imediat după ei să se situeze — ca suprafețe — plantațiile viticole.

Recolta podgoriilor din regiune ia în principal calea Sîmbureștilor unde, într-o imensă uzină ultramodern utilată, strugurii sînt prelucrați în cele mai optime condiții, așa încît vinurile roșii de Sîmburești și cele albe de la Colibași, Schitu și Iancu Jianu sînt solicitate de multe țări din Europa, ca de altminteri masivul export de prune proaspete în RFG, Anglia, Franța, Austria,

Finlanda, Danemarca, Olanda, Suedia, Kuweit și Iordania.

La Strejești sînt amplasate și cîmpurile de experiență ale laboratoarelor de cercetare, fiindcă — trebuie s-o spun — în nici un sector al pomiculturii sau al viticulturii, nu e îngăduită improvizația și nu se concepe un cît de infim rabat științei și conștiinței profesionale.

Meritul este integral al inginerului Ioniță Nicolaescu, directorul complexei întreprinderi, care a știut, cu un ochi sigur și cu o mînă fericit inspirată, să-și aleagă colaboratorii din Stațiune și din unitățile anexate ei pe potriva lui, mînați de viul său exemplu de zi de zi și de oră de oră, ca să pună în lucrul ce-l au de făcut, pe lîngă agoniseala învățăturii și cumulările experiențelor, și căldura inimii pe care o implică inexorabil orice act al zămislirii.

Ioniță Nicolaescu nu e cunoscut de publicul larg și nu rîvnește la nici o celebritate. El personifică modestia și nu e preocupat decît să-și facă datoria ; și l-am surprins fîstîcit și vizibil jenat dacă încerci să-i elogiezi strădaniile și împlinirile. E oltean de baștină, din Sutești Vîlcei, care nu se consideră decît un om — și-mi iau libertatea să folosesc o definiție cuprinzătoare a lui Unamuno, gînditorul spaniol : *„Nimic mai puțin decît un om întreg"* — ceea ce este enorm, ceea ce este totul pentru specia umană și pentru societatea în care trăiește.

Cînd am ajuns la Strejești și am început să calc livezile și podgoria, prunii erau culeși ; frunzele lor de pe cîte o creangă începuseră să capete galbenul maladiv din paleta lui Luchian. Via, însă, doldora de ciorchini, somnola sub mîngîierile soarelui tandru de debut de

octombrie și, de asemenea, merii — superbii meri — încărcați de rod, care își așteptau sorocul strîngerii. Și, de jur-împrejur, o tăcere pe care o asculți și, materializată, parcă o pipăi, ca să fie o terapeutică alinătoare pentru timpanele noastre citadine, molestate și stîlcite de zgomotele și stridențele în întrecere ale zilelor.

Un crîmpei de paradis terestru, visat și închegat de-un om („nimic mai puțin decît un om întreg"), și m-am despărțit de inginerul Ioniță Nicolaescu și de „moșia" ce o gospodărește — care aduce statului, anual, zeci de milioane de lei beneficii nete — cu regret și oarecum umilit de cîtă dragoste nesecată e în stare să sădească în fiece faptă căreia trebuie să-i dea întruchipare și viață și cu sentimentul că așa își va fi imaginat Edenul acela care a scris candida legendă biblică a mărului cu păcatul originar, pe care Eva i l-a dat — ca să-l ademenească — neștiutorului Adam. Cred că nu putea să fie mai ispititor decît acestea din livezile de la Strejești-Sîmburești...

FOTBAL : OPINII TARDIVE DE TELESPECTATOR

Am rămas și astăzi, la vîrsta mea matusalemică, pe care n-am gîndit niciodată că o voi atinge, cu aceeași arzătoare și frenetică pasiune, ca și în adolescență și ca și în prima tinerețe, — să nu rîdeți ! — pentru fotbal, și sînt și voi continua să fiu un „microbist“ nevindecabil pînă îmi voi lua locul, ca fiecare dintre noi, în cutia de domino a celui din urmă drum și inevitabil și fără de întoarcere popas.

Cu această mărturisire s-a înțeles, desigur, că am urmărit cu o încordare crescîndă și cu o emoție frizînd paroxismul, electrizanta competiție „Euro '84“ și, cu toată mîhnirea că tricolorii noștri au trebuit s-o părăsească, voi spune că evoluția lor a fost mai mult decît onorabilă : au primit patru goluri și au dat două, au scos un egal cu Spania — vicecampionii Europei —, au fost învinși cu 2—1 de RFG și cu 1—0 de Portugalia, — toate echipe de prestigiu și de necontestată și notorie experiență internațională.

Am fost eliminați din competiție la o diferență minimă de scoruri și chiar dacă pe parcursul întrecerilor am săvîrșit unele erori de tactică și n-am putut înlătura complexul mizei și tracul disputei — care de

altfel s-a putut observa mai vizibil în primul meci chiar la intrarea pe teren și a componenților noștri și a ibericilor, deopotrivă obosiți nervos de parcă sfîrșiseră un meci și nu erau la începutul lui — sînt obligat, însă, să arăt că jucătorii s-au dăruit cu toată ardoarea și că pînă la urmă au practicat un joc care ne face să așteptăm de la meșterul Mircea Lucescu un posibil „mîine" mai fast și cu lampioanele aprinse.

Personal am încredere în mîna, în ochiul și în inteligența lui, fiindcă știe în egală măsură să tragă învățămintele necesare din orice înfrîngere și să nu-l viziteze vertijurile și înfumurarea, la izbînzi. Și, oricît am fi dorit să fie altfel decît a fost, să considerăm că deocamdată prin eforturile tuturora ne aflăm pe calea cea bună și adevărată a socerului.

Asta, în ceea ce ne privește.

În rest, sînt mai multe de spus. Că Germania nu mai are echipa de altădată, cum n-o mai are nici Belgia ; că Spania de la un meci la altul a demonstrat un progres palpabil care s-a concretizat și pe teren, producînd marea surpriză a turneului, ca să avem o finală de fotbal latin deschis și clar, în viteză și gîndit, cu alternări vertiginoase de la o poartă la alta și cu destule faze de gol care ne-au oprit respirația, limpezite succesiv, cînd de unii, cînd de alții, in extremis. De asemenea, deși scoși și ei din competiție, au plăcut prin jocul prestat portughezii.

Dar, revelația campionatului au constituit-o neîndoios danezii, care mi-au lăsat impresia unei impecabile mașini electronice de fotbal în stil britanic ; și a depins de foarte puțin și de o prevedere regulamentară pe care o socotesc nelogică și nedreaptă, nesportivă și în con-

cluzie amorală, la care vor trebui să reflecteze aceia care conduc forul suprem al fotbalului, ca să găsească o altă soluție pentru ipotezele departajării decît penalty-ul. Care e o sancțiune. Cea mai gravă sancțiune în fotbal și despre care se zice că nu poate fi apărat decît dacă e greșit executat.

Știu. Regulamentul e regulament și s-a procedat întocmai. Meciul Spania—Danemarca s-a încheiat nul la capătul timpului fixat de 90 de minute. Au venit apoi prelungirile de încă două reprize a cîte 15 minute fiecare, în conformitate cu aceleași stipulații regulamentare, iar rezultatul a rămas același. Și atunci, după două ore de joc epuizant, ca să definească un cîștigător, s-a recurs la cele cinci penalty-uri, adică lovituri de la 11 metri pentru fiecare echipă. Spaniolii le-au transformat în goluri pe toate. Danezii au marcat patru, ratînd pe al cincilea prin cel mai bun al lor jucător, vîrful de atac Elkjaer Larsen.

Așa au intrat ibericii în finală: pentru că autorii unui regulament absurd și insuficient cugetat, pe care l-aș vrea cît mai grabnic abolit, au avut strania fantezie să transforme o pedeapsă — și, repet, cea mai grea pedeapsă în fotbal — într-un act justițiar și să proiecteze astfel, o splendidă luptă sportivă, în zona unde operează hazardul și întîmplarea, care n-au nimic comun cu noțiunea sportivității.

Cred că ar fi normal, mai simplu și mai echitabil în situația cînd se ivește nevoia unei departajări cu orice preț, să se decidă rejucarea meciului a doua zi pe același teren și în aceleași formațiuni, ca să nu aibe careva sentimentul nedreptății.

Finala, cum se știe, a revenit Franței pe bună dreptate : o echipă omogenă, bine legată, cu excelente individualități și talente de anvergură, ca Le Roux și Bossis, Domergue și Tigana, Giresse și Fernandez, Lacombe și Bellone, ca să nu mai vorbesc de strălucitorul astru Michel Platini, cu neastîmpărata lui foame de goluri, pe care le știe realiza din cele mai dificile și surprinzătoare poziții.

Franța cîștigă pentru întîia dată cununa de lauri a Campionatului European și nimeni nu-i poate pune în discuție meritele și victoria. Fiindcă nimeni, efectiv, judecînd în ansamblu, n-au fost mai buni și n-au jucat un fotbal mai absolut, ca purtătorii tricourilor albastre.

BIBLIOFILIE

Am vizitat în zilele din urmă, în două rînduri, superba expoziție de cărți rare, organizată de Biblioteca Academiei R.S.R. exclusiv din donația testamentară lăsată prestigioasei noastre instituții de valorosul om de știință, de sensibilitate și de exemplară umanitate, care a fost profesorul C. Ionescu-Mihăești (1883—1962).

Alcătuirea expoziției a fost încredințată istoricului și criticului de artă Radu Ionescu — nepot al donatorului — care este și autorul catalogului ce s-a tipărit, cu explicațiile necesare pentru fiece piesă în parte, așa încît lucrurile să poată fi pricepute nu numai de specialiști, ci chiar și de profani ai domeniului — dovedind în egală măsură și bun-gust și competență și o dragoste, aș zice evlavioasă, încălzind amintirea aceluia care le-a strîns o viață întreagă și le-a dăruit : iar strădaniile lui Radu Ionescu sînt răsplătite cu agoniseala și înfiorarea de frumos cu care părăsește sala orice cercetător.

Sînt etalate în vitrine cărți din secolul XVI, XVII, XVIII, XIX și XX ; cărți rare, ediții princeps, tipărituri vechi îmbrăcate integral în pergament sau în pielea de vițel maronie a epocilor care au urmat pergamentului, cu ilustrații, unele din ele de pictori și de gravori, de

la cei clasici, pînă la cei moderni, imprimate toate pe cea mai bună hîrtie a timpului — și avem în felul acesta și o imagine vie a progresului realizat și a varietății hîrtiei, fabricată în dusele vremi, o adevărată istorie pe care o pipăi — ca să ajungem la aceea velină groasă, la acelea de Olanda, de China, extrem de ușoară, brumată parcă și simțindu-i tactil porozitatea sau cea de Japonia cu o vagă tentă de paliditate în ea, lucioasă și cu reflexe sidefii. Ca să nu mai vorbesc de litera tipografică în sine, de punerea în pagină, de gravura în alb-negru săpată în lemn la început sau de aceea în metal de mai tîrziu, ca să ne dea acvafortele în culoare, ori de legăturile în fine marochinuri, unele din ele mozaicate, iscălite de consacrați artizani ai genului, meșteșugari cu simțul interpretării textului, care își semnau realizările, ca pictorii de cotă, pînzele.

Bibliofilia nu e o manie, cum s-ar putea crede. E o pasiune de artă, în sensul major al noțiunii. Cine n-a văzut niciodată vestita ediție în două tomuri a lui La Fontaine, așa-numită „a fermierilor generali" tipărită la Amsterdam în 1762 cu bogatele ilustrații executate de Eisen sau cine n-a văzut cele șapte volume cu „Operele" lui Molière scoase în 1773 la Paris, cu remarcile gramaticale, avertismentul și observațiile la fiecare piesă ale lui Bret și cu gravurile în lemn ale lui Moreau le Jeune să se ducă fără zăbavă să le vizioneze, asigurîndu-l că nu va avea să încerce nici un regret.

Dar nu am de gînd să mă ocup aici de cele peste trei sute de volume care sînt expuse. Mi-ar trebui ca să vorbesc de fiecare carte, în detalii, paginile unei

cărți întregi. Am vrut doar să semnalez expoziția care ar trebui ținută deschisă încă mult timp ca să fie cercetată de cît mai numeroși iubitori de carte, de la împătimitul de cunoaștere pînă la paginatorul și zețarul din tipografie — prietenii noștri de fiecare zi cei mai apropiați — sau aceia care practică meseria de legător, că o carte ca să fie considerată bibliofilică, o primă ediție dintr-un autor preferat, chiar modern și chiar contemporan cu noi, nu se jupoaie de coperți și nu se taie sus, jos și lateral. Vor găsi acolo cărți care sînt semnate de meseriași autentici — adevărați bijutieri atenți la lucrul lor — care păstrează în legăturile pe care le fac amîndouă coperțile și cotorul iar dimensiunile paginilor rămîn intacte așa cum au ieșit din tipografie.

Au trăit aici la noi în țară cîțiva împătimiți ai bibliofiliei în frunte cu savantul Ion C. Cantacuzino (1863—1934), întemeietorul școalei românești moderne de microbiologie și medicină experimentală ; Alexandru Slătineanu (1873—1939) cu însemnate lucrări în domeniul epidemiologiei și bacteriologiei, a poliomielitei și febrei tifoide ; Const. Ionescu-Mihăești (1883—1962), microbiolog și patolog cu contribuții serioase în imunochimie, în poliomielită și viroze și Mihai Ciucă (1883—1968) bacteriolog și parazitolog, toți academicieni, toți profesori universitari pe care am avut norocul să-i cunosc de foarte tînăr și să trezească în mine interesul bibliofilic. Îi vizitam din cînd în cînd și îmi permiteau să le admir tezaurul de incomparabile delectări estetice, bogăția cărților, stampele și gravurile. La profesorul Ion Cantacuzino, în afara colecției de gravuri, poate cea mai interesantă

la particulari din Europa, care nu știu ce va fi devenit, îmi delectam ochii și sufletul, îndeosebi, cu mapa în care erau închise afișele colorate — în primul tiraj — executate de Toulouse Lautrec ; cum o abundență de gravuri vechi și moderne colecționase C. Ionescu-Mihăești. La expoziția de la Academie nu figurează nici una. Sînt expuse doar cîteva desene în peniță și tuș ale lui, fiindcă efectiv Ionescu-Mihăești avea un remarcabil talent de desenator, cu o linie viguroasă, care nu știu de ce îmi sugera întotdeauna un amestec destul de straniu, de Fantin-Latour, cu ceva din Rouault. De la tot grupul acesta de „cantacuziniști" am învățat atîtea, ajunsesem să-i întreb, cu sfială, ce cred despre o carte care îmi plăcuse și nu le mărturisisem că am achiziționat-o, ca să am confirmarea parcă dacă merită s-o ai sau nu. Și un alt bibliofil de mare și sensibilă calitate, care nu făcea parte din conclavul profesorului Ion Cantacuzino, dar care m-a inițiat ca un dascăl eminent în lungul drum al cărții vechi, a fost omul cu desăvîrșire superior, excepționalul jurist și cărturar, Mihail Antoniade, de la a cărui ivire pe lume în acest sfîrșit de decembrie se împlinește un secol. Era născut în 1883, ca și C. Ionescu-Mihăești, ca și Mihai Ciucă. Trei personalități marcante ale spiritului și științelor naționale, cu aceleași mîini întinse spre zeniturile frumosului.

Pe unde vor fi cărțile și podoabele de artă ale grupului Cantacuzino ? Poate istoria s-o spună odată. Personal, cu toate investigațiile pe care le-am făcut, nu știu nimic. În ce privește biblioteca adunată de Mihail Antoniade, știu că a fost distrusă de bombardamentul

american din iunie 1944, ca să ratifice parcă mereu același adevăr străvechi : *Habent sua fata libelli,* iar în transpunere : „Cărțile își au și ele soarta lor". Și felicit, în încheiere, călduros pe Radu Ionescu, pentru bunul gînd de-a ne deschide o largă și luminoasă fereastră spre un crîmpei de paradis al tinereții noastre, pe care a avut gingășia să ni-l reamintească.

O VREDNICIE CREATOARE CARE S-A STINS : EMIL PRAGER

Într-una din zilele de început ale lui februarie ce s-a dus, hainul și încăpățînatul, bezmeticul și inubliabilul februarie, — „ducă-se pe pustii", cum se exprimă cu atîta plasticitate țăranul nostru — și-a închis ochii lui blînzi și senini strălucitul inginer constructor și exemplarul om de desăvîrșită omenie, Emil Prager.

Anul acesta la 19 august ar fi avut 97 de ani ; iar dorința sa frenetică — pe care nu numai o dată mi-a mărturisit-o — era să devină centenar și năzuia cu neclintită fermitate și inuzabile candori că va deveni. Dar nici Zeii, fabuloșii Zei, cărora le-a jertfit păgînitatea ritualurile și osanalele ei, nici Dumnezeul nostru, al creștinilor, — numiți-i cum vreți — pe care bigoții îl proslăvesc după canoanele scrise, iar misticii îi atribuie puteri supranaturale și-l învăluiesc în evlavia, temerile și umilința lor, nu i-au ascultat ruga și vrerea. Probabil că acolo, sus, unde i-au așezat fanteziile omului, ca să nu fie aflați și identificați, în îngrămădirea atîtor milenii din străvechimile de cînd datează, vor fi surzit și au orbit, ca să nu mai poată vedea caznele și năpastele pămîntenilor și să nu mai audă vaierele și implorările lor. Și am certitudinea că Zeii și Dumnezeu au încetat de

mult să mai iubească puritatea lacrimei — de vor fi iubit-o vreodată — și dacă o întîlnesc se pietrifică, sau — în cel mai bun caz — îi întorc spatele plictisiți și nepăsători servindu-ne în ripostă o draconică, impecabilă și implacabilă lecție de cruzime și de ingratitudine de care nu mai aveam nevoie și de care ne-am fi dispensat cu mulțumire, peste toate cîte sînt hărăzite speței umane, din leagăn la coșciug...

Așa a păsit în imperiul tăcerilor și al întunecimilor Emil Prager — și e păcat și mi-au sporit părerile de rău pînă la paroxism că nu i s-au mai dăruit grația și satisfacția solicitate, ca să-și rotunjească suta de ani cu cei trei care-i lipseau — jinduiți cu aprigile lui ardori și neșovăieli — și poate că, în ultima clipă, înainte de a se goli de duh, ca într-o străluminare, se va fi convins și el că în adevăr există un refuz — un refuz îndărătnic, perfid și înșelător — în orice frumusețe să ne dezvețe, parcă, să mai întindem mîinile spre albele corole ale inocenței și să mai tînjim după himerele speranțelor...

Va fi zîmbit cu bunul și îngăduitorul lui zîmbet din totdeauna ? Va fi plecat mîhnit și zgîriat de ghimpii dezamăgirii ? Nimeni, niciodată, nu va fi în stare să ne elucideze tulburătoarele interogări.

Dincolo însă de întrebările ce se pot isca și de speculațiile mintale ce se pot eșafoda, rămîne aspra și ineluctabila realitate că odată cu Emil Prager s-au stins o gigantică, o inepuizabilă și pilduitoare vrednicie și o neistovită pasiune și competență creatoare.

N-a fost personaj de vitrină. Nici subiect de publicitate. Nu. Cu modestia sa organică se recuza ipostazelor.

A fost, pur și simplu, om de șantier, pe care l-a slujit cu abnegație și seriozitate, cu o știință și o conștiință profesională impresionante, care i-au chezășuit statornic fapta, crezul și dogma întregii lui existențe.

Aproape trei sferturi de secol a construit neîntrerupt ca să fie util obștei și societății românești și a construit cu o rară iscusință și cu o rigoare și un respect pentru legile meseriei, splendide case particulare, blocuri cu apartamente confortabile, ample și impunătoare clădiri ireproșabil concepute și executate pentru instituții publice și toate s-au validat în temeiniciile și rezistența lor — absolut tot ce a zidit și a înălțat — în cele două negre și tragice examene cărora au trebuit să le facă față : seismele din noiembrie 1940 și din martie 1977. Au ieșit intacte și biruitoare în confruntările cu răzvrătirile și urgiile firii. Și de atunci îmi plăcea să-l numesc — spre hazul lui din totdeauna — *„prestigiosul artizan care stăpînește taina de a făuri eternități"*.

(Dar situația în răstimpul scurs s-a modificat radical și azi, cînd planeta noastră e vînzolită atît de intens și de acut de angoasa nucleară și șansele supraviețuirii se profilează din ce în ce mai firave, mai incerte și mai neguroase, cînd progresele tehnice și „civilizația" — a, mai ales termenul ăsta : „civilizația", care e pe buzele tuturora și fiecare jură în numele ei s-o ocrotească și s-o salveze ! — au dus la atîtea nave cosmice și la atîția sateliți care se promenează în Cosmos, cînd în pofida unanimelor proteste a manifestațiilor și a spaimelor țipate pretutindeni, amplasările de rachete intercontinentale, sau cu rază medie de acțiune, își continuă cuibăririle în varii zone și regiuni așa-numite „strategice" — știute și neștiute — ca să scufunde omenirea cu toată

strînsura de mii de ani în grotele și în avenele, în hudele și în neanturile altor teme de viitoare explorări de preistorie și de arheologie, geologice și speologice, în fine, cînd am izbutit să avem la îndemînă totul, ca să nu mai putem avea nimic — decît vid și pulbere și pustiu — cum m-ar mai vizita oare ridicola naivitate, sau somptuoasa neghiobie să cred în vreo posibilă „eternitate" terestră ?) Și, închizînd paranteza cu mohorîri, cu tristeți și cu zadarnice revolte, mă întorc la cititorii mei să le dau succint cîteva repere din zămislirile lui Emil Prager, ca să-și facă singuri o idee la ce bilanț neobișnuit și spectaculos poate să ajungă și cu ce palmares neverosimil de bogat se înfățișează judecătilor și opiniilor împătimitul meșter de meșteșugul lui. Le voi înșirui cum îmi vin în memorie și cum le păstrează retina : simetricele aripi ale Palatului Republicii, care găzduiesc astăzi Consiliul de Stat și Muzeul de artă, edificiul fostului Minister de Interne, unde își află reședința Comitetul Central al PCR, Academia Militară de la Cotroceni, Fundația Dalles, Muzeul satului, Spitalul Elias, aerogara Băneasa, blocul Întreprinderii „Banloc" de pe Calea Victoriei, către sfîrșitul ei pe dreapta, cum te duci spre Șosea, ca și acela înainte de intrarea principală a Cișmigiului, mai ușor identificabil, căruia i se spune „Spicul", hotelul „Union", blocurile fostelor societăți de asigurare „Adriatica", „Generala" și „Dacia", fabrica „Apaca", cele trei clădiri pe care le ocupă în prezent ministerele : Petrolului, al Alimentării și al Energiei electrice, masiva și armonioasa construcție „Ugir", sediul de altă dată al Uniunii Generale a Inginerilor din România din actuala stradă Kuibîșev, ca să nu mai vorbesc

de locuințele personale, care abundă în numeroase cartiere, culminînd cu acelea din Ferentari, destinate funcționarilor din Departamentul finanțelor și, toate cîte le-am enumerat, sînt exclusiv în București. Voi nominaliza mai departe și unele din lucrările lui din provincie : uscătoria de cereale din portul Constanța ; silozurile de la Buzău și Cilibia ; Fundația universitară din Iași, situată la Copou ; Atelierele CFR din Timișoara ; grandioasa catedrală ortodoxă de la Hunedoara ; ansamblul industrial Metrom din Brașov ; Rafinăria Brazi în toată complexitatea ei ; Uzinele „Cugir—Jibău" ; Fabrica de cauciucuri Victoria-Florești ; Sanatoriul „Asigurărilor sociale" de la Brad și Sanatoriul maritim de la Eforie ; centralele electrice : Schitu-Golești, Florești-Băicoi, Sorecani-Aghireș-Cluj, ca și acelea termice și hidroenergetice Ovidiu I și II de la Constanța. A mai modernizat șoseaua Focșani-Bacău și a construit șoselele Brătulești-Periș-Scroviște, Ploiești-Vălenii de Munte, Buzău-Ulmeni, Pitești-Merișani-Curtea de Argeș și Her-man-Prejmer ; iar în materie de căi ferate a legat Ploieștii de Tîrgoviște prin Vornic pe o distanță de 55 de kilometri și a deschis apoi drumul de fier Bumbești-Livezeni și Salva-Vișeu cu poduri peste Jiu, cu tunele, cu ziduri de sprijin și terasamente în noua lui calitate de angajat ca inginer șef la Trustul „Construcții și montaje" care avea să execute primele centrale termice și hidroenergetice înscrise în planul de electrificare al țării ; din 1958 e chemat ca inginer principal în Ministerul Energiei Electrice și cooptat membru în Consiliul Superior Tehnic, avizînd asupra proiectelor de lucrări în perspectivă, iar la capătul a două decenii de laborioase strădanii, adică în 1978, împlinind 90 de ani, cere

să-și înceteze activitatea — nu ca să se odihnească, nu ca să vegeteze, ori să-și petreacă orele pe o bancă într-un parc, în discuții sterile cu alți bătrîni, ci să se așeze acasă la masa de lucru — și după un an, în 1979, să-i apară voluminoasa și valoroasa lucrare de evoluție a etapelor tehnice în construcții, care e totodată și o istorie și o carte de învățătură : *Betonul armat în România.*

A fost indubitabil un fenomen ; și a mai fost un mare și reușit discipol al marilor săi dascăli Anghel Saligny, Elie Radu și Ion Ionescu-Bizet, pe care i-a depășit — desigur — în înfăptuiri, prin longevitatea lui fecundă, dar mai ales prin miracolul unei biologii în afara comunului, care — cu toți anii cumulați — nu i-au alterat memoria, luciditatea și raționamentele și nu i-au șubrezit nici prospețimile sufletești, nici actul de voință, și aștept încrezător să aud că un condei onest și sensibil se va apleca peste viața lui și peste uluitoarea sa creație, ca să avem într-o biografie breviarul unic de rîvne iscoditoare și de muncă fără răgazuri al acestui consecvent și zelos ziditor de bine și de frumos. Fiindcă trebuie s-o spun, măcar în treacăt, că domeniul căruia i s-a dedicat nu mai avea secrete pentru el, și atîtor ecuații care intervin în ridicarea unei construcții știa întotdeauna să le găsească, fără să bîjbîie și fără să improvizeze la întîmplare, soluții ingenioase și îndrăznețe, durabile și înnoitoare, pe care timpul le-a ratificat, născîndu-se astfel — neurmărind-o și nefiindu-i scop, pentru că era deasupra oricăror vanități și lipsit de orice ambiție și fudulie deșartă — o școală și un stil care se pot chema cu deplină dreptate *Școala și Stilul Emil Prager*, recunoscută altminteri ca atare, de notabili

specialiști din lăuntrul țării, ca și din afara fruntariilor noastre.

Și, într-o zi, Emil Prager n-a mai fost. N-a mai fost ca să ne văduvească de mintea lui luminoasă, de experiența lui inegalabilă, de sensibilitatea sa nativă și de pilda caracterului și a înaltei sale conștiințe, care deveniseră laolaltă simboluri și unități de măsură.

Minutarul de pe cadranul vieții s-a oprit brusc și dușmănos, ca să se mute și să-și reia bătăile în alte ritmuri mai lente, pe cadranul nevăzut al veșniciei și al nopților fără de sfîrșit, unde începe cealaltă numărătoare, tainică și incontrolabilă, a aducerilor aminte, și-a acelui de-a pururi ireversibil și mereu inevitabil „a fost".

M-am dus să-l văd la biserica Boteanu, pregătit pentru calea din urmă, și să murmur lîngă liniștile, înghețul și nemișcările veneratului prieten mai mare, căutătuiui sfătuitor cumpănit și înțelept, omului și cetățeanului rarissim, iremediabilul cuvînt cu miezul de plumb : „Adio".

Fila calendarului arăta 5 februarie — brutalul februarie — și era într-o marți afurisită, cu dîmburi de nămeți pe trotuare, care trebuiau escaladați, cu un vînt tăios în rafale, cu frig și alunecuș.

Biserica ticsită de lume. Afară, în fața ei, așișderea ; și pîlcuri, pîlcuri, de tineri și vîrstnici, femei și bărbați, — evident nici unul din generația lui — soseau fără încetare, se încolonau și, așa rînduiți, intrau și ieșeau prin aglomerarea dinăuntru, coloană după coloană, ocolind doar catafalcul în același monom al reculegerii și al tăcerilor grave, aducîndu-i prinosul de recunoștință, omagiindu-i memoria și luîndu-și „rămasul bun".

Emoționantă și tonică în substanța ei etică și estetică această spontană manifestare de civism a bucureștenilor noștri — de nimeni regizată — care parcă au ținut să arate încă o dată că n-au uitat nimic și știu să-și cinstească așa cum se cuvine valorile, meritul, osîrdiile. Neîndoios că mulțimea strînsă, oamenii în puhoi, au venit la cernita oră a despărțirii pentru Emil Prager ; au venit însă și pentru Elvira Godeanu, admirabila lui tovarășă de viață, și superba societară a Naționalului, pentru cîte neuitate delectări și emoții a putut oferi spectatorilor cu fiece apariție pe scenă, vrăjiți de frumusețea și de farmecul ei, ca să-i aline îndurerările și să-i mîngîie deznădejdea și singurătățile.

Din 1926, de cînd viețuiesc în București, am mai văzut revărsarea asta de omenire în valuri succesive în patru alte circumstanțe similare și cu alte îndreptățiri : la moartea lui Leonard, pentru care publicul nutrea o adevărată idolatrie, la funeraliile lui I. G. Duca și Armand Călinescu — unde, printr-o participare pe care pot s-o socotesc plebiscitară, s-a acoperit de odiul și repulsia nației legionarismul și patibularii lui practicanți — și la ceremonialul înhumării acelei podoabe umane care a fost savantul, profesorul și doctorul Ion Cantacuzino.

Și, am părăsit biserica Boteanu cu sentimentul deprimant că fără Emil Prager în mijlocul nostru drumurile vieții s-au îngustat și nu știu de ce — poate ca o compensare — din memorie se însuflețește un gînd încărcat de patos și de poezie al lui Vasile Pârvan, sortit parcă să figureze ca un motto la un poem, sau la un imn, închinat Istoriei — ca noțiune — și Muzei care o

tutelează, Clio, și pe care isprăvind aici palidele mele însemnări nu rezist să nu-l redau : „Noi cei singuratici murim... Dar tu, Clio, culegi de pe morminte florile uscate și ni le faci iarăși vii, înflorind proaspete, ca cicoarea pe lanuri, în roua dimineții".

Cuprins

Rememorări Eminescu 5
Comemorări 18
Doctorul Iacob Felix 24
Elena Farago 29
Nigrim 34
Cu Nigrim în continuare 39
Alexandrina Mihăescu 45
Constantin Beldie 49
Cora Irineu în epistole de dragoste 59
Felix Aderca 64
N. D. Cocea 68
Gib. I. Mihăescu 73
George Mihail-Zamfirescu 77
Un om de bine: Demetrescu Brăila . . . 81
Margareta Sterian 86
Post-scriptum la Margareta Sterian . . . 90
„Jurnalul" lui Liviu Rebreanu 94
Tudor Teodorescu-Branişte 98
Dimitrie Murărașu 105
Dascălul Dumitru Braharu 108
Revenire la Picuț Pătruț din Sălişte . . . 112
„Niște țărani" 116
Cărturarul Augustin Z. N. Pop 119
Duelul 122

Stroești-Argeș și Stroești 129
Livezi și podgorii 132
Fotbal : Opinii tardive de telespectator . . 136
Bibliofilie 140
O vrednicie creatoare care s-a stins : Emil Prager 145

LECTOR : MARIA CORDONEANU
TEHNOREDACTOR : GHEORGHE POPOVICI

APĂRUT 1985. BUN DE TIPAR 16.08.1985.
COLI TIPAR 9,75.

Tiparul executat sub comanda
nr, 24 la
Întreprinderea Poligrafică
„13 Decembrie 1918",
str. Grigore Alexandrescu nr. 89-97
București,
Republica Socialistă România

Continuînd seria evocărilor şi portretelor sale, L. Kalustian înfăţişează, în cel de-al patrulea volum din seria *Simple note*, pagini de amintiri şi interpretări, de documente inedite privind scriitori şi oameni de cultură, printre care: Liviu Rebreanu, Gib I. Mihăescu, George Mihail-Zamfirescu, Tudor Teodorescu-Braniște, N. D. Cocea, Elena Farago, F. Aderca.

Lei 6